

OBYWATELSKI MONITORING SĄDÓW 2015/2016

Raport z realizacji projektu

pod redakcją Bartosza Pilitowskiego
i Stanisława Burdzieja

Fundacja
Court
Watch
Polska

OBYWATELSKI MONITORING SĄDÓW 2015/2016

Fundacja
Court
Watch
Polska

Redakcja: Bartosz Pilitowski i Stanisław Burdziej

Korekta: Ewelina Janiaczyk

Projekt graficzny, skład i łamanie: Michał Popiela

Zdjęcie na okładce: www.bytominside.pl

Druk: Pracownia Sztuk Plastycznych, sp. z o.o.

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu *Ambasadorzy sprawiedliwości* współfinansowanego ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

**FUNDUSZ INICJATYW
obywatelskich**

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

© Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa 3.0 Polska

ISBN 978-83-934081-8-4

Toruń 2016

**Fundacja
Court
Watch
Polska**

ul. Moniuszki 5/8
87-100 Toruń
www.courtwatch.pl

OBYWATELSKI MONITORING SĄDÓW 2015/2016

Raport z realizacji projektu

pod redakcją Bartosza Pilitowskiego
i Stanisława Burdzieja

SPIS TREŚCI

WSTĘP. RESPONSYWNA TRZECIA WŁADZA	9
METODOLOGIA MONITORINGU	13
Opis narzędzia badawczego	14
Wpływ obserwatorów na przedmiot badań.....	14
Sposób prezentacji danych.....	15
WYNIKI OBSERWACJI POSIEDZEŃ SĄDOWYCH	
W CYKLU 2015/2016	21
Organizacja pracy	24
Jak często posiedzenia umieszczone na wokandzie nie odbywają się?	24
Punktualność	27
Obserwowane przyczyny opóźnień.....	29
Wyjaśnianie przyczyny opóźnień	30
Przestrzeganie zasady jawności	32
Słyszalność wywołania posiedzenia lub rozprawy	33
Reakcje na pojawienie się publiczności (obserwatorów)	37
Ograniczenia prawa udziału publiczności w rozprawach i posiedzeniach.....	40
Problemy techniczne ograniczające udział publiczności	42

Ogłaszanie wyroków	44
Zrozumiałość ustnych uzasadnień.....	46
Praktyczne przestrzeganie prawa do rzetelnego procesu.....	49
Przebywanie prokuratorów i pełnomocników w salach poza rozprawą	49
Bezstronność	52
Wysłuchanie każdej strony.....	55
Dyktowanie do protokołu.....	56
Traktowanie uczestników posiedzeń i rozpraw	58
Przykłady zachowań niekulturalnych lub agresywnych.....	61
Przykłady zachowań budujących autorytet sądów	68
WYNIKI OBSERWACJI INFRASTRUKTURY SĄDÓW	73
Ogólny obraz infrastruktury w Polsce	74
Oznaczenie budynków	76
Tablice informacyjne wewnątrz budynku.....	79
Dostępność budynku dla osób z niepełnosprawnością.....	81
Ochrona budynku	87
Praktyka legitymowania osób wchodzących do sądu	87
Urządzenia do wykrywania metali i ich wykorzystanie	90
Możliwość ominięcia bramki do wykrywania metali	93
Obsługa ze strony pracowników sądu.....	95
Biuro Obsługi Interesantów	95
Funkcjonowanie BOI	97
Uzyskanie prostej informacji w sekretariacie	101
Noszenie identyfikatorów	105
Spontaniczna pomoc	109
Techniczne warunki dostępu do informacji	112
Czytelność wokandy	112
Warunki wglądu do akt	116
Toalety dla interesantów	117
Widoczność toalet	118

Czystość i wyposażenie toalet.....	122
Podsumowanie	124
MONITORING ROZPRAW SĄDOWYCH	
Z UDZIAŁEM BIEGŁYCH	127
Charakterystyka metodologii prowadzenia badań.....	127
Metoda badawcza	127
Problemy badawcze.....	128
Sprawiedliwość proceduralna	128
Struktura próby	131
Wyniki obserwacji	134
Przebieg przesłuchania biegłego	134
Ocena biegłego przez sąd i strony procesu.....	140
Ocena zachowania biegłego przez obserwatora	144
Posumowanie wyników	148
Zachowanie biegłego przed sądem.....	148
Strona formalna udziału biegłego w rozprawie.....	149
Współpraca na linii biegły – sąd i strony procesu.....	150
Wnioski i rekomendacje	151
Wnioski.....	151
Rekomendacje.....	152
ENGLISH SUMMARY	153
TABLE OF CONTENTS.....	157
SPIS TABEL I WYKRESÓW	161
FORMULARZE OBSERWACJI / OBSERVATION SHEETS.....	167
ABOUT COURT WATCH POLAND FOUNDATION	173
DANE KONTAKTOWE / CONTACT DETAILS	176

dr Stanisław Burdziej, Bartosz Pilitowski

WSTĘP.

RESPONSYWNA TRZECIA WŁADZA

Od 6 lat staramy się w Fundacji dbać o to, by w dyskusjach wokół ważnych reform nie zabrakło świadomości, jak wielkie znaczenie ma sprawiedliwe traktowanie obywateli. Teoretyczną podbudową naszych działań jest **koncepcja sprawiedliwości proceduralnej**, w myśl której ludzie podlegający rozstrzygnięciom władzy przywiązują wielką wagę (czasem większą niż do treści samego rozstrzygnięcia) do tego, w jaki sposób są traktowani. Liczne badania psychologów społecznych i socjologów wskazują, że poczucie sprawiedliwego potraktowania wynika z przekonania, iż decydent stworzył nam **możliwość zabrania głosu**, że potraktował nas z **szacunkiem**, był **bezstronny**, zaś sam proces podejmowania decyzji był **zrozumiały**¹. Przeczy to powszechnemu wyobrażeniu, że w kontakcie z sądem „zadowoleni są tylko wygrani”, zaś ci, którzy przegrywają swoją sprawę z założenia będą nieufni wobec sądu.

Tezę, że także Polacy są wyczuleni na sposób traktowania, sami zresztą weryfikowaliśmy empirycznie. W badaniu, które objęło 228 osób, otrzymujących w dniu badania wyrok w sprawie karnej, ustaliliśmy, że doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej miało

1 Zob. Tom R. Tyler, “What Is Procedural Justice?: Criteria Used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures,” *Law & Society Review* 22, no. 1 (1988): 103–36; Tom R. Tyler i E. Allan Lind, *The Social Psychology of Procedural Justice*. New York: Springer Science+Business Media, LLC, 1988; Tom R. Tyler i E. Allan Lind, “A Relational Method of Authority in Groups,” *Advances in Experimental Social Psychology* 25 (1992): 115–91; John Thibaut et al., “Procedural Justice as Fairness,” *Stanford Law Review* 26, no. 6 (1974): 1271–89.

większe znaczenie dla postrzeganej prawomocności sądu i zaufania deklarowanego wobec sądów i prawa, niż subiektywna ocena satysfakcji z wyroku. Czynniki instrumentalne (np. długość postępowania), którymi często tłumaczy się relatywnie znaczny stopień niezadowolonych Polaków z funkcjonowania sądów, okazały się natomiast nieistotne statystycznie. Badanie przeprowadzono w wydziałach karnych sądów w Białymstoku, Katowicach, Świdnicy oraz wszystkich czterech sądach rejonowych w Krakowie, w czerwcu i pierwszej połowie lipca 2015 roku, a następnie między wrześniem 2015 a lutym 2016. Uprzejmie dziękujemy w tym miejscu kierownictwu wymienionych sądów, a także naszym współpracownikom, którzy realizowali te wywiady. W przygotowaniu jest naukowa publikacja z wynikami tego badania.

Rzecz jasna, z badań przytoczonych powyżej nie wynika, że sprawiedliwość lub korzystność wyroku są bez znaczenia. Pokazują jednak, że **sprawiedliwe traktowanie może mieć bardzo istotne znaczenie w długofalowym procesie budowy autorytetu trzeciej władzy.** Ma to szczególne znaczenie w kraju takim jak Polska, gdzie wyjściowy poziom zaufania – zarówno obywateli do władzy, jak i pomiędzy sobą – pozostaje z historycznych względów niski. W takiej sytuacji, każdy kontakt z instytucją władzy jest dla obywateli doświadczeniem socjalizującym. **Bezpośredni kontakt z sądem pozostaje więc szansą na poprawę wizerunku, a jednocześnie – zwiększenie zaufania obywateli do sądów i prawa,** rzecz jasna, pod warunkiem zachowania wymogów sprawiedliwości proceduralnej.

Prezentowany przez nas od kilku lat obraz pracy sądów z perspektywy bezstronnych obserwatorów jest generalnie optymistyczny, a z pewnością bardziej pozytywny, niż wynikałoby to z analizy opinii publicznej czy przekazów medialnych. W raporcie tradycyjnie celowo jednak koncentrujemy się na – relatywnie nielicznych – nieprawidłowościach czy doświadczeniach negatywnych. Choć podajemy także przykłady dobrych praktyk, uważamy, że zadaniem organizacji strażniczych (ang. *watchdogs*), do jakich zalicza się nasza Fundacja, jest informowanie o sytuacjach problemowych, by ich skalę można było ograniczać. Cieszymy się, że raporty znajdują czytelników wśród sędziów; traktujemy to jako ważny sygnał **responsywności trzeciej władzy.** Pojęcie responsywności nie oznacza bezkrytycznego przyjmowania sygnałów płynących z otoczenia, zakłada jednak uważne wsłuchiwanie się w nie². Uważamy, że każda instytucja, a już na pewno tak kluczowa, jak sądy, potrzebuje do sprawnego funkcjonowania systematycznych sygnałów zwrotnych na temat swej działalności. Takim

2 Por. M. Stępień, *Responsywna administracja publiczna*, Toruń 2008; A. Etzioni, *Spółczesność aktywne*, Kraków 2011.

sygnałem, z perspektywy obserwatorów-obywateli, ma być w założeniu niniejszy raport.

ZAWARTOŚĆ RAPORTU

Jest to już szósty raport Fundacji z rocznego cyklu *Obywatelskiego Monitoringu Sądów*. Stali czytelnicy naszych publikacji odnajdą się łatwo w jego strukturze, która pozostaje niezmienna od kilku lat. Dla osób trzymających nasz raport po raz pierwszy w rękach wyjaśniamy, że składa się on z części omawiających dane zebrane w toku naszego programu za pomocą różnych narzędzi. Ponieważ mieliśmy okazję realizować w ostatnim roku wspólnie z Europejskim Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych oraz Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego projekt *Forensic Watch 2*, do części raportu poświęconych obserwacji posiedzeń oraz obserwacji infrastruktury sądów dołączyła analiza obserwacji przesłuchań biegłych sądowych. Na końcu raportu tradycyjnie zamieściliśmy kopie używanych przez naszych obserwatorów formularzy. Są one załączone także w języku angielskim i towarzyszy im angielskojęzyczne podsumowanie wyników w najważniejszych obszarach.

PODZIĘKOWANIA

Ostatni rok pracy Fundacji owocował w wiele ciekawych doświadczeń i nowych inicjatyw. W kontekście *Obywatelskiego Monitoringu Sądów*, czyli flagowego programu Fundacji, z pewnością na wyróżnienie i specjalne podziękowania zasłużyli **nasi Wolontariusze**. Dzięki nim możemy działać, zbierane są dane, powstają raporty. Wśród nich, szczególne miejsce zajmuje **elitarna grupa Ambasadorów**, wolontariuszy których zadaniem jest nie tylko prowadzić obserwacje, ale przede wszystkim dbać o rozwój ruchu *court watch* i dobre imię Fundacji w ich lokalnych środowiskach.

Wyjątkowe podziękowania należą się w tym roku również Wolontariuszom naszego **Punktu Informacyjnego**, działającego od listopada 2015 roku w **Sądzie Rejonowym w Białymstoku**. W to pionierskie przedsięwzięcie zaangażowała się kilkudziesięcioosobowa grupa studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Ich pomoc interesantom sądu, a także personelowi działającego w nim Biura Obsługi Interesantów, zasługuje na szczególne wyróżnienie. Z tych doświadczeń będą korzystały kolejne pokolenia osób angażujących się w udzielanie informacji i asystowanie interesantom w sądach – na co liczymy – w całej Polsce.

Powstanie niniejszego raportu i rozwój Fundacji nie byłyby możli-

wy bez pomocy udzielonej przez instytucje i osoby, które zdecydowały się zaangażować w nasz projekt finansowo. Szczególne miejsce mają tu **indywidualni darczyńcy**, których wsparcie dało nam w ostatnim roku wyjątkowy zastrzyk energii i stworzyło możliwość rozwoju Fundacji w nowych obszarach, np. edukacji prawnej dla młodzieży.

Dziękujemy za zaufanie i poparcie dla naszej misji!

Bartosz Pilitowski i Stanisław Burdziej

METODOLOGIA MONITORINGU

Monitoring prowadzony jest w oparciu o metody powszechnie przyjęte w naukach społecznych, przede wszystkim metodę otwartej obserwacji uczestniczącej. Nasi wolontariusze przechodzą szkolenie z podstaw wiedzy o strukturze organizacyjnej polskiego sądownictwa, o prawach i obowiązkach uczestników rozprawy, a także – w zakresie metodyki samej obserwacji. Są to osoby bez gruntownej znajomości prawa (choć część z obserwatorów to studenci prawa), co – jak zakładamy – pozwala im na spojrzenie na rzeczywistość sali rozpraw oczyma przeciętnego obywatela. Po przeszkoleniu, wolontariusze sami decydują, kiedy udadzą się do sądu, wybierają też miejscowość i sąd, w którym będą prowadzić obserwacje. W sposób przypadkowy decydują też, w jakich rozprawach wezmą udział w charakterze publiczności. Sprawia to, że wyniki badań nie są ściśle reprezentatywne – przykładowo, chociaż sprawy rozwodowe stanowią znaczący odsetek spraw rozpatrywanych w wydziałach cywilnych sądów okręgowych, obserwatorzy wyjątkowo mają do nich dostęp, gdyż są one z zasady prowadzone z wyłączeniem jawności. Możliwa jest także sytuacja, w której to samo posiedzenie obserwowało dwoje lub więcej obserwatorów. Chociaż uczulaliśmy wolontariuszy, aby w miarę możliwości nie uczęszczali na rozprawy w grupach, szczególnie na początku swojej pracy często prowadzili oni obserwacje w parach (rzadziej w większych grupach), aby poczuć się pewniej w nowej sytuacji. Zdarza się więc, że dysponujemy opisem sytuacji pochodzącym nie od jednej, ale od dwóch niezwiązanych ze stronami osób.

OPIS NARZĘDZIA BADAWCZEGO

Do dwóch kwestionariuszy – formularza obserwacji infrastruktury sądu oraz formularza obserwacji posiedzenia lub rozprawy, których używaliśmy od początku działalności, dołączył w tym cyklu trzeci – przeznaczony do obserwacji przesłuchania biegłego.

Wypełniając pierwszy formularz wolontariusze zwracają uwagę na: czytelność oznaczenia budynku sądu, przystosowanie budynku do potrzeb osób niepełnosprawnych, pracę ochrony (m.in. istniejące procedury bezpieczeństwa, jak np. bramki do wykrywania metalu), na to, czy pracownicy sądu noszą identyfikatory i są gotowi do pomocy interesantom sądu, a także na to, czy w budynku są toalety dostępne publicznie i zaopatrzone w podstawowe środki czystości. Zakładamy, że te – bardzo prozaiczne niekiedy – kwestie mogą i często stanowią czynnik deprymujący w kontakcie obywateli z sądami.

Drugi kwestionariusz, dotyczący przebiegu samej rozprawy, zawiera pytania o dostępność informacji o miejscu i czasie jej rozpoczęcia, zgodność harmonogramu wokandy z rzeczywistym porządkiem rozpraw (zwłaszcza to, czy rozprawa faktycznie się odbyła), punktualność rozpoczęcia rozprawy, reakcje sędziego na obecność publiczności (obserwatora), stosunek sędziego do stron oraz sposób komunikowania się z uczestnikami posiedzenia.

Nowy formularz dotyczący przesłuchania biegłego został opisany szczegółowo w rozdziale poświęconym metodologii badania prowadzonego z jego użyciem.

Wszystkie trzy kwestionariusze stanowią załączniki do niniejszego raportu.

WPLYW OBSERWATORÓW NA PRZEDMIOT BADAŃ

Każda metoda badań społecznych ma swoje ograniczenia. Na uzyskiwane wyniki zawsze wpływa sposób sformułowania pytania, osoba ankietera, kontekst sytuacyjny etc. Jest tak również w przypadku naszych badań, które, zresztą, bliskie są tzw. badaniom w działaniu (*action research*). Są to badania, w których badacze od samego początku zakładają dokonywanie interwencji w badaną dziedzinę życia społecznego. Nie zwalnia to oczywiście badaczy z respektowania wymogów poprawności metodologicznej, w tym, między innymi, próby określenia możliwego skrzywienia wyników. W drugiej edycji raportu przedstawialiśmy wyniki zewnętrznego badania ewaluacyjnego, w którym próbowano oszacować wpływ obecności publiczności (obserwatorów

Fundacji) na przebieg rozprawy³. Dwa lata temu zamieściliśmy inną, bardziej systematyczną ewaluację naszej metody obserwacji⁴. Jej wyniki wskazują, że założenie aby obserwatorzy nie afiszowali się ze swoją rolą jako współpracowników Fundacji, (wynikające z chęci odtworzenia perspektywy zwykłego obywatela i uniknięcia odmiennego – preferencyjnego lub gorszego – traktowania w sądzie naszych obserwatorów) sprawia, że jednocześnie minimalizujemy ich potencjalnie pozytywne oddziaływanie na przebieg postępowania (a mówiąc dokładniej – na poczucie sprawiedliwości proceduralnej u stron tego postępowania). Oznacza to wszakże również, że nasza metoda pozwala na dość trafne odtworzenie doświadczeń zwykłych obywateli w sądzie.

SPOSÓB PREZENTACJI DANYCH

Na wykresach porównawczych w rozdziale poświęconym analizie obserwacji posiedzeń prezentujemy tradycyjnie proporcje odpowiedzi „Tak” i „Nie” dla każdego z pytań. Chwilowo wykluczamy tym samym z próby odpowiedzi „Nie wiem/Nie dotyczy”, np. w przypadku pytania o to, czy posiedzenie umieszczone na wokandzie się odbyło. Na wykresach widać proporcje odpowiedzi w zasadzie ze wszystkich obserwacji, ale ponieważ część z posiedzeń się nie odbyła, w przypadku kolejnych pytań nie braliśmy już pod uwagę tych obserwacji, a jedynie posiedzenia, które się odbyły. Dlatego liczba branych pod uwagę obserwacji (n) jest każdorazowo nieco mniejsza, niż ogólna liczba wszystkich obserwacji.

Pomimo podwyższenia progu minimalnej liczby obserwacji posiedzeń do 25, a infrastruktury do 3 oraz faktu, iż z większości sądów znajdujących się w zestawieniach mamy znacznie więcej obserwacji, stale przypominamy o potrzebie zachowania odpowiedniej dozy ostrożności w wyciąganiu wniosków na podstawie danych liczbowych w przypadku sądów o mniejszej liczbie obserwacji. W szczególności dotyczy to dużych sądów, gdzie co roku odbywa się tysiące posiedzeń. W związku z tym, że nawet kilkadziesiąt obserwacji w tak dużych sądach nie gwarantuje reprezentatywności, na każdym wykresie wymieniającym indywidualnie sąd lub budynek widnieje także liczba ważnych obserwacji, na podstawie których wyliczono dany wskaź-

3 A. Peisert, „Ewaluacja ex-post programu Obywatelskiego Monitoringu Sądów Rejonowych i Okręgowych 2011/2012”, w: B. Pilitowski i S. Burdziej (red.), *Obywatelski Monitoring Sądów Rejonowych i Okręgowych 2011/2012. Raport z realizacji projektu*, Fundacja Court Watch Polska, Toruń 2012, ss. 31–43.

4 T. Prusiński, „Ewaluacja Obywatelskiego Monitoringu Sądów Rejonowych i Okręgowych 2013-2014”, w: B. Pilitowski i S. Burdziej (red.), *Obywatelski Monitoring Sądów 2013/2014. Raport z realizacji projektu*, Fundacja Court Watch Polska, Toruń 2014, ss. 121–134.

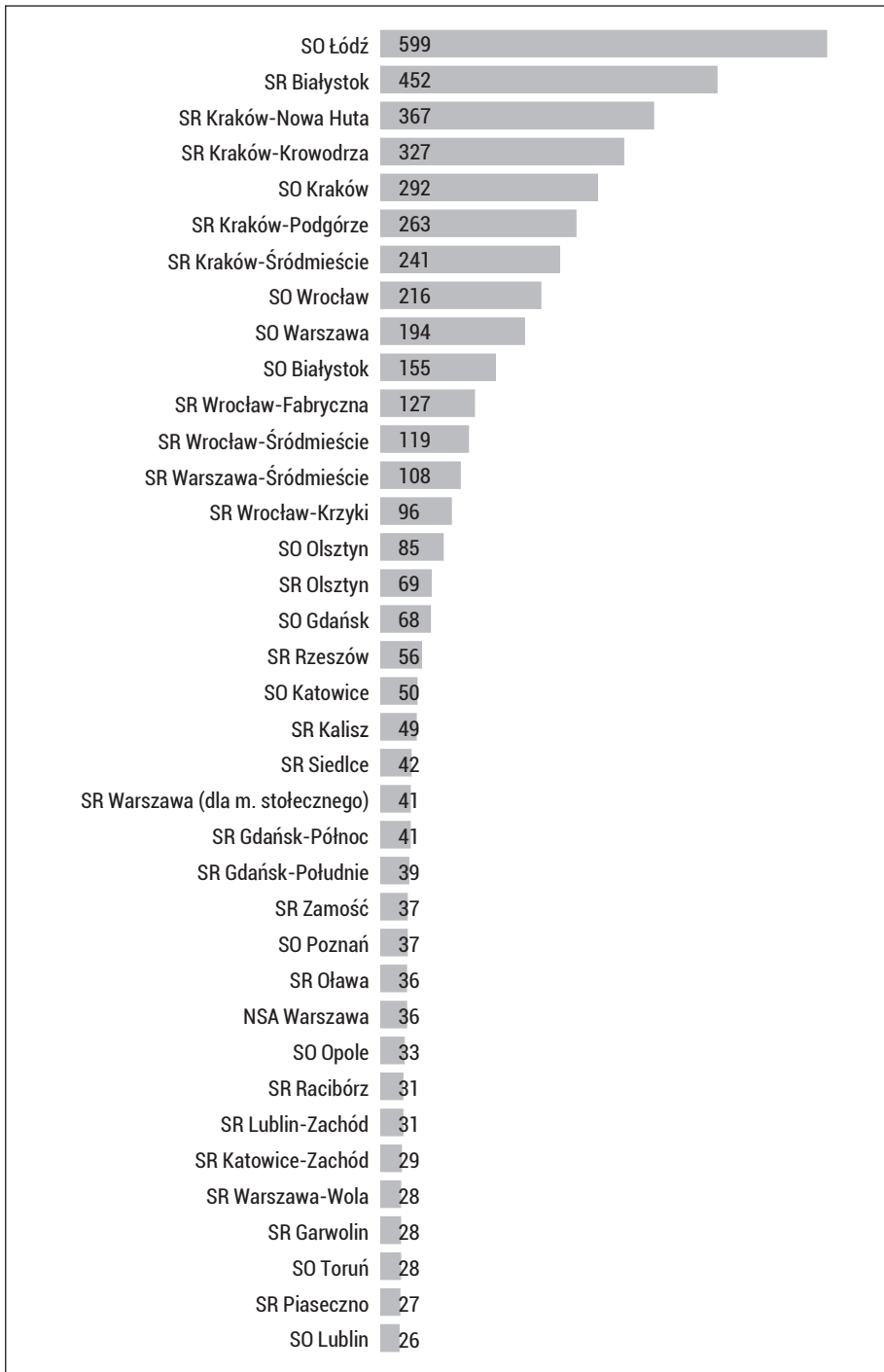
nik (czyli liczba obserwacji, w których odpowiedź brzmiała „Tak” lub „Nie”, bez odpowiedzi „Nie wiem/Nie dotyczy” i braków danych).

W przypadku wykresów porównawczych tradycyjnie umieszczamy obok informacji nt. każdego z sądów także średnią dla Polski. Jest ona wyliczana nie na podstawie całego zbioru danych, ale jako średnia wartości wskaźnika dla każdego z kilkudziesięciu sądów uwzględnionych w porównaniu, z których mamy minimalną liczbę obserwacji. Ma to na celu bardziej trafne oddanie przeciętnej sytuacji w kraju, ponieważ struktura próby, którą dysponujemy, nadreprezentuje niektóre sądy. Średnia z wartości dla sądów z minimalną liczbą obserwacji trafniej oddaje sytuację, na jaką może natknąć się przeciętnie obywatel, udając się do sądu, niż prosta średnia z dostarczonych przez wolontariuszy obserwacji. Nie znaczy to, że sugerujemy, iż prezentowane dane mają walor reprezentatywności; dobór próby nie był losowy, lecz przypadkowy. Duża liczba obserwacji pozwala jednak przyjąć, że prezentowane wnioski w miarę wiernie ilustrują rzeczywistość polskich sądów.

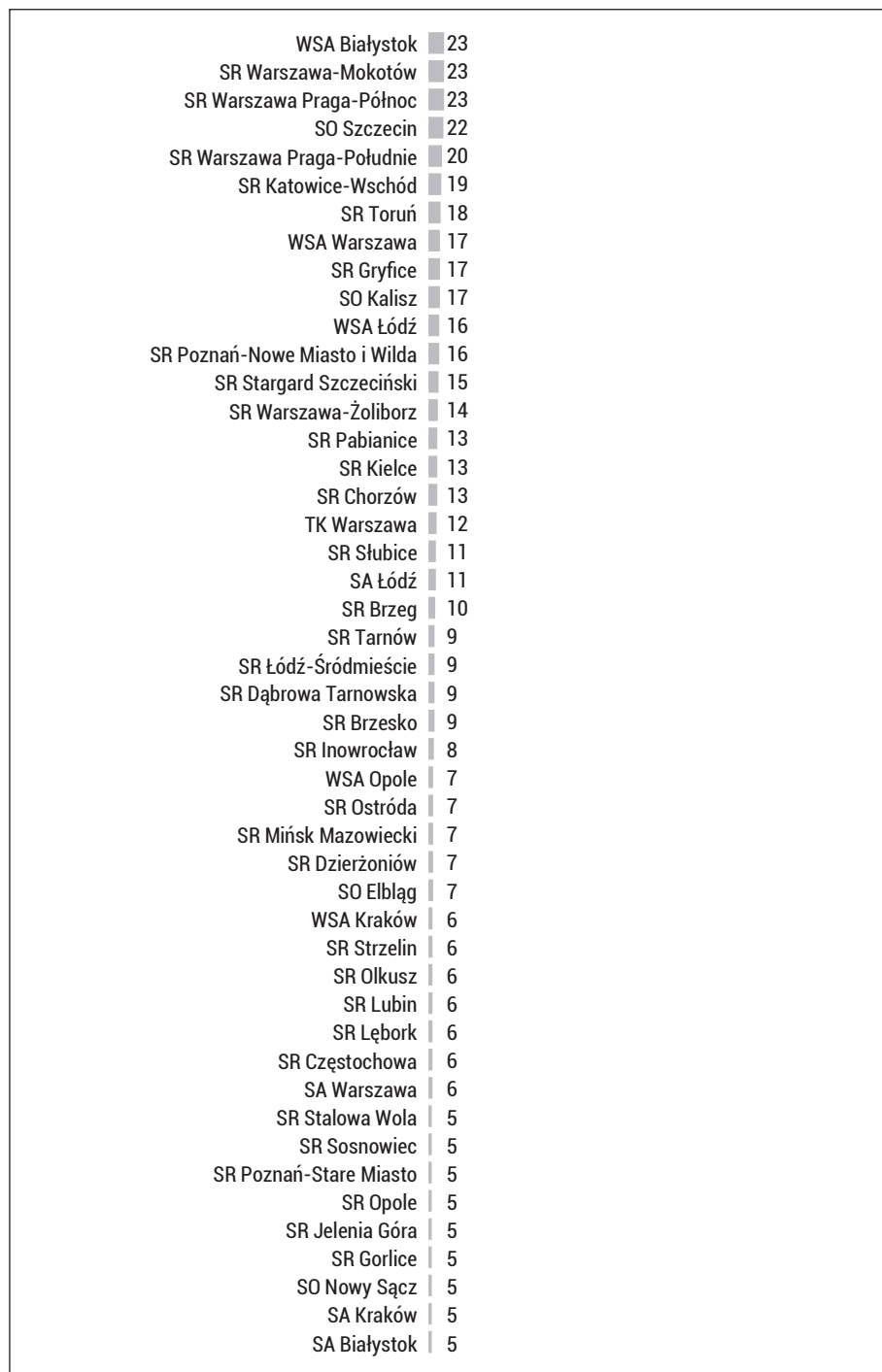
Staraliśmy się w możliwie jak najszerszy sposób udokumentować informacje nt. sytuacji kryjących się za liczbami z wykresów. Charakterystyczne przykłady określonych zdarzeń zostały uzupełnione cytatai pochodzącymi bezpośrednio z notatek obserwatorów, tak aby zebrane w raporcie informacje mogły być analizowane także przez kolejne osoby, np. przez sędziów, czy innych badaczy społecznych. Cytaty są każdorazowo opatrzone przypisem zawierającym miejsce przeprowadzenia obserwacji, a w przypadku obserwacji posiedzeń – także nazwę wydziału i datę przeprowadzenia obserwacji. Nie oznacza to, że każda taka obserwacja, a czasem także ocena ze strony obserwatora, odnosi się do całego sądu lub wydziału. Zawsze jest to obserwacja i ocena konkretnej sytuacji. Nie należy więc interpretować tych wypowiedzi jako odnoszących się do całego sądu czy wydziału, a tym bardziej jako reprezentatywnych. Jednak to właśnie na podstawie pojedynczej sytuacji obywatel wyrabia sobie opinię na temat sądu. Każdorazowo to sędzia wystawia świadectwo swojemu wydziałowi, sądowi, a nierzadko całemu wymiarowi sprawiedliwości w Polsce. Dlatego warto się tym zdarzeniom przyglądać i brać pod uwagę to, jakie konsekwencje społeczne mogły one wywołać.

W tegorocznym raporcie, kontynuując postanowienie z zeszłego roku, zdecydowaliśmy się, aby opisy cytatów zawierały także imię i nazwisko sędziego przewodniczącego. Dotyczy to jednak tylko sytuacji pozytywnych, które staramy się przedstawić jako przykłady *dobrych praktyk*.

Wykres 1: Liczba obserwacji posiedzeń pochodzących z sądów uwzględnionych w porównaniach

Wykres 2: Liczba obserwacji posiedzeń w pozostałych sądach – cz. 1

Wykres 3: Liczba obserwacji posiedzeń w pozostałych sądach – cz. 2

WSA Gliwice	4
SR Sochaczew	4
SR Ruda Śląska	4
SR Rawa Mazowiecka	4
SR Piła	4
SR Ostrołęka	4
SR Gdynia	4
SR Bytom	4
SO Warszawa-Praga	4
SO Tarnów	4
TK Warszawa	3
SR Ząbkowice Śląskie	3
SR Zabrze	3
SR Wodzisław Śląski	3
SR Radzyń Podlaski	3
SR Nowy Dwór Mazowiecki	3
SR Mława	3
SO Radom	3
SR Przasnysz	2
SR Poznań-Grunwald i Jeżyce	2
SR Nowy Sącz	2
SR Łódź-Widzew	2
SR Kwidzyn	2
SR Kluczbork	2
SR Jasło	2
SR Bielsko-Biała	2
SO Płock	2
SO Piotrków Trybunalski	2
SO Bydgoszcz	2
SA Poznań	2
SA Gdańsk	2
SR Zgierz	1
SR Włodawa	1
SR Tczew	1
SR Śrem	1
SR Suwałki	1
SR Piotrków Trybunalski	1
SR Pińczów	1
SR Opatów	1
SR Myślenice	1
SR Luban	1
SR Jarosław	1
SR Grodzisk Mazowiecki	1
SR Bytów	1
SR Białogard	1
SR Biała Podlaska	1
SR Bartoszyce	1
SR Augustów, Wydział Zamiejscowy w Sejnach	1
SO Warszawa (dla m. stołecznego)	1
SO Rzeszów	1
SO Gliwice	1
SO Częstochowa	1
SA Wrocław	1

Bartosz Pilitowski

WYNIKI OBSERWACJI POSIEDZEŃ⁵ SĄDOWYCH W CYKLU 2015/2016

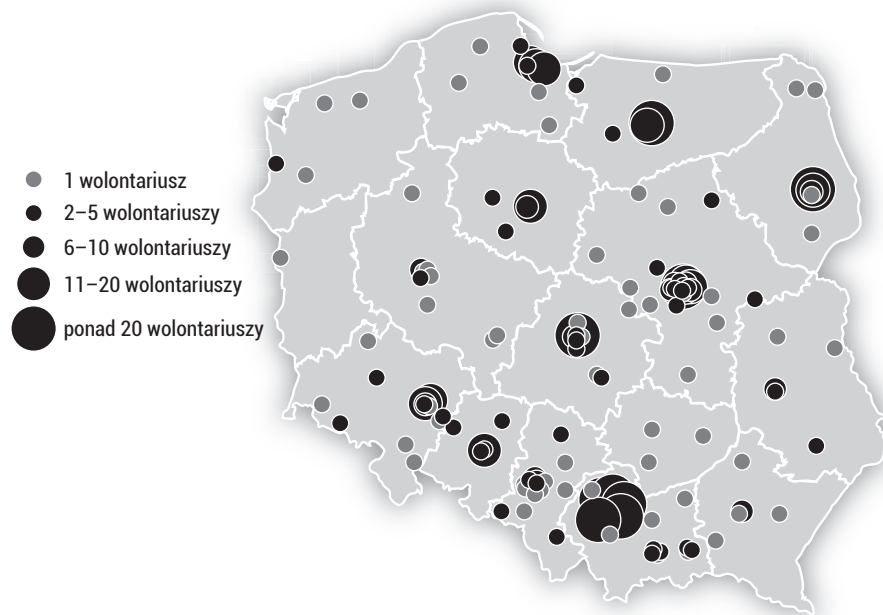
Rozdział ten poświęcony jest analizie danych zebranych przez obserwatorów Fundacji w szóstym cyklu monitoringu, czyli od 15 lipca 2015 do 14 lipca 2016. W tym okresie wolontariusze przekazali nam 5124 obserwacje posiedzeń sądowych. Przeprowadziło je 485 obserwatorów w 137 sądach. Oznacza to utrzymywanie się intensywności monitoringu na poziomie porównywalnym z poprzednimi latami.

Spośród monitorowanych sądów najwięcej tegorocznych obserwacji dotyczy Sądu Okręgowego w Łodzi. Drugie miejsce zajmuje Sąd Rejonowy w Białymstoku, z którego w zeszłym roku otrzymaliśmy rekordową liczbę obserwacji. Niezmiennie w czołówce pozostał Kraków, gdzie w Sądzie Okręgowym i Sądach Rejonowych przeprowadzono w sumie prawie półtora tysiąca obserwacji. Bardzo cieszy nas ponad pół tysiąca obserwacji zebranych przez wolontariuszy Fundacji we Wrocławiu. Nigdy wcześniej monitoring nie był w tym mieście tak intensywny. Niewiele mniejsza liczba obserwacji pochodzi z Warszawy, ale jest rozbita na wiele funkcjonujących w tym mieście sądów.

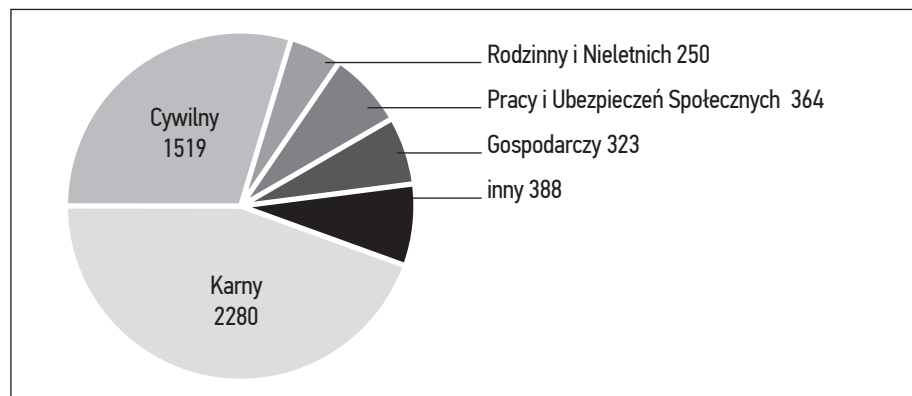
5 Posługujemy się tu terminem *posiedzenie sensu largo*, czyli włączając w to posiedzenia wyznaczone na rozprawę. Jedynie w kontekście problematyki organizacji pracy sądów termin posiedzenia występujący samodzielnie może odnosić się do posiedzeń *sensu stricto*, na których nie przeprowadza się rozprawy.

Rysunek 1: Mapa aktywności obserwatorów w cyklu Obywatelskiego Monitoringu Sądów 2015/2016

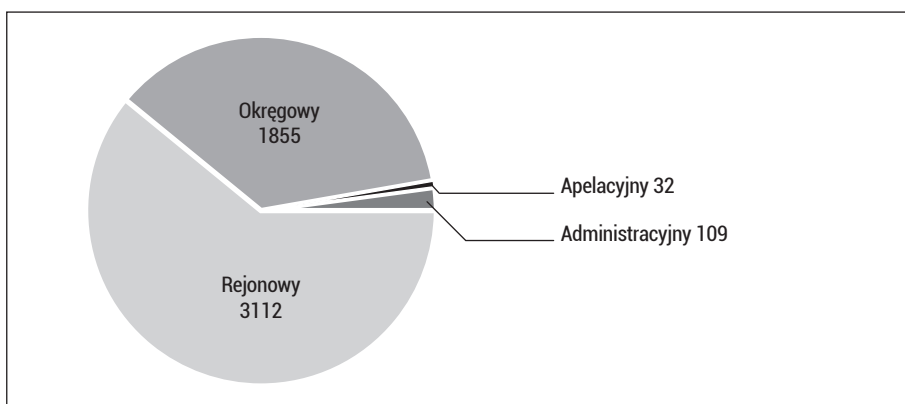
Spośród wszystkich obserwacji prawie połowa (44%) pochodzi z wydziałów karnych. Prawie jedna trzecia (30%) z wydziałów cywilnych. Pozostałe rodzaje wydziałów były nieco mniej intensywnie monitorowane i pochodzi z nich po kilkaset obserwacji stanowiących w sumie nieco ponad ¼ próby.

Wykres 4: Liczba obserwacji posiedzeń przeprowadzonych w poszczególnych rodzajach wydziałów sądów

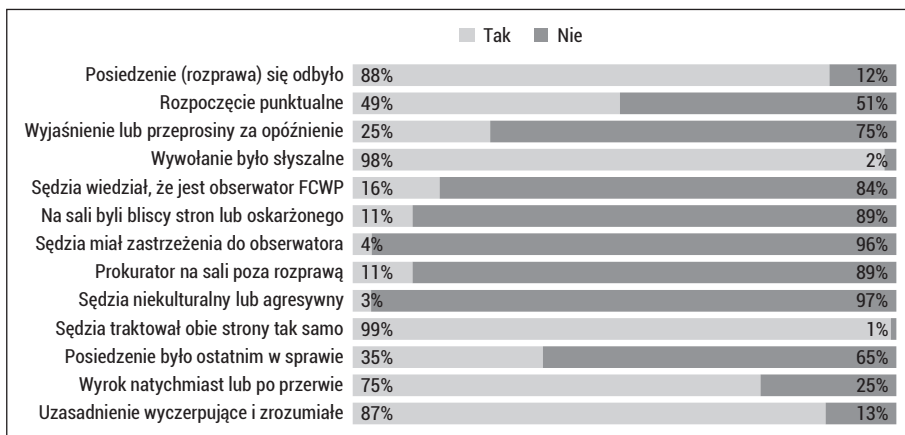
Zdecydowana większość obserwacji pochodzi z sądów rejonowych (61%) i okręgowych (36%). Zaledwie kilka procent próby stanowią obserwacje przeprowadzone w sądach apelacyjnych czy sądownictwie administracyjnym. Jest tak, ponieważ trenerzy Fundacji celowo zachęcają Wolontariuszy do skupienia swojej uwagi przede wszystkim na sprawach prowadzonych w pierwszej instancji, czyli tam gdzie kształtuje się pierwsze – a więc najważniejsze – wrażenie jakie na uczestniku postępowania zrobi kontakt z wymiarem sprawiedliwości.

Wykres 5: Liczba obserwacji posiedzeń przeprowadzonych w poszczególnych rodzajach sądów

Poniżej przedstawiamy zbiorczo średnie proporcje odpowiedzi na poszczególne pytania z tych 37 sądów, z których dysponujemy co najmniej 25 obserwacjami posiedzeń.

Wykres 6: Średnie proporcje odpowiedzi „Tak” i „Nie” na wybrane pytania w wybranych 37 sądach, gdzie przeprowadzono min. 25 obserwacji posiedzeń

Pozytywne zmiany w porównaniu z rokiem ubiegłym dotyczą kwestii, na które zwracamy sędziom szczególną uwagę od lat. Ponownie spadł odsetek obserwacji w wydziałach karnych, gdzie prokurator przebywał w sali poza czasem rozprawy. Coraz częściej zdarza się, że sędzia przeprosi lub wyjaśni przyczynę opóźnienia, jeśli rozprawa zaczyna się niepunktualnie. Nieco rzadziej niż w zeszłym roku obserwatorzy mieli zastrzeżenia do sposobu uzasadnienia wyroku.

Zmiany negatywne dotyczą punktualności. Znowu mniej niż połowa posiedzeń, na które czekali obserwatorzy rozpoczęła się punktualnie. Nieco więcej posiedzeń umieszczonych na wokandzie w ogóle się nie odbyło (12% w porównaniu z 10% w zeszłym roku). Wzrósł także odsetek posiedzeń, w czasie których zdaniem obserwatora sędzia zachował się w sposób niekulturalny lub agresywny w stosunku do uczestników (3% w porównaniu z 2% w zeszłym roku), jak również tych, gdzie sędzia wyrażał zastrzeżenia do obecności obserwatora (4% zamiast 3%). Oznacza to, że w niektórych sferach, ogólnie ujmując, dotyczących okazywania szacunku uczestnikom posiedzeń, pewien odsetek sędziów stale daje nienajlepsze świadectwo polskiemu wymiarowi sprawiedliwości. Choć nie jest on duży, to podkreślamy niezmiennie, że nawet pojedynczy sędzia, którego zachowanie nie spotyka się z odpowiednią reakcją środowiska, potrafi skutecznie popsuć opinię całego sądu w środowisku lokalnym i zniweczyć ciężką, dobrą pracę swoich kolegów.

ORGANIZACJA PRACY

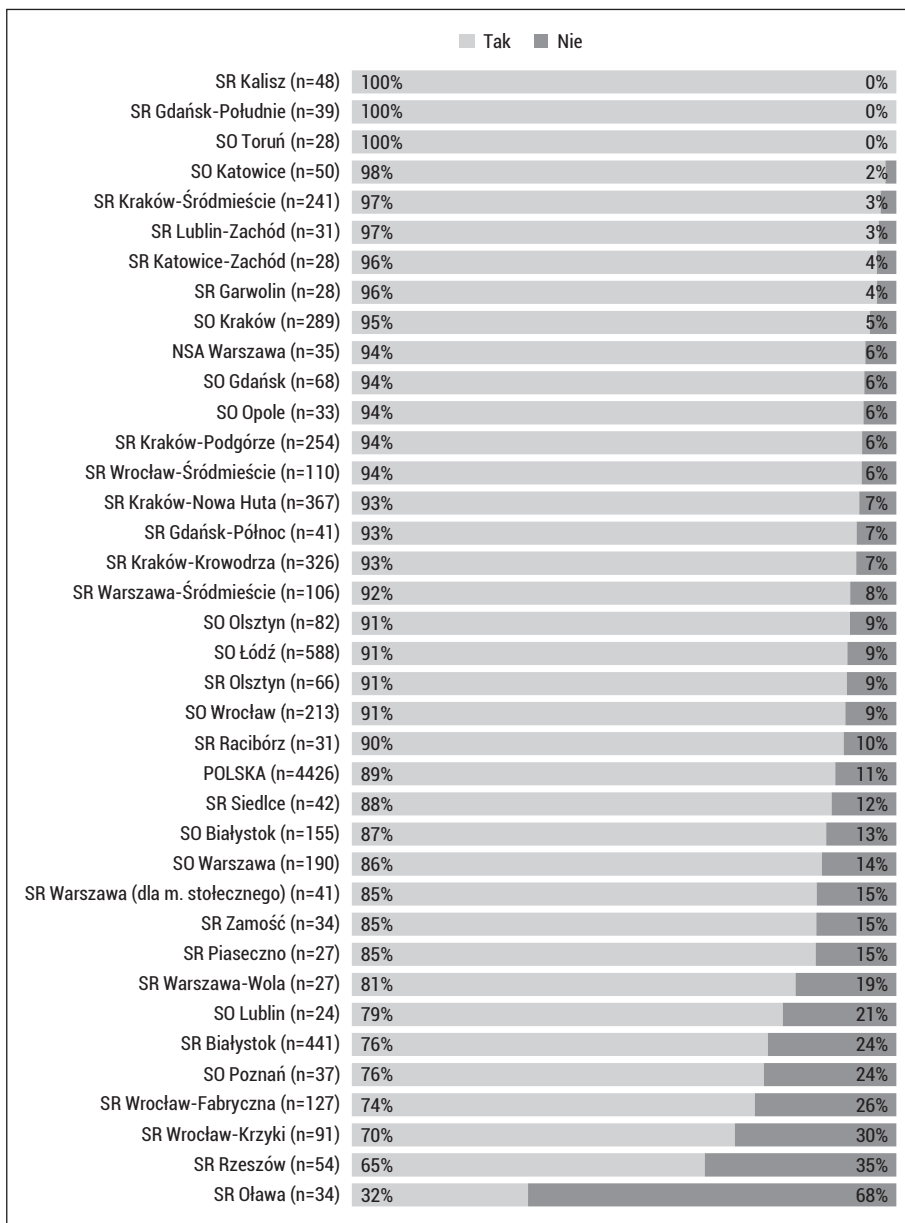
Interesanci postrzegają instytucje administracji publicznej w dużej mierze przez pryzmat ich sprawności organizacyjnej. Obserwatorzy mogą – wcielając się w rolę uczestników rozpraw – doświadczać samodzielnie kontaktu z sądem i związanych z nim niektórych wskaźników sprawności organizacyjnej. Są nimi przede wszystkim odsetek zaplanowanych posiedzeń, które doszły do skutku oraz ich punktualność. Także na podstawie tych czynników Polacy wyrabiają sobie opinię o sprawności swojego sądownictwa.

JAK CZĘSTO POSIEDZENIA UMIESZCZONE NA WOKANDZIE NIE ODBYWAJĄ SIĘ?

Na 5124 obserwacje przeprowadzone w cyklu 2015/2016 wolontariusze w 4482 przypadkach stwierdzili, że posiedzenie się odbyło, w 218 przypadkach, że na pewno zostało odwołane, a w 337, że zostało odroczone. W pozostałych 87 przypadkach nie byli pewni, ponieważ np. rozprawa nie była wcale wywołana, a informacji o odwołaniu

brakowało na wokandzie. Najczęściej nie odbywały się posiedzenia i rozprawy zaplanowane w sądach rejonowych (12%), nieco rzadziej w okręgowych (9%).

Wykres 7: Czy rozprawa (posiedzenie) umieszczona/e na wokandzie się odbyła/o?

Odwołanie lub odroczenie rozprawy może być czasem konieczne i jest to zrozumiałe. Wypadałoby jednak, aby stosowna informacja pojawiała się na wokandzie lub było to w inny sposób zakomunikowane oczekującym osobom. Pozwoliłoby to uniknąć sytuacji, jak te opisane poniżej:

Razem z inną obserwatorką czekałem ponad 40 minut pod salą sądową. Byli tam również inni ludzie, którzy o niczym nie wiedzieli i byli zdziwieni zaistniałą sytuacją. Powiem szczerze, iż spotykam się z czymś takim pierwszy raz, co bardzo negatywnie wpływa na wystawioną przeze mnie ocenę.

SO Łódź, Wydz. IV Karny, 30.07.2015

Rozprawa w ogóle się nie odbyła, nie zostałem poinformowany o kompletnie żadnej przyczynie, a na wokandzie nie było żadnej informacji wskazującej na odwołanie czy odroczenie rozprawy.

SO Łódź, Wydz. III Cywilny, 20.07.2015

Czekałam pod salą, ze mną czekał Pan adwokat, który po ok 30 minutach zapukał i wszedł do sali, ale nie uzyskał żadnej informacji. Nie mógł dłużej czekać i wyszedł. Na wokandzie zmieniała się sprawa, ale nie była wywoływana.

SR Zamość, Wydz. VII Karny, 10.08.2015

Mimo, iż rozprawa była umieszczona na wokandzie, brak było jakiegokolwiek informacji o jej przesunięciu czy odwołaniu. Po ok. 45 minutach nie została ona wywołana.

SR Przasnysz, Wydz. II Karny, 30.07.2015

Rozprawa nie została wywołana, nikt nie poinformował, czy rozprawa się odbędzie czy nie. Na godz. 10:00 była zaplanowana kolejna rozprawa, jednak nikt do sali nie przyszedł do ok. 10:20. Drzwi były zamknięte.

SR Zamość, Wydz. II Karny, 09.09.2015

PUNKTUALNOŚĆ

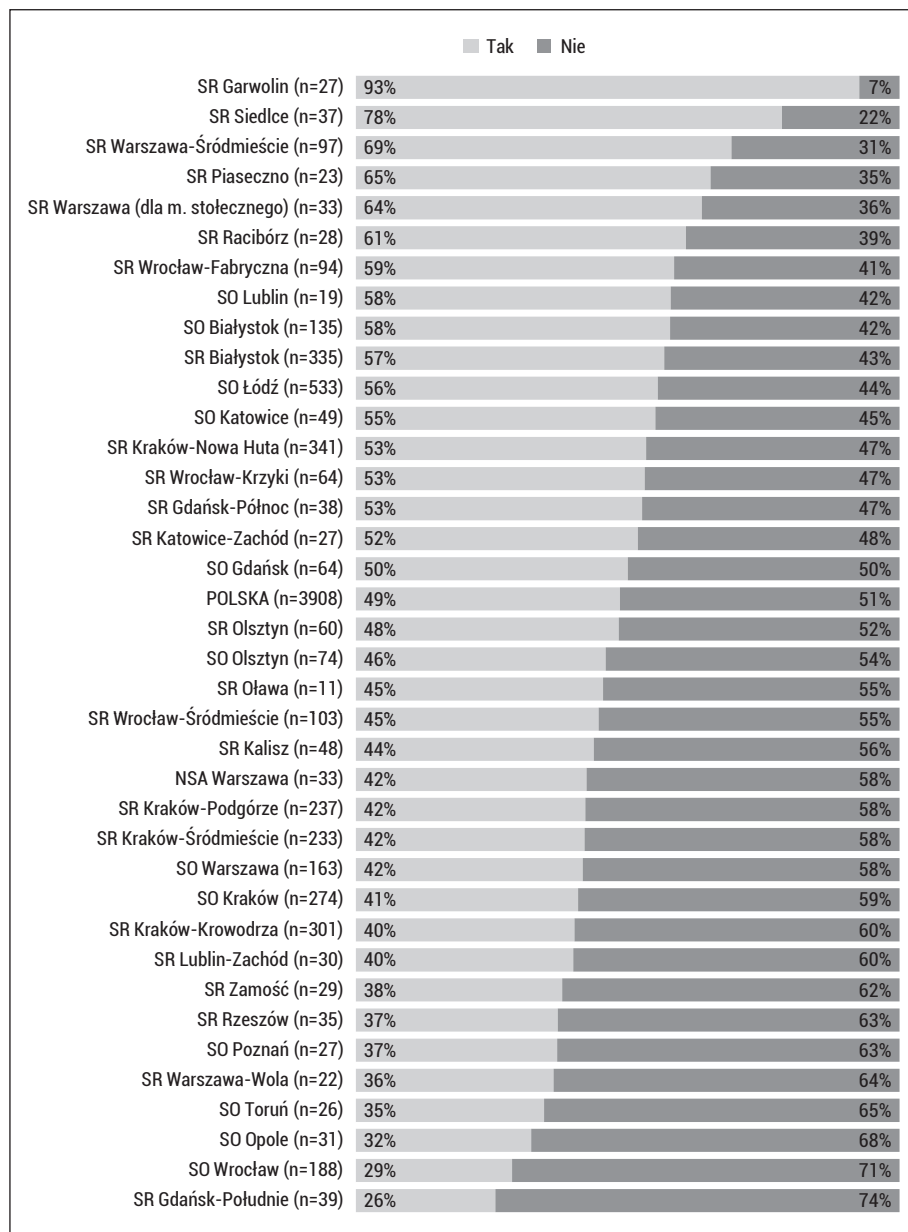
Poczucie podmiotowego traktowania obywateli budowane jest także przez warunki, jakie stwarza się im w sądach. Organizacja posiedzeń ma tu duże znaczenie. Uczestnicy posiedzeń są przez sąd wzywani na określony dzień i godzinę. Punktualne rozpoczynanie posiedzeń nie stanowi gwarancji sprawiedliwego procesu, ale stanowi środek do budowania zaufania do sądu, jako instytucji dobrze zorganizowanej i kompetentnej. Opóźnienia i brak informacji wywołuje wrażenie odwrotne. Jeśli dodatkowo nikt nie zwróci się do uczestników z wyjaśnieniem lub przeprosinami, mogą oni odczuć to jako lekceważenie i traktowanie ich przedmiotowo. Niewielka zmiana kultury organizacyjnej może zmienić wiele w całościowym doświadczeniu wymiaru sprawiedliwości, jakie obywatele wynoszą z sądu.

Niezmiennie notujemy wysoki odsetek posiedzeń rozpoczynających się niepunktualnie. Także średnia długość opóźnienia nie ulega zmniejszeniu. Co ciekawe ani częstotliwość spóźnień, ani ich długość nie jest zależna od pory dnia. Można powiedzieć, że spóźnienia są stałym elementem kultury organizacyjnej polskich sądów. Nie dotyczą one jednak wszystkich sądów w sposób jednakowy. Z trudem można doszukać się zależności. Nawet w obrębie sądów tego samego szczebla i z tego samego miasta, różnice potrafią być bardzo duże.

Równie istotną kwestią, jest to, na ile udaje się uniknąć długich opóźnień, które dezorganizują pracę nie tylko sędziom, ale także pełnomocnikom, prokuratorom i innym uczestnikom postępowania. Dlatego choć w sądach rejonowych w Piasecznie, Siedlcach i Warszawa-Śródmieście odnotowano relatywnie mniej spóźnień, to należy zauważyć, że ich średnia długość wynosiła przeciętnie ponad 20 minut, co jest bardzo niepokojące. Spośród sądów okręgowych podobny problem dotyczył Gdańska i Katowic.

Przeciętna średnia długość opóźnienia pozostaje bez zmian i oscyluje wokół 15 minut.

Wykres 8: Czy rozpoczęcie było punktualne? (sądy)

Opóźnienie rozprawy ma często swoje skutki uboczne:

Mam bardzo duże zastrzeżenie do tak dużego spóźnienia. Naprawdę, bardzo negatywnie wpłynęło to na strony znajdujące się przed salą sądową, odbiło się to potem na sali sądowej w postaci nieprzy-

jemnego zachowania się jednej ze stron wobec sędzi. Sędzia jednak zachowała w tym przypadku pełen spokój i opanowanie [...].

SO Łódź Wydz. II Cywilny, 22.09.2015

Panował straszny bałagan. Sędzia się spóźniła, rozprawę wywoływano 3 razy i już nawet prokurator nie wiedział, czy ma wejść na salę, czy nie.

SR Sochaczew, Wydz. II Karny, 17.02.2016

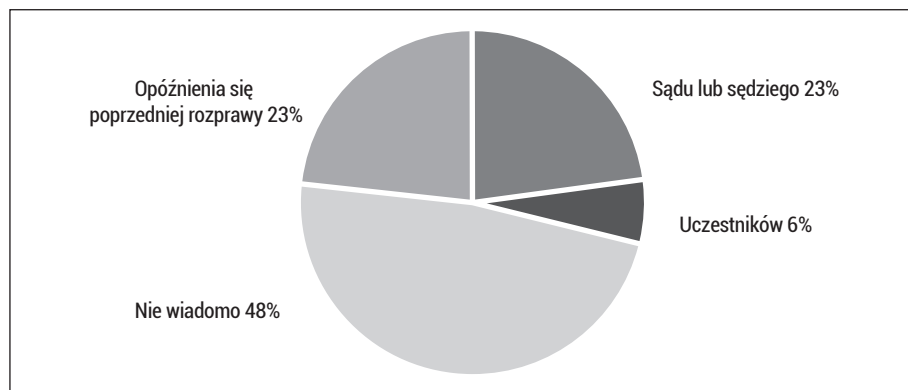
Wywołanie odbyło się ze sporym opóźnieniem, ponieważ na poprzednią rozprawę sędzia spóźnił się 30 minut.

SR Białystok, Wydz. II Cywilny, 07.03.2016

OBSERWOWANE PRZYCZYNY OPÓŹNIEŃ

Opóźnienia oczywiście należy dzielić na te, które wyniknęły z przyczyn niezależnych od sądu oraz te, które wyniknęły z zaniedbań poszczególnych sędziów jak i innych pracowników sądu. Po raz kolejny prosiliśmy o to, aby obserwator zaznaczył z czyjej winy, w jego ocenie, wynikało opóźnienie. Wyniki z bieżącej i poprzednich edycji monitoringu wykazują daleko idącą zbieżność. W okresie od połowy lipca 2015 do połowy lipca 2016 r. w przypadku 6% opóźnień jako przyczynę obserwatorzy wskazywali spóźnienie uczestników postępowania (poprzednio 5%), a w 23% opóźnienie się poprzedniej rozprawy (poprzednio także 23%). Przyczyna większości opóźnień była obserwatorom albo nieznana 48% (poprzednio 56%), albo przypisali ją jednoznacznie sędziom 23% (poprzednio 16%).

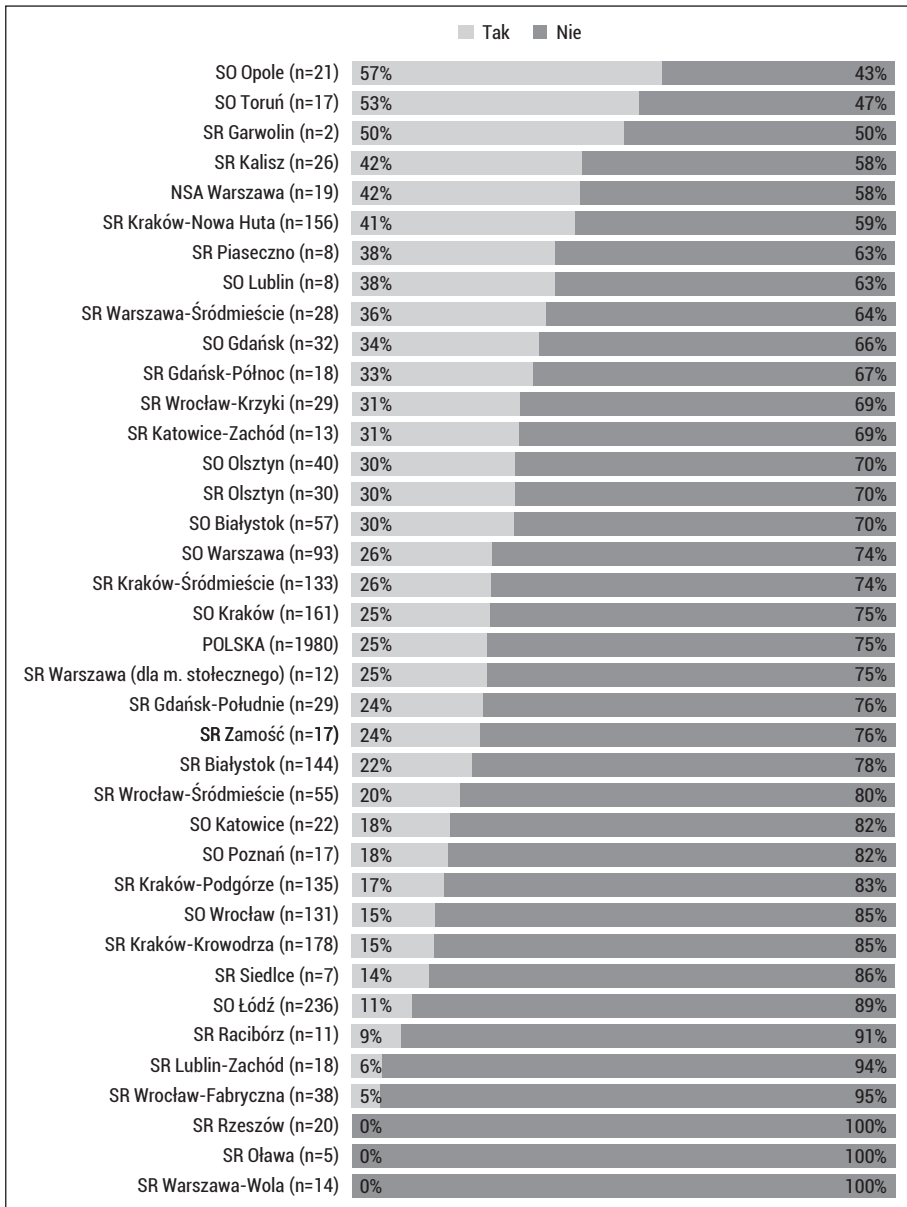
Wykres 9: Opóźnienie nastąpiło z winy... (n=2320)

Co prawda w sądach okręgowych winę za opóźnienie obserwatorzy przypisywali jednoznacznie sędziom nieco częściej (25%) w niż sądach okręgowych (21%), ale w zeszłym roku kolejność była odwrotna, więc nie powinniśmy doszukiwać się tu związku. Duży odsetek odpowiedzi „nie wiem, dlaczego rozprawa się opóźniła” wynika z tego, że rzadko ktoś informuje uczestników o przyczynie opóźnienia. W świadomości uczestników takie sytuacje, jeszcze bardziej niż opóźnienia spowodowane przedłużeniem się poprzedniej rozprawy, przypisywane są złej organizacji pracy sądu, który wszakże wzywa ich na konkretną godzinę.

WYJAŚNIANIE PRZYCZYNY OPÓŹNIEŃ

Oczywistym jest, że nie da się zupełnie wyeliminować niepunktualnego rozpoczynania rozpraw. Należy jednak do tego dążyć. Nie znaczy to, że zachęcamy sędziów do przerywania przesłuchania w pół zdania tylko dlatego, że upłynął czas zaplanowany na rozprawę. Kilkakrotne wzywianie tych samych świadków powinno mieć miejsce tylko w wyjątkowych okolicznościach. Oczekujące na rozprawę strony i świadkowie są najczęściej zdenerwowani samą sprawą i faktem obecności w sądzie. Każda sytuacja niepewności zwiększa dodatkowo poziom stresu. Dobrym zwyczajem, który stosują niektórzy sędziowie, jest polecenie protokolantowi poinformowania oczekujących pod salą osób o tym, że ich rozprawa rozpocznie się z opóźnieniem oraz podania przybliżonej godziny rozpoczęcia. Eliminuje to niepewność sytuacji, pokazuje szacunek ze strony sądu oraz pozwala osobom oczekującym wykorzystać czas na coś pożytecznego, choćby miała to być wizyta w toalecie lub dokonanie zakupu w automacie z kawą.

Wykres 10: Jeśli rozpoczęcie było niepunktualnie, czy ktoś wyjaśnił/ przeprosił? (sądy)

Równie ważne jest poinformowanie uczestników tuż po rozpoczęciu opóźnionej rozprawy, dlaczego musieli czekać lub przeproszenie za zaistniałą sytuację. Nieodniesienie się do owej sytuacji może być potraktowane jako brak kultury bądź lekceważenie wezwanych osób:

Pomimo bardzo dużego opóźnienia w rozpoczęciu rozprawy sędzia ani protokolant nie wytłumaczyli, dlaczego doszło do tak dużego spóźnienia. Sędzia również nie przeprosił uczestników rozprawy za to, że musieli tak długo czekać. [35 minut – przyp. BP]

SO Łódź, Wydz. IV Karny, 19.08.2015

Rozprawa miała rozpocząć się o godzinie 12, jednak do czekających wyszła pani protokolantka i poinformowała, że rozprawa będzie trochę opóźniona i żeby czekać. Po wejściu na salę sąd nie wyjaśnił ani nie przerosił za [30-minutowe] spóźnienie.

SR Rzeszów, Wydz. II Karny, 07.10.2015

Natomiast zwrócenie się do uczestników z wyjaśnieniem, robi bardzo dobre wrażenie i od samego początku w pozytywny sposób wpływa na atmosferę posiedzenia:

Bardzo pozytywnie oceniam Sędziego. Przeprosił za małe opóźnienie wywołania rozprawy, a co więcej uzasadnił, z jakiego powodu ono wystąpiło, co jest niemalże niespotykane (rzadko zdarza się, żeby w ogóle Sędzia przeproszał za opóźnienie).

Sędzia Bartłomiej Migda, SR Kraków-Nowa Huta,
Wydz. II Karny, 12.01.2016

Sędzia zaskoczyła mnie pozytywnie przyznaniem się do winy i przeprosinami za opóźnienie się obserwowanej przeze mnie rozprawy. Rzadko zdarza się, aby sędziowie w jakikolwiek sposób przeproszali za opóźnienia się rozpraw, nawet jeżeli wynikają one z ich winy. Sędzia dokładnie i sumienne poprowadziła rozprawę. Sprawiała ponadto wrażenie osoby naprawdę pochłoniętej rozprawą.

Sędzia Henryka Stawiana, SO Łódź,
Wydz. VIII Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 15.09.2015

PRZESTRZEGANIE ZASADY JAWNOŚCI

Zasada jawności jest jedną z gwarancji rządów prawa, ale również społecznej (obywatelskiej) kontroli nad niezależnym sądownictwem. Odstępstwa od zasady jawności, czyli sytuacje, w których jawność roz-

prawy lub posiedzenia może być wyłączona, mogą nastąpić ze względu na „moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny” (art. 45, ust. 2. Konstytucji RP). Jawność jednak zawsze jest zasadą naczelną, a jej wyłączenie – wyjątkiem, nie zaś odwrotnie.

Pytania zawarte w kwestionariuszach obserwacji, które pozwalają ocenić przestrzeganie w sądzie zasady jawności, dotyczyły, między innymi, dostępu publiczności do rozpraw. Naszym zdaniem tworzenie barier i dawanie publiczności do zrozumienia, że nie jest w sądzie mile widziana stanowi zagrożenie dla zasady jawności. Takimi barierami na sali rozpraw są: pozbawianie publiczności anonimowości przez odpytywanie o imię i nazwisko lub cel, jaki kryje się za obecnością na ławach publiczności; legitymowanie przez sędziego; wpisywanie danych osobowych publiczności do protokołu; zabranianie robienia lub odbieranie notatek; czy wreszcie wygłaszanie niewybrednych uwag pod adresem przedstawicieli publiczności.

Coraz rzadziej musimy przypominać, że publiczny charakter postępowania przed sądem dotyczy całej sprawy. Potwierdził to w uchwale z dn. 28 marca 2012 r. (sygn. I KZP 26/11) Sąd Najwyższy stwierdzając, że w postępowaniu karnym jawne są także posiedzenia, na których sąd rozpoznaje lub rozstrzyga sprawę. Coraz mniej jest przypadków, że sędziowie wyprasają publiczność wyłącznie pod pretekstem tego, że w sali odbywa się posiedzenie, a nie rozprawa.

Istotnym ograniczeniem zasady publicznego procesu jest obecna w niektórych sądach, a także wspierana przez Ministerstwo Sprawiedliwości, praktyka wymagania od osób wchodzących do budynku sądu dokumentu tożsamości. Problem ten będzie omówiony jednak w rozdziale poświęconym infrastrukturze sądów.

SŁYSZALNOŚĆ WYWOŁANIA POSIEDZENIA LUB ROZPRAWY

Podstawowym warunkiem jawności rozpraw i posiedzeń jest możliwość dowiedzenia się, gdzie i kiedy się one odbywają. Z jednej strony powinna to gwarantować wystawiona do publicznej wiadomości wokanda (spis odbywających się w danym dniu rozpraw i posiedzeń), a z drugiej – wywołanie sprawy przez pracownika sądu. Dzięki niemu możliwe jest zajęcie miejsca w sali, w której sprawa będzie rozpatrywana, i dalsze uczestnictwo. W poprzednich latach zdarzały się sytuacje, gdy protokolant wywołanie „mruczał pod nosem” (cytat z 2013 r.). Zdarzało się również, że protokolant wywołujący sprawę świadomie nie wpuścił obserwatorów, nie podając powodu.

Także w tym roku zdarzały się przypadki, że wywołanie było sła-

bo słyszalne lub nie dokonano go wcale, nie dając szansy na uczestnictwo w rozprawie publiczności:

Rozprawa nie została wywołana na holu, policjant z oskarżonym weszli na salę bez wywołania.

SR Strzelin, Wydz. II Karny, 19.08.2015

Wywołanie sprawy było bardzo słabo słyszalne nawet dla osób, które siedziały przy samych drzwiach. Protokolant wywołujący rozprawę mówił bardzo cicho, wręcz do siebie.

SR Białystok, Wydz. XI Cywilny, 23.09.2015

Rozprawa odbyła się bez wywołania, dlatego też nie miałam odwagi wejść na salę rozpraw za ostatnią osobą, która zamknęła drzwi.

SO Łódź, Wydz. XVIII Karny, 02.12.2015

Rozprawa nie została wywołana, ale osoba, która prawdopodobnie była pełnomocnikiem jednej ze stron weszła na salę bez wywołania, po 5 minutach od planowanego rozpoczęcia rozprawy, drugiej strony ani jej pełnomocnika nie było przed salą, ja nie wchodziłam, bo rozprawa nie została wywołana, czekałam do godziny 13:30, ale nikt się nie pojawił, ani nie wywołał, więc po tym czasie przestałam czekać.

SO Kraków, Wydz. VII Pracy i Ubezpieczeń Społecznych,
14.12.2015

Wywołanie rozprawy przez głośnik było ledwo słyszalne. Je-dyny je usłyszałem i powiedziałem obu stronom, które były na korytarzu przed salą, że rozprawa została wywołana.

SO Olsztyn, Wydz. I Cywilny, 24.06.2016

Oczywiście obserwacje dostarczyły także pozytywnych przykładów, gdzie protokolant lub sędzia zadbał w sposób szczególny o to, aby w sali znalazły się wszystkie zainteresowane osoby:

---

*Protokolant bardzo dokładnie poinformował wszystkich zebranych na sądowym korytarzu, że rozprawa zaraz się rozpocznie, **podszedł również do oskarżonych siedzących w dalszej części holu.** [...] Mówił głośno i wyraźnie, był słyszany z dużej odległości.*

Sędzia Przemysław Zabłocki, SO Łódź, Wydz. IV Karny,
11.09.2015

---

*Sędzia zwrócił uwagę protokolantowi, **aby głośniej wywołał rozprawę, tak aby każdy zainteresowany mógł usłyszeć, że rozprawa się rozpoczyna.***

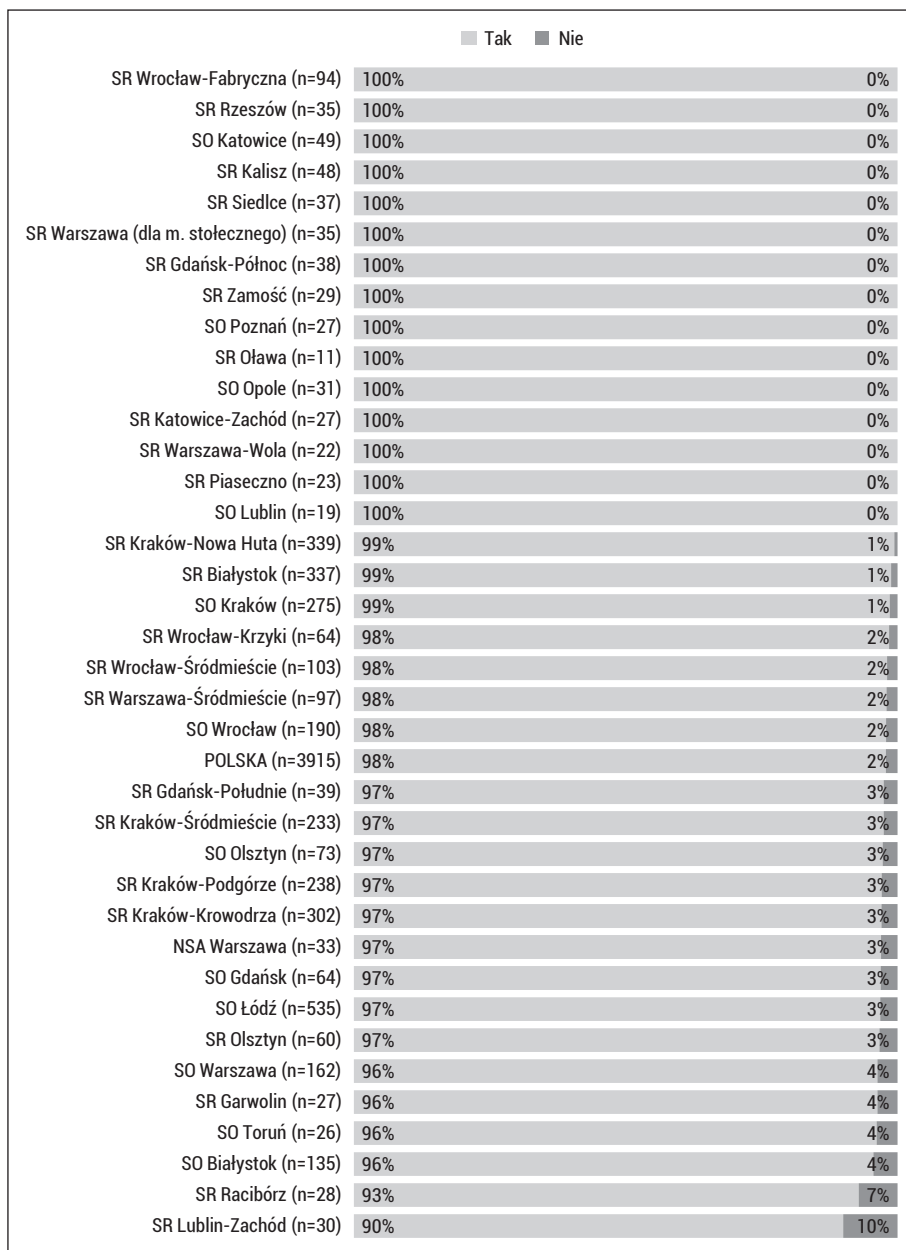
Sędzia Dariusz Głowacki, SO Łódź,
Wydz. V Karny Odwoławczy, 16.09.2015

Wywołanie przez głośnik powinno być raczej uzupełnieniem. Najlepiej, aby – skoro sąd jest wyposażony w radiowęzeł – komunikat był słyszalny w całym budynku, lub jego części, tak aby osoby oczekujące w odległości od sali lub znajdujące się np. w toalecie, także miały szansę usłyszeć wywołanie. Niezależnie od tego, wywołanie dokonane przez protokolanta ma unikalną zaletę. Jest to sygnał wizualny. Otwarcie drzwi i wyjście pracownika z sali może stanowić bardziej zrozumiały komunikat dla osób niedosłyszających, znajdujących się w chwili wywołania w pewnej odległości od drzwi oraz dla tych, którzy są w sądzie po raz pierwszy.

W cyklu 2015/2016 obserwatorzy raportowali problemy ze słyszalnością wokandy w ponad połowie sądów, w których przeprowadzono co najmniej 25 obserwacji. Stosunkowo najczęściej w Sądach Rejonowych Lublin-Zachód oraz w Raciborzu. Spośród sądów okręgowych problem pojawiał się najczęściej w SO Białystok (drugi rok z rzędu). Choć najczęściej są to przypadki sporadyczne nie powinny mieć w ogóle miejsca. Lekceważenie i tolerowanie niewywoływania rozpraw, jest zagrożeniem dla realizacji prawa do publicznego procesu, ponieważ może zostać wykorzystane w przypadku newralgicznym.

Wykres 11: Czy wywołanie rozprawy/posiedzenia było słyszalne na holu? (sądy)

REAKCJE NA POJAWIENIE SIĘ PUBLICZNOŚCI (OBSERWATORÓW)

Sąd ma prawo i czasem obowiązek upewnić się, czy wśród przedstawicieli publiczności nie ma świadków zeznających w sprawie lub w inny sposób z nią związanych, ale jest to zasada podrzędna wobec zasady jawności wyrażonej w art. 45 ustawy zasadniczej. Większość sędziów doskonale zdaje sobie z tego sprawę. Zdarza się, że sędziowie wręcz zachęcają publiczność do uczestnictwa w rozprawach i dbają o to, aby nie było ku temu przeszkód:

Pierwszy raz się zdarzyło, że oprócz mnie na rozprawie były jeszcze dwie inne dziewczyny w charakterze publiczności. Gdy wchodziłyśmy na salę sędzia bardzo entuzjastycznie zareagowała: „Tyle osób w charakterze publiczności, rewelacja!” i się uśmiechnęła na nasz widok. Zanim rozpoczęła rozprawę upewniła się, czy wystarczy dla nas miejsca na ławeczce.

Sędzia Monika Marzec, SR Katowice-Zachód,
Wydz. VII Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 13.04.2016

Na rozprawę nie stawiła się żadna ze stron. Podczas wywołania stwierdziłam do pani protokolantki, że skoro nie ma stron, nie będę wchodzić na salę rozpraw. Pani zamknęła drzwi. Po chwili jednak, ku mojemu zdziwieniu, otworzyła drzwi i zaprosiła mnie na rozprawę. Sędzia był bardzo miły, zaprosił do obejrzenia przebiegu rozprawy, jak to wygląda podczas nieobecności stron. Sędzia wydał wyrok zaoczny o natychmiastowej wykonalności i wyjaśnił, co to oznacza dla pozwanego.

Sędzia Wojciech Krawczyk, SR Olsztyn,
Wydz. X Cywilny, 26.04.2016

Gdy protokolantka wywołała rozprawę i zobaczyła, że też wchodzę na salę, pytała się w jakim celu. Gdy odpowiadałam, że w charakterze publiczności, powiedziała że musi się zapytać sędziego. Weszła na salę i po chwili wróciła, i powiedziała, że można wejść. Sędzia był przyjazny w stosunku do mnie i koleżanki, po skończonej rozprawie pytał jak nam się podobało i czy rozprawa nie była nudna. W stosunku do świadków odnosił się poprawnie.

Sędzia Arkadiusz Bednarczyk, SR Oława,
Wydz. II Karny, 27.08.2015

Niestety nadal zdarza się, że obserwatorzy odnotowują odmienne reakcje na swoją obecność:

Mam negatywne odczucia w tej sprawie. Na sali sądowej było bardzo niezręcznie, sędzia na mnie co chwilę zerkał. Widać było, że moja obecność była mu nie na rękę – chociaż tego nie okazywał. Jednak skorzystał z pierwszej okazji do wyłączenia jawności sprawy (wniosek pełnomocnika pozwanego) i usunięcia mnie z sali rozpraw.

SR Warszawa-Mokotów,
Wydz. V Rodzinny i Nieletnich, 21.07.2015

Zdarza się, że podobnie reagują strony lub ich pełnomocnicy. Sędziowie powinni w takich wypadkach interweniować i nie pozwalać na ograniczanie jawności rozpraw:

Pomimo oczekiwania na rozprawę nie udało mi się wejść na salę, gdyż po wywołaniu rozprawy i usiłowaniu wejścia na salę, wchodząca przede mną Pani adwokat stwierdziła, że nie mogę w niej uczestniczyć i zamknęła przede mną drzwi.

SR Rzeszów, Wydz. II Karny, 28.09.2015

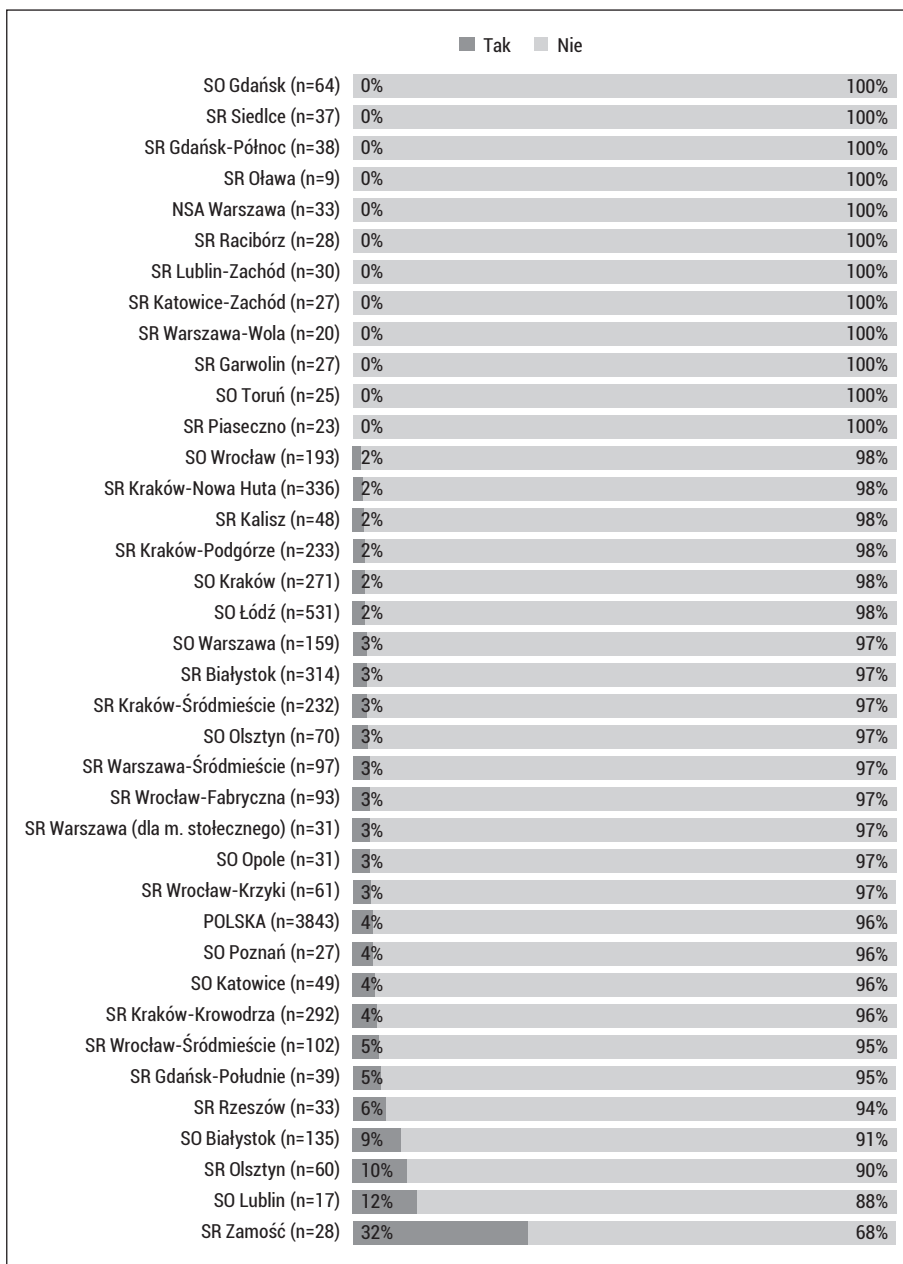
Pełnomocnik jednej ze stron poinformował obserwatora o wyłączeniu jawności rozprawy. Pełnomocnik drugiej strony spotkał obserwatora na kolejnej rozprawie pod rząd i oskarżył o nastanie przez przeciwnika. Pani adwokat zachowywała się nieodpowiednio, była agresywna, zażądała okazania dokumentu tożsamości i spisała dane obserwatora. Zażądała pokazania wszelkich dokumentów i notatek, obserwator odmówił.

SO Częstochowa, Wydz. I Cywilny, 28.04.2016

Szczególnie w drugim z opisanych przypadków zaskakuje bierność sądu.

Wykres 12: Czy sędzia miał zastrzeżenia do Twojej obecności lub robienia przez Ciebie notatek w trakcie rozprawy? (sądy)

OGRANICZENIA PRAWA UDZIAŁU PUBLICZNOŚCI W ROZPRAWACH I POSIEDZENIACH

W trakcie szkoleń prosiliśmy obserwatorów, aby za zastrzeżenia do obecności publiczności uznawać nie tylko wyproszenie z sali, ale wszystkie zachowania mogące stwarzać barierę do uczestnictwa osób postronnych. Przykładem jest zadawanie przez sędziego pytań, które wykraczają poza cel, jakim jest upewnienie się, iż dana osoba nie będzie zeznawać w sprawie. Konieczność tłumaczenia się przedstawicielei publiczności, dlaczego biorą udział w rozprawie, wyjaśniania szczególnie kim są i czym się zajmują, a tym bardziej dlaczego przyszli na tą sprawę, stwarza wrażenie, że sędzia ma prawo znać powody obecności publiczności i na tej podstawie dopuszczać lub nie obecność zainteresowanych osób. W praktyce utrudnia to wykonywanie prawa do publicznego procesu i zniechęca obywateli do korzystania z niego.

Z socjologicznego punktu widzenia to kategoriycznie i często nieuprzejme domaganie się uzasadnienia dla obecności w sądzie, sugerowanie, że przebywanie na rozprawie wymaga jakiegoś specjalnego pozwolenia, skutkować może deprymowaniem obserwatora, osłabieniem zmysłu krytycznego i zniechęceniem go do powrotu na kolejną rozprawę:

Spotkałam się na tej rozprawie z tym, że pierwszy raz w życiu wraz z koleżanką zostałyśmy odnotowane do protokołu z imienia i nazwiska, że przebywałyśmy na tej rozprawie. Zapytano nas o to, co robimy na rozprawie, w jakim celu się tam pojawiłyśmy. Więc powiedziałyśmy, że jesteśmy obserwatorkami CWP, następnie zapytano nas o to, czy mamy jakiś dokument, który to potwierdza, wpisano z imienia i nazwiska do protokołu. Po wielu pytaniach koniec końców pozwolono nam zostać na rozprawie. Mimo to sędzia sprawiała wrażenie niezadowolonej z naszej obecności.

SR Kraków-Nowa Huta, Wydz. I Cywilny, 04.07.2016

Sędzia koniecznie chciała wiedzieć, kim jesteśmy. Nie wystarczyła jej informacja, że występujemy w charakterze publiczności. W protokole zawarto informację, że na sali w roli publiczności występują obserwatorzy projektu Court Watch i nasze nazwiska.

SR Warszawa-Mokotów, Wydz. XIV Karny, 29.07.2015

Sędzia ta już drugi raz nie chciała mnie wpuścić na salę bez zgody prezesa sądu.

SO Kalisz, Wydz. I Cywilny, 21.08.2015

Sędzia nie miał zastrzeżeń, co do tego bym brała udział w rozprawie jako publiczność, powiedział tylko, że następnym razem wcześniej trzeba go o to zapytać.

SR Rzeszów, Wydz. X Karny, 05.10.2015

Na szczęście większość sędziów zadowolona się informacją, że ma do czynienia z publicznością. W sytuacjach, których to strony wymagają dodatkowych wyjaśnień, sędziowie potrafią stanąć w obronie praw publiczności:

Sędzia nie miał żadnych uwag dotyczących mojej obecności na sali, jednak pani prokurator podczas przerwy w rozprawie pytała kim jestem, chciała abym podała swoje imię i nazwisko w celu wpisania tych danych do protokołu. Sędzia natomiast powiedział, że rozprawa jest jawna i może na nią wejść publiczność, bez konieczności podawania swoich personaliów.

Sędzia Dariusz Ścisłowski, SO Szczecin,
Wydz. III Karny, 26.02.2016

Regularnie rekomendujemy, aby jasno sformułowana informacja o tym, czy posiedzenie lub rozprawa odbywa się bez udziału publiczności pojawia się na wokandzie. Nierzadko zdarza się, że obserwatorzy wchodzą na rozprawy, które z mocy ustawy są niejawne. Dobrym rozwiązaniem jest umieszczanie na wokandzie stosownej informacji (jeśli jawność jest wyłączona z urzędu lub została wyłączona na wcześniejszym etapie sprawy) lub wyposażenie sal w oznaczenia widoczne na zewnątrz informujące o tym, czy rozprawa jest jawna, czy odbywa się za zamkniętymi drzwiami:

W sądzie apelacyjnym w Warszawie, przed każdą salą rozpraw są specjalne tabliczki z hasłem: „wyłączenie jawności”. Obawiając się, że jawność rozprawy zatem będzie wyłączona, spytałam o to stojących przed salą pełnomocników oskarżonych. Panowie odpowiedzieli mi, że jawność jest wyłączona wtedy, gdy tabliczka z tym hasłem jest podświetlona.

SA Warszawa, Wydz. II Karny, 12.10.2015

Podobną funkcję może spełniać wywieszka, którą zakłada na drzwi protokolant w momencie wyłączenia jawności. Właściwym, z punktu widzenia komunikatywności ze społeczeństwem, sposobem informowania jest umieszczenie informacji o statusie rozprawy niezależnie od okoliczności oraz podanie jej w zrozumiałym sposób, np.: „Rozprawa z udziałem publiczności” i „Rozprawa bez udziału publiczności”.

Jeśli takich informacji brakuje, trudno się dziwić, że publiczność nieświadomie próbuje wejść na rozprawy niejawne. W takich wypadkach to istotne, aby sędzia lub protokolant nie tylko poprosił osoby postronne o opuszczenie sali, ale także w zrozumiałym sposób wyjaśnił, dlaczego nie mogą pozostać.

Niestety nadal zdarza się, że sędziowie wyprasza ją publiczność bez podania przyczyny:

Kiedy sędzia zapytała kim jestem, odpowiedziałem, że jestem publicznością niezwiązaną z żadną ze stron. [...] obrońca oskarżonego oburzony moją obecnością stanowczo nie wyraził zgody na moją obecność na posiedzeniu, po czym sędzia poprosiła abym opuścił salę, tak też się stało. Czy [...] sędzia nie powinna podać powodu, dlaczego wyprosiła mnie z sali?

SR Brzesko, Wydz. II Karny, 16.11.2015

PROBLEMY TECHNICZNE OGRANICZAJĄCE UDZIAŁ PUBLICZNOŚCI

Osobnym problemem są techniczne przeszkody do tego, aby publiczność mogła brać udział w rozprawach i obserwować ich przebieg. Część z nich wynika z niedostosowania sal rozpraw – najczęściej chodzi o to, że są one zbyt małe i brakuje w nich miejsca dla publiczności:

Sala była bardzo mała, nie było w ogóle miejsca na jakąkolwiek ławkę dla publiczności. Po wejściu na salę, lekko zmieszana, spytałam, czy znalazłoby się miejsce dla publiczności, na co sędzia bardzo uprzejmie powiedziała, że tak, i mogę usiąść na krześle obok pełnomocnika strony powodowej, ze względu właśnie na bardzo skromne warunki tej sali.

Sędzia Agnieszka Derejczyk, SO Warszawa,
Wydz. IV Cywilny, 19.10.2015

---

*Sala bardzo mała, ciasna. Przy tak dużej liczbie osób obecnej na sali pojawiło się **poczucie zburzenia dystansu i duszności**. Nie czułam się komfortowo przebywając w niej.*

SR Kraków-Śródmieście, Wydz. I Cywilny, 15.12.2015

Nowe technologie, coraz częściej obecne na sali rozpraw, mogą stanowić nieoczekiwane wyzwanie dla publiczności. Nagłośnienie służy temu, aby także publiczność słyszała dokładnie strony, świadków i skład sędziowski. Pod warunkiem, że uczestnicy korzystają z mikrofonów, a głośniki są włączone.

Mimo że rozprawa była jawna, pomieszczenie dla publiczności (znajdujące się za szybą, z oddzielnym wejściem) było zamknięte. Dopiero w wyniku mojej prośby zostało ono otworzone. Tak jak ostatnim razem, kiedy byłam tu w listopadzie, głośniki słabo działały i miałam problem z usłyszeniem niektórych fragmentów wypowiedzi. Do tego tylko sędzia oraz prokurator mówili do mikrofonu, obrońcy oskarżonych już nie, przez co w pomieszczeniu dla publiczności nie było ich słychać.

SO Szczecin, Wydz. III Karny, 02.03.2016

Coraz częściej uczestnicy skarżą się na wadliwie działający sprzęt do wideokonferencji:

---

*Świadek był przesłuchiwany poprzez wideorozmowę. Był w sądzie w Poznaniu. **Jakość połączenia była niska**, dlatego zarówno sędzia, pełnomocnicy stron, jak i świadek w Poznaniu dopytywali siebie nawzajem, kiedy nie mogli się zrozumieć przez niewyraźny dźwięk.*

SO Olsztyn, Wydz. I Cywilny, 23.06.2016

Podczas rozprawy były odtwarzane nagrania z monitoringu ulic i sklepów. Wystąpiło wiele problemów technicznych, jak np: brak myszki, za mały laptop, na którym sędziowie i ławnicy mieli wyświetlany obraz czy też złe ulokowanie telewizora – prokurator i obrońcy musieli wstawać, aby zobaczyć nagrania, a podejrzewam, że oskarżeni praktycznie nic nie widzieli.

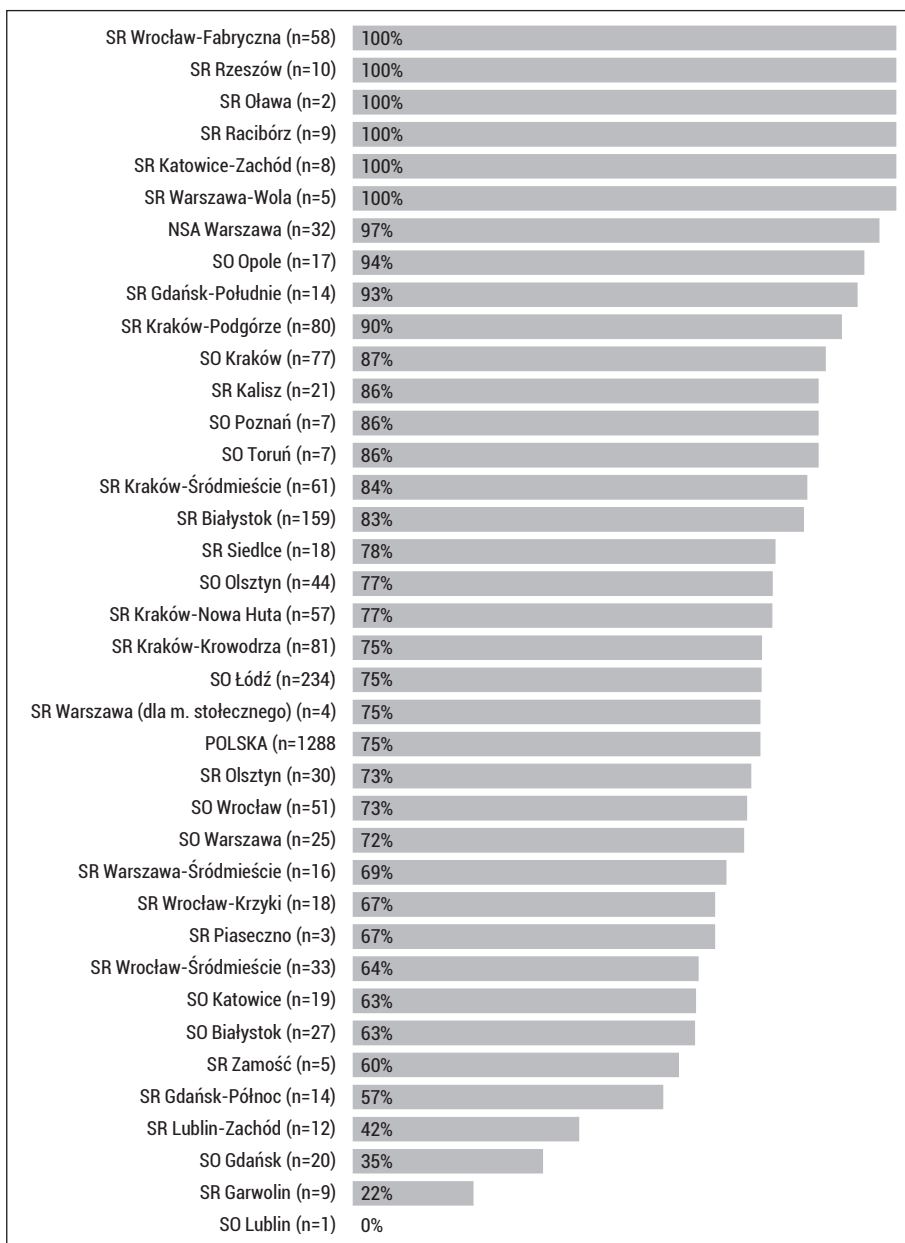
SO Warszawa, Wydz. XII Karny, 24.08.2015

OGŁASZANIE WYROKÓW

Na jawność procesu przed sądem składa się także publiczne ogłoszenie wyroku. Powinno odbyć się ono możliwie szybko po zakończeniu postępowania oraz towarzyszyć mu winno podanie najważniejszych motywów rozstrzygnięcia, potocznie zwanych ustnym uzasadnieniem wyroku. Obie instytucje pełnią ważną funkcję edukacyjną, są także szansą dla sądu, by przekonać podsądnych (także tych, dla których wyrok okazał się niekorzystny) o słuszności i sprawiedliwości wyroku. Odraczenie ogłoszenia wyroku w czasie sprzyja temu, że strony nie wysłuchają argumentów sądu. Dlatego należy dążyć do sytuacji, w której jak największy odsetek wyroków jest ogłaszany zaraz po ostatnim posiedzeniu.

W większości przypadków wyrok ogłaszany jest natychmiast lub po krótkiej przerwie. Jednak są sądy, gdzie obserwatorzy odnotowali niepokojąco duży odsetek odroczeń ogłoszenia wyroku.

Wykres 13: Procent obserwacji, w których ogłoszenie wyroku odbyło się natychmiast lub po przerwie (sądy)

ZROZUMIAŁOŚĆ USTNYCH UZASADNIENÍ

Równie ważne jest, aby uzasadnienie wyroku było nie tylko wyczerpujące, ale przede wszystkim zrozumiałe dla uczestników. O dostosowaniu języka do odbiorcy mówi nawet Zbiór Zasad Etyki Sędziów przyjęty przez Krajową Radę Sądownictwa:

Sędzia, wyjaśniając stronom kwestie proceduralne i podając motywy orzeczenia, powinien czynić to w sposób dla nich zrozumiały.

„Zbiór Zasad Etyki Sędziów” (par. 11, pkt. 1)
Krajowej Rady Sądownictwa

Nieumiejętność lub brak chęci, aby wyrok wyjaśnić zrozumiałym językiem sprawia fatalne wrażenie i pogłębia brak zaufania do sądu:

Sędzia przedstawił uzasadnienie wyroku w sposób bardzo niejasny i rozległy, przez kilkanaście minut używając skomplikowanych terminów prawniczych oraz odwołując się do paragrafów – uzasadnienie było dla mnie całkowicie niezrozumiałe.

SR Kraków-Krowodrza, Wydz. II Karny, 02.12.2015

To była rozprawa kończąca postępowanie [...]. Pani sędzia odczytała wyrok, ale była niezbyt miła dla pozwanego – nie odpowiadała na jego parokrotne pytania, tylko po kilka razy odczytywała wyrok. Nie tłumaczyła. Widać było, że pozwany nie rozumie, co dalej może zrobić, a Sąd mu nie podpowiada, choć parokrotnie o to pytał. Widać było jego zagubienie.

SO Poznań, Wydz. IV Karny, 25.04.2016

Ogłoszenie wyroku, a raczej sam wyrok był trudny do zrozumienia. Ja jako obserwator nie rozumiałam z tego prawie nic, a co dopiero starszek, który występował w swoim imieniu. Zdarzyła się sytuacja, w której to powód poprosił sędziego o „ludzkie” wyjaśnienie wyroku. Sędzia nie przychyliła się do prośby, tak jakby pytanie nigdy nie padło.

SR Kraków-Śródmieście, Wydz. VI Cywilny, 04.12.2015

Dla powódki wyrok był niezrozumiały, niejasny. Po opuszczeniu sali rozpraw dopytywała się mnie (obserwatora) o to, czy udało jej

się wygrać sprawę, czy też nie, tłumacząc się, że nie mogła zrozumieć postanowień sądu.

SO Kraków,
Wydz. VII Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 13.01.2016

Obserwatorzy bardzo doceniali sędziów, którzy poświęcili czas i wysiłek, aby uczynić wyrok zrozumiałym:

*Jeszcze nigdy nie spotkałam tak wyrozumiałej i sprawiedliwej osoby, jak SSR Monika Borowska. Pomimo przerywania przez pozwanego wygłaszania wyroku, zachowała całkowity spokój. **Potrafiła wytłumaczyć dlaczego tak została podjęta decyzja, a nie inaczej. Wytłumaczyła jak wygląda procedura zaskarżenia wyroku.** Szczerze – takich osób brakuje w sądzie.*

Sędzia Monika Borowska, SR Warszawa-Wola,
Wydz. I Cywilny, 23.07.2015

Sędzia wyjaśniła dokładnie wyrok. Wskazała nawet na punkty w rozprawie, które budzą jej wątpliwość a także dokładnie te, które sprowadziły do takiego, a nie innego zakończenia tej sprawy.

Sędzia Jolanta Pol-Kulig, SR Wrocław-Śródmieście,
Wydz. V Karny, 29.09.2015

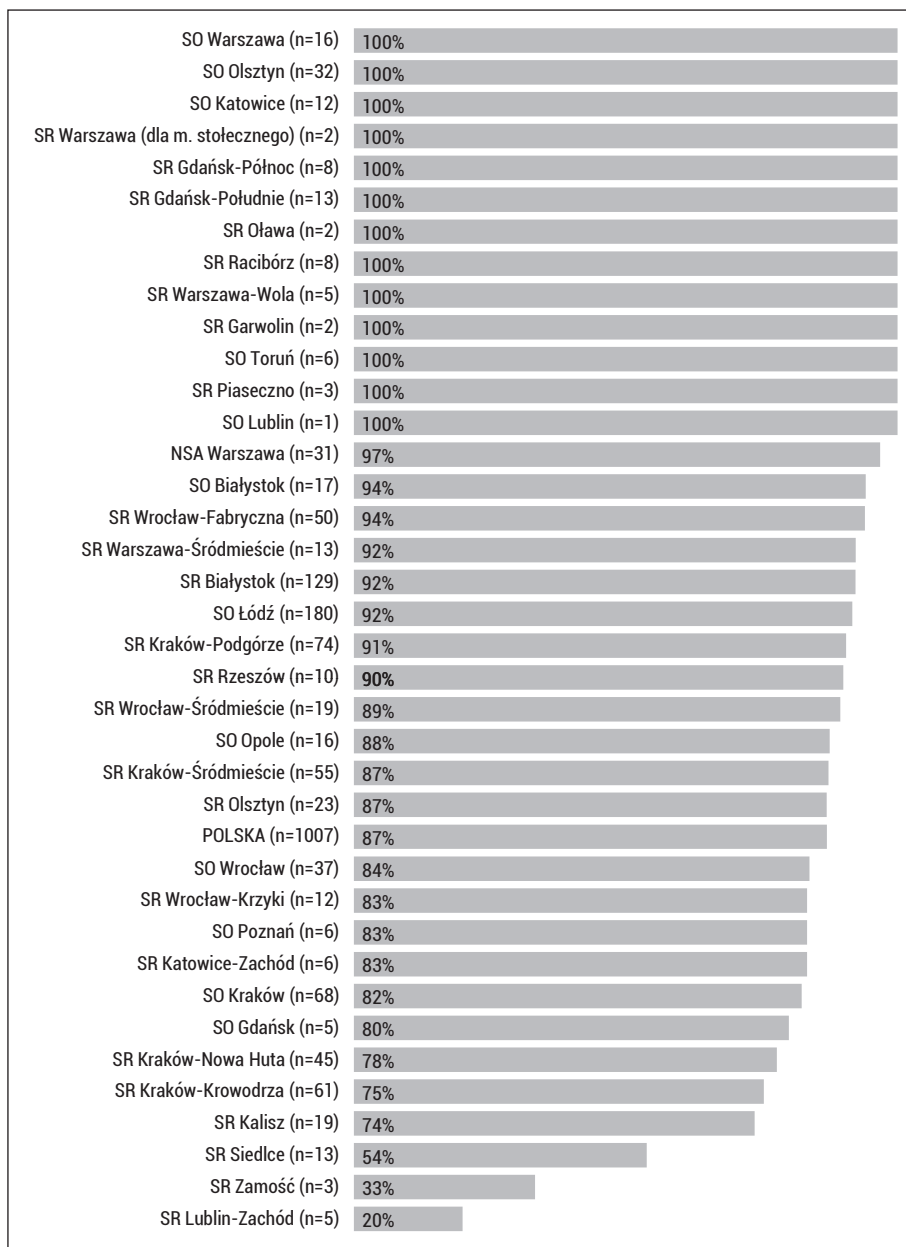
*Uzasadnienie wyroku było precyzyjne i zrozumiałe – oprócz konkretnych przepisów **sędzia sprawozdawca wyjaśnił też, dlaczego je zastosowano.***

Sędzia Jacek Pruszyński, WSA Białystok, Wyd. I, 14.10.2015

*Sędzia bardzo dokładnie wyjaśniła motywy podjętego rozstrzygnięcia. Dopytywała, czy wszystko jest zrozumiałe. **Udzielała także odpowiedzi na pytania powoda,** dotyczące ewentualnych kosztów opłacenia komornika, wskazywała, jak powinien się zachować w tej sytuacji (m.in. poradziła mu zwrócić się do urzędu skarbowego o uregulowanie sytuacji majątkowej).*

Sędzia Karolina Turek, SR Katowice-Zachód,
Wydz. II Cywilny, 08.03.2016

Wykres 14: Czy sędzia w sposób wyczerpujący i zrozumiały dla uczestników wyjaśnił powody podjętej decyzji? (sądy)

Tym razem zastrzeżenia pojawiały się najczęściej pod adresem sędziów orzekających w SR Lubin-Zachód oraz w Zamościu, gdzie w ponad połowie obserwacji ogłoszeń wyroków obserwatorzy nie uznali uzasadnienia za zrozumiałe i wyczerpujące. Podobne spostrze-

żenia wolontariusze mieli w prawie połowie obserwacji przeprowadzonych w Sądzie Rejonowym w Siedlcach. Najczęstszym zarzutem była lakoniczność wyводу.

PRAKTYCZNE PRZESTRZEGANIE PRAWA DO RZETELNEGO PROCESU

Niejednokrotnie zwracaliśmy uwagę, że zapewnienie rzetelnego procesu ma zarówno wymiar formalny (obiektywny), jak i praktyczny (subiektywny). Decydujące znaczenie dla praktycznego zapewnienia rzetelnego procesu mogą mieć instytucje nieformalne, które czasem wzmacniają działanie instytucji formalnych, a czasem służą ich neutralizowaniu. Jako socjologowie, bierzemy pod uwagę zarówno oddziaływanie instytucji formalnych, jak i nieformalnych. Stosowana w *Obywatelskim Monitoringu Sądów* metoda w systematyczny sposób dostarcza informacji o przestrzeganiu niektórych praw uczestników postępowań przed sądem. Zaangażowanie nieprofesjonalnych obserwatorów ma tę zaletę, iż pozwala uzyskać informacje na temat tego, jak w odczuciu laika prawa są realizowane w praktyce. Informacje te z kolei stanowią bezcenne źródło wskazówek dla działań służących poprawie realizacji w Polsce zasad rządów prawa w subiektywnej ocenie obywateli.

PRZEBYWANIE PROKURATORÓW I PEŁNOMOCNIKÓW W SALACH POZA ROZPRAWĄ

Z uwagi na zasadę równości broni i jawności postępowania przed sądem dużą uwagę poświęcamy zjawisku dopuszczania do obecności prokuratorów lub pełnomocników w sali rozpraw poza czasem trwania rozprawy, podczas gdy pozostałe osoby muszą czekać na wywołanie lub koniec przerwy na zewnątrz. Problem ten dotyczy przede wszystkim wydziałów karnych, gdzie prokuratorom zwyczajowo pozwala się nie opuszczać sali pomiędzy poszczególnymi rozprawami. Nawet jeśli za zamkniętymi drzwiami nie dochodzi do rozmowy z sędzią, to stwarzanie w sądzie, bezpośrednio przed lub w trakcie rozpatrywania sprawy, choćby wrażenia, że prokurator ma większy dostęp do sądu, że przebywa w sądzie na innych warunkach, stanowi naszym zdaniem zagrożenie dla zaufania do bezstronności sądu. Oczywiście nie sposób zabronić prokuratorom utrzymywania znajomości z sędziami, ale uważamy, że znajomość ta nie powinna manifestować się w budynku sądu, a tym bardziej na sali sądowej. Tradycyjnie przypominamy, że obserwowane zachowania przeczą zasadom zawartym w zbiorach zasad etyki sędziów:

Sędzia powinien unikać zachowań, które mogłyby podważyć zaufanie do jego niezawisłości i bezstronności.

„Zbiór Zasad Etyki Sędziów” (par. 10)
Krajowej Rady Sądownictwa

Sędzia nie może stwarzać swoim zachowaniem choćby pozorów wrażenia, że kontakty utrzymywane z którymkolwiek z uczestników postępowania mogą mieć wpływ na jego bezstronność.

„Zbiór Zasad Postępowania Sędziów” (cz. II, pkt. 6)
Stowarzyszenia Sędziów Rzeczypospolitej Polskiej „Iustitia”

W bieżącej edycji, w wydziałach karnych obecność prokuratora odnotowano średnio w przypadku 11% obserwacji w sądach, w których prowadzono ich minimum 25. Oznacza to spadek o kolejny punkt procentowy w porównaniu z zeszłorocznym cyklem monitoringu. Widać wyraźnie (szczególnie tam gdzie monitoring prowadzony jest intensywnie od kilku lat), że zdarza się to znacznie rzadziej. Dla porównania w cyklu 2011/2012 prokurator przebywał w sali poza czasem rozprawy w przypadku co 5 obserwacji, a w 2015/2016 tylko w co 10. Bardzo nas te zmiany zwyczajów cieszą. Uczulamy jednak, że nadal w większości monitorowanych sądów zdarzają się takie przypadki. Zwyczaj ten powinien z sądów zniknąć zupełnie.

Rozwiązaniem, które może zapobiegać negatywny skutkom tej praktyki, jest wprowadzenie do regulaminów pracy sądów „zasady otwartych drzwi”. Polega ona na tym, że gdy w sali przebywa ktoś spoza pracowników sądu, drzwi do sali powinny bezwzględnie pozostawać otwarte tak, aby osoby oczekujące na korytarzu mogły widzieć, co dzieje się w sali i nie zostawać sam na sam ze swoimi domysłami. Niektórzy sędziowie już zdają się taką metodę stosować. Oto cytat z zeszłorocznej obserwacji:

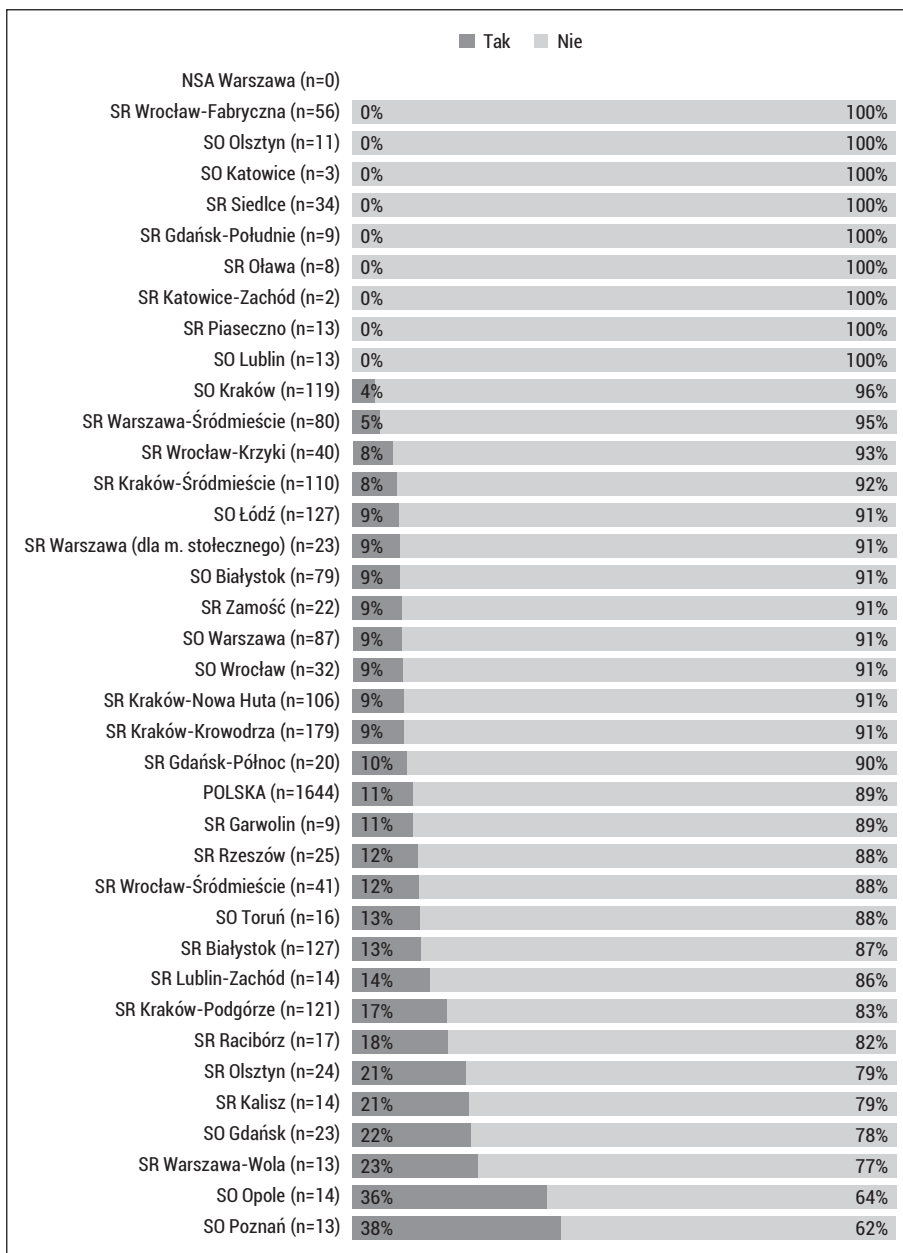
---

*Po zakończeniu rozprawy uczestnicy rozprawy opuścili salę, w tym czasie prokurator podszedł do przewodniczącej składu orzekającego. Byłam ostatnią osobą, która wówczas opuszczała salę i pani sędzia zwróciła się do mnie słowami: „**Bardzo proszę nie zamykać za sobą drzwi, bo prokurator zostaje na sali**”.*

Sędzia Agata Krakówka, SR Gdańsk-Północ,
Wydz. II, 23.01.2015

Wykres 15: Czy prokurator lub pełnomocnik którejś strony był obecny na sali rozpraw przed rozpoczęciem rozprawy, po jej zakończeniu lub w czasie przerwy? (sądy; tylko wydziały karne)

BEZSTRONNOŚĆ

Obserwatorzy Fundacji w większości przypadków najczęściej nie są w stanie stwierdzić stronniczości sądu w sensie obiektywnym czy proceduralnym. Ich spostrzeżenia stanowią jednak cenne źródło informacji nt. tego, jaki subiektywny obraz bezstronności sądu rysuje się w głowach uczestników postępowań. Wolontariusze wybierają sprawy przypadkowo, nie mają o nich wcześniejszej wiedzy, nie mają wyrobionej opinii na temat sprawy; nie znają także stron. Mogą więc stosunkowo obiektywnie ocenić, czy sędzia swoim zachowaniem nie sprawiał wrażenia stronniczego. Każdy symptom stronniczości sędziego – nawet nie mający związku z ostatecznym rozstrzygnięciem sprawy – uderza w zaufanie do trzeciej władzy i rzeczywistego funkcjonowania w naszym kraju rządów prawa. Jeśli przypadki zachowań, które podważają zaufanie do bezstronności sądu, są tolerowane i powtarzają się, utrwalają w społeczeństwie przekonanie, że w Polsce nie zawsze można liczyć na równe traktowanie w sądzie.

Jednym z bezpośrednich symptomów braku bezstronności sędziego jest sposób, w jaki traktuje strony. Traktując je inaczej daje on powody do powstania subiektywnego wrażenia, że w danej sprawie nie jest obiektywny. Brak obiektywizmu może objawiać się okazywaniem niechęci do jednej ze stron:

Sędzia używała niestosownych określeń w stosunku do pozwanej: – „nie powinna pani mieć dzieci” – „tacy ludzie jak pani nie powinni mieć dzieci” – „my tu się zastanawiamy czy nie zabrać dzieci od pani”.

SR Nowy Sącz, III Wydz. Rodzinny i Nieletnich, 05.04.2016

Przedmiotem sprawy było spowodowanie wypadku samochodowego przez dwudziestolatka. W trakcie, gdy składał on wyjaśnienia, sędzia zapytał go od kiedy ma prawo jazdy. Chłopak odpowiedział, że od nieco ponad roku, co sędzia skwitował złośliwie, że tak młodym osobom nie powinno dawać się prawa jazdy.

SR Kraków-Nowa Huta, II Wydz. Karny, 24.11.2015

Sędzia podniesionym tonem i z niechęcią zwracała się do oskarżonej. [...] Od samego początku dało się wyczuć stosunek Sędzi do oskarżonej.

SR Lublin-Zachód, IX Wydz. Karny, 14.12.2015

Brak powściągliwości w okazywaniu emocji towarzyszących zeznaniom niszczy zaufanie do bezstronności sądu:

Odniosłam wrażenie, że sędzia szydziła z powoda i świadka zeznającego na korzyść powoda. Nie robiła tego w sposób bezpośredni, ale gdy powód lub świadek powiedzieli coś głupiego lub nie mogli przypomnieć sobie jakiejś sytuacji, spoglądała rozbawionym, wymownym wzrokiem na obrońcę pozwanej (kobietę), która ciągle przewracała oczami i uśmiechała się pod nosem. W stosunku do pełnomocnika powoda wykazywała się dystansem.

SR Kraków-Nowa Huta,
Wydz. IV Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 25.11.2015

Oskarżony w toku rozprawy próbował dopytać o inne, ważne sprawy dotyczące skazania, jednak sędzia stwierdziła, że nie jest od tłumaczenia, zapytała, czy chce wnioskować o pełnomocnika z urzędu, on nie chciał, bo bał się większych kosztów sądowych (ma pensje w wys. 500zł), kiedy nadal było widać, że nie rozumie, sędzina tłumaczyła w sposób lakoniczny i nie do końca zrozumiały. Pod koniec rozprawy oskarżony już nie zadawał żadnych pytań, przypuszczam, że ze strachu i nerwów. Prokurator z panią sędzią przynajmniej raz wymienili ze sobą spojrzenia, delikatnie wyśmiewając niewiedzę oskarżonego. Prokurator również był zniecierpliwiony i traktował oskarżonego z góry. Moim zdaniem nic nie tłumaczy tych zachowań, ponieważ oskarżony nie pytał o wszystko, jedynie o istotne rzeczy, które sprawiały mu trudność i sprawiał wrażenie osoby bystrej. Obserwowanie tego z boku było przykre i naprawdę nie chciałabym znaleźć się na miejscu oskarżonego, gdyż na pewno denerwował się całą sytuacją, tym bardziej, że pierwszy raz w życiu stanął przed sądem, a sędzia z prokuratorem wcale mu tego nie ułatwiali.

SR Kraków-Nowa Huta, Wydz. VIII Karny, 09.12.2015

Skazanie lub ukaranie pomimo nieusunięcia w czasie przewodu wątpliwości, co do winy oskarżonego lub obwinionego, także pozostawia wrażenie braku bezstronności sądu:

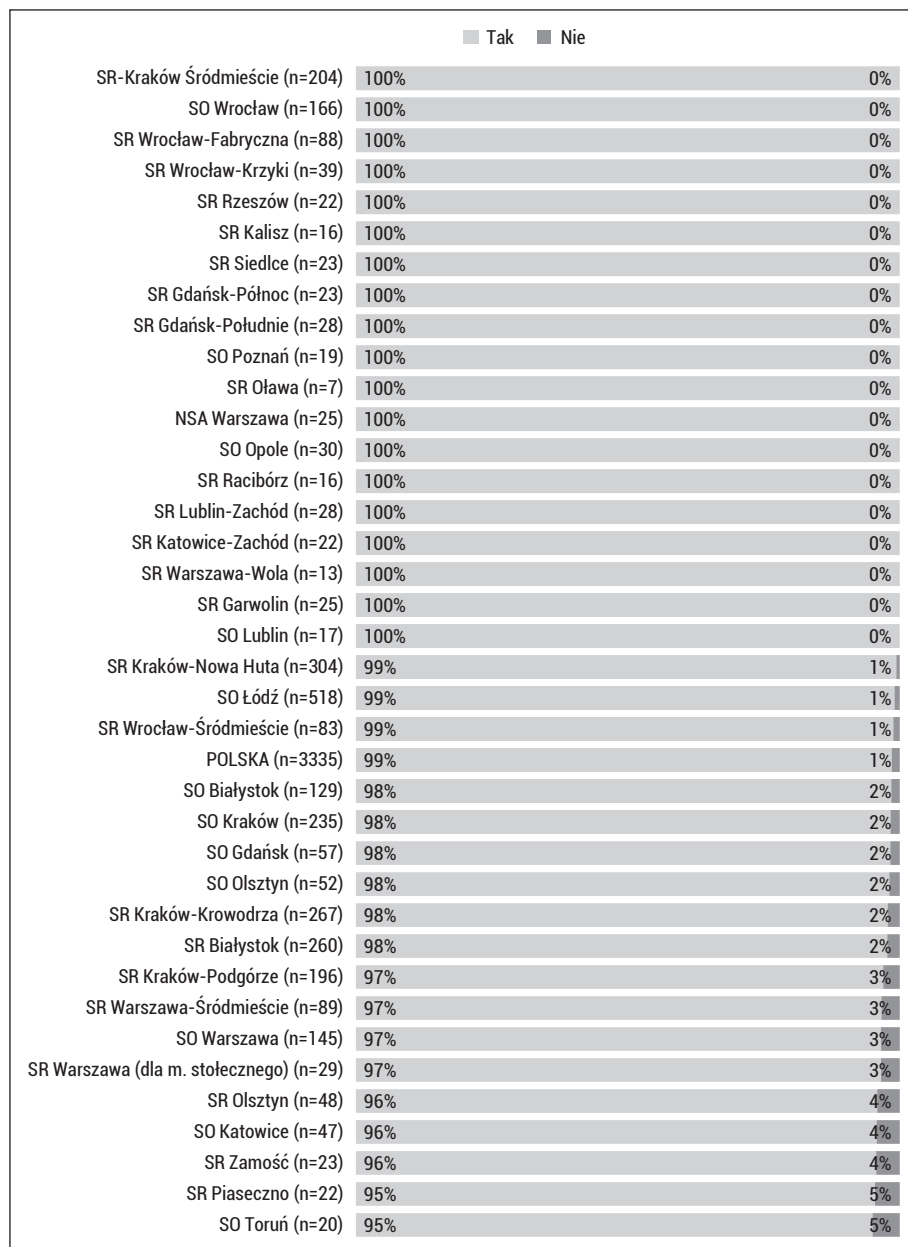

Moim zdaniem sędzia z góry zakładała, że oskarżony był winny, gdy zeznawał, widać było, że nie wierzy w jego wersję wydarzeń. Policjant, który był świadkiem w sprawie praktycznie nic nie pamiętał z tego zdarzenia, więc jego zeznania prawie nic nie

wniosły. Pomimo zeznań drugiego świadka, według którego oskarżony był niewinny, sędzia uznała go za winnego.

SR Kraków-Podgórze, Wyd. II Karny, 12.11.2015

Wykres 16: Czy sędzia dawał równe warunki przedstawienia swojego stanowiska obu stronom, traktował obie strony tak samo? (sądy)

Trzeba wziąć pod uwagę, że nieznaną jest liczba ani odsetek przypadków nierównego traktowania na posiedzeniach, w których nie wzięła udziału publiczność. Można domyślać się, że fakt bycia obserwowanym mobilizuje do zachowania obiektywizmu (lub choćby jego pozorów). Potwierdzają to relacje stron i pełnomocników, którzy mówią nam często o tym, że obecność obserwatorów Court Watch sprawiała, że sąd zachowywał się inaczej i np. przestał okazywać niechęć którejś ze stron, dawał równy dostęp do głosu i więcej czasu poświęcał na wyjaśnianie kwestii formalnych i powodów dla których podejmuje takie a nie inne decyzje, np. o oddaleniu wniosku dowodowego lub odroczeniu rozprawy.

Są to jednak przypadki incydentalne i nie można na ich wysuwać pochopnych generalizacji. Traktowanie uczestników poniżej standardów zdarza się rzadko i w związku z tym istnieje w tym zakresie stosunkowo niewielkie pole do poprawy. Niezależnie od tego, każdy przypadek pozostawia w uczestnikach wspomnienia, które skutecznie kształtują podejście do sądów na lata. Stąd potrzeba eliminacji także tego marginesu.

WYŚLUCHANIE KAŻDEJ STRONY

Prawo do bycia wysłuchanym jest nie tylko ważną gwarancją procesową, ale wg psychologów społecznych ma także największy wpływ na poczucie sprawiedliwości proceduralnej u podsądnego. Wysłuchanie go jest symbolicznym okazaniem szacunku. Utwierdza podsądnego w tym, iż sąd nie ma wobec niego uprzedzeń, a więc osądzi go sprawiedliwie. Choć może się to czasem wydawać stratą czasu, wysłuchanie osoby, której sprawa ma być osądzona jest inwestycją w społeczne zaufanie do trzeciej władzy. Natomiast ograniczenie osobom, których dotyczy sprawa, prawa głosu podkopuje ich zaufanie do tego, że mają uczciwy i bezstronny proces:

Sędzia nie pozwałała wypowiedzieć się pozwanej, przerywała jej. Sędzia sugerowała, wręcz proponowała powodowi, aby powołał sobie świadków na okoliczność obrony swojego stanowiska, z drugiej strony ignorowała próby zawnioskowania świadka przez pozwaną. Pełnomocnik pozwanej był przez sędzię traktowany zdawkowo, ignorowane były próby przedstawienia stanowiska pozwanej.

DYKTOWANIE DO PROTOKOŁU

W dobie upowszechniania się w polskich sądach e-protokołu, monitorowanie rzetelności dyktowania treści zeznań tracić będzie na znaczeniu. Jednak, w każdym przypadku gdzie nie ma technicznych warunków do nagrywania rozprawy, sposób oddawania przebiegu rozprawy w protokole, jest ważną miarą bezstronności i profesjonalizmu sądu:

Na sali rozpraw panowała bardzo spokojna atmosfera, wszystko przebiegło spokojnie. Sędzia bardzo skrupulatnie pilnowała aby protokolant zapisał wszystko co działo się na sali rozpraw.

Sędzia Agnieszka Domańska-Jakubowska, SO Łódź,
Wydz. VIII Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 08.09.2015

Oprócz nagrywania protokołu sędzia dyktował protokolantowi wypowiedzi świadków, porządkując je, ale nie zmieniając ich sensu. Co kilka zdań Sędzia dyktował po cichu osobie prowadzącej protokół. Był bardzo rzeczowy, zdawał się uważnie słuchać i wkładać serce w należyte rozpoznanie sprawy.

Sędzia Waław Mróz, SO Łódź,
Wydz. X Gospodarczy, 24.09.2015

Przypadek prowadzenia tradycyjnego protokołu niezależnie od nagrywania rozprawy nie był odosobniony:

Prócz nagrywania rozprawy e-protokołu, prowadzony jest zwykły protokół.

Sędzia Elżbieta Andrysewicz, SR Białystok,
Wydz. I Cywilny, 01.10.2015

Rozprawa była nagrywana, ale też sędzia słowo w słowo dyktował protokolantce co ma pisać, aczkolwiek przy wypowiedziach radcy prawnego ze strony pozwanego zapisywał wszystko, a przy adwokacie powódki nie zapisywał wszystkiego tak skrupulatnie (był bardziej przychylny tej stronie).

Sędzia Łukasz Dyla, SR Kraków-Krowodrza,
Wydz. I Cywilny, 29.10.2015

Czasem sędzia tłumaczył dyktowanie w tradycyjny sposób brakiem możliwości skorzystania z zainstalowanego w sali sprzętu, co jest raczej rozczarowujące biorąc pod uwagę koszty inwestycji w system e-protokołu:

---

*Sędzia na początku rozprawy poinformowała, że rozprawa **nie będzie nagrywana z powodu braku uprawnień protokolanta do prowadzenia e-protokołu**. Prowadzony jest więc zwykły protokół.*

SR Białystok, Wydz. XI Cywilny, 01.10.2015

Tam, gdzie protokół był dyktowany, w większości przypadków obserwatorzy nie mieli zastrzeżeń do jego treści. Tylko w 1% obserwacji stwierdzili, że sędzia pomijał ważne ich zdaniem informacje. Takie sytuacje robią na uczestnikach złe wrażenie i podkopują zaufanie do sądu. Dlatego warto zainwestować nieco więcej wysiłku w przygotowanie protokołu, który nie będzie budził wątpliwości stron:

---

*Oskarżyciel posiłkowy mówi, że sędzia nie dyktuje do protokołu dużo rzeczy, które są ważne i za dużo zadaje pytań świadkowi. Sędzia tłumaczył sytuację oskarżycielowi posiłkowemu. Bardzo długa rozprawa. Pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego twierdzi, aby w dalszym toku rozprawy wszystkie jej pytania były protokołowane. **Po sytuacji kiedy oskarżyciel posiłkowy zwrócił uwagę sędziemu, sędzia zaczął wiernie odzworowywać przebieg rozprawy protokolantowi.***

SR Kraków-Krowodrza, Wydz. II Karny, 07.12.2015

Ogromnym ułatwieniem dla pracy sądu jest umiejętność samodzielnego protokołowania przez protokolanta, aczkolwiek należy mieć na uwadze, że taki sposób protokołowania pozbawia uczestników możliwości oceny tego, czy protokół trafnie oddaje przebieg rozprawy:

---

*Odnosnie protokołowania rozprawy, to **muszę przyznać że bardzo usprawnił jej przebieg fakt, że protokolant pisał sam, a sędzia jedynie go poprawiał, co zdarzało się w sumie rzadko.***

SR Katowice-Zachód,
Wydz. VII Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 11.05.2016

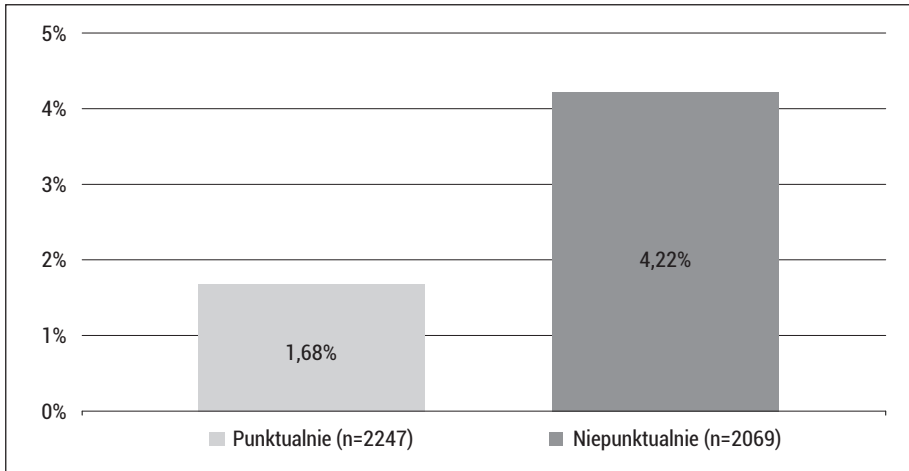
TRAKTOWANIE UCZESTNIKÓW POSIEDZEŃ I ROZPRAW

Obywatelski Monitoring Sądów z jednej strony zachęca do krytycznego oglądu pracy sądów i sędziów, ale z drugiej strony oswaja obywateli z wymiarem sprawiedliwości i prowadzi w konsekwencji do wzrostu zaufania do tej instytucji.

W większości przypadków doświadczenia naszych obserwatorów w kontaktach z sędziami kształtują u nich dobrą lub bardzo dobrą opinię o polskich sędziach. Na tym tle oczywiście pojawiają się przypadki negatywnych, nieestosownych, niewłaściwych zachowań, ale w rezultacie tego, że większość obserwatorów prowadzi obserwacje wielokrotnie, po pewnym czasie zdaje sobie sprawę, że były to jedynie incydenty lub że problem z opanowaniem emocji mają tylko niektórzy sędziowie. W przeciwieństwie do naszych obserwatorów, pojedynczy interesant sądu styka się jedynie ze swoją sprawą. Jeśli trafi akurat na osobę, która np. ma w zwyczaju źle traktować uczestników, buduje swoje wyobrażenie o wymiarze sprawiedliwości przez pryzmat tej osoby.

W zeszłym roku odkryliśmy, że agresja ze strony sędziów lub niekulturalne traktowanie uczestników pojawia się prawie trzykrotnie częściej na rozprawach, które są opóźnione. Nasuwają się dwa wyjaśnienia. Jedna hipoteza to współwystępowanie takich cech jak dobra organizacja pracy, wysoka kultura osobista i opanowanie. Alternatywne wyjaśnienie: gdy spraw jest wiele, pojawiają się opóźnienia, stres i w konsekwencji niewłaściwe traktowanie uczestników. Jednak, nawet jeśli powiążemy niewłaściwe zachowania ze stresem wywołanym dużą ilością pracy, nie możemy usprawiedliwiać wyładowywania frustracji na uczestnikach posiedzeń. Każda forma nieuprzejmości, obcesowości, agresji słownej lub złego traktowania może być nadużyciem władzy i objawem braku bezstronności. Sędzia powinien powściągnąć emocje nawet, gdy prowadzi rozprawę pod presją czasu.

Wykres 17: Odsetek obserwacji, gdzie sędzia zachował się niekulturalnie lub agresywnie, na posiedzeniach, które rozpoczęły się punktualnie oraz tych, które rozpoczęły się niepunktualnie (n=4316)

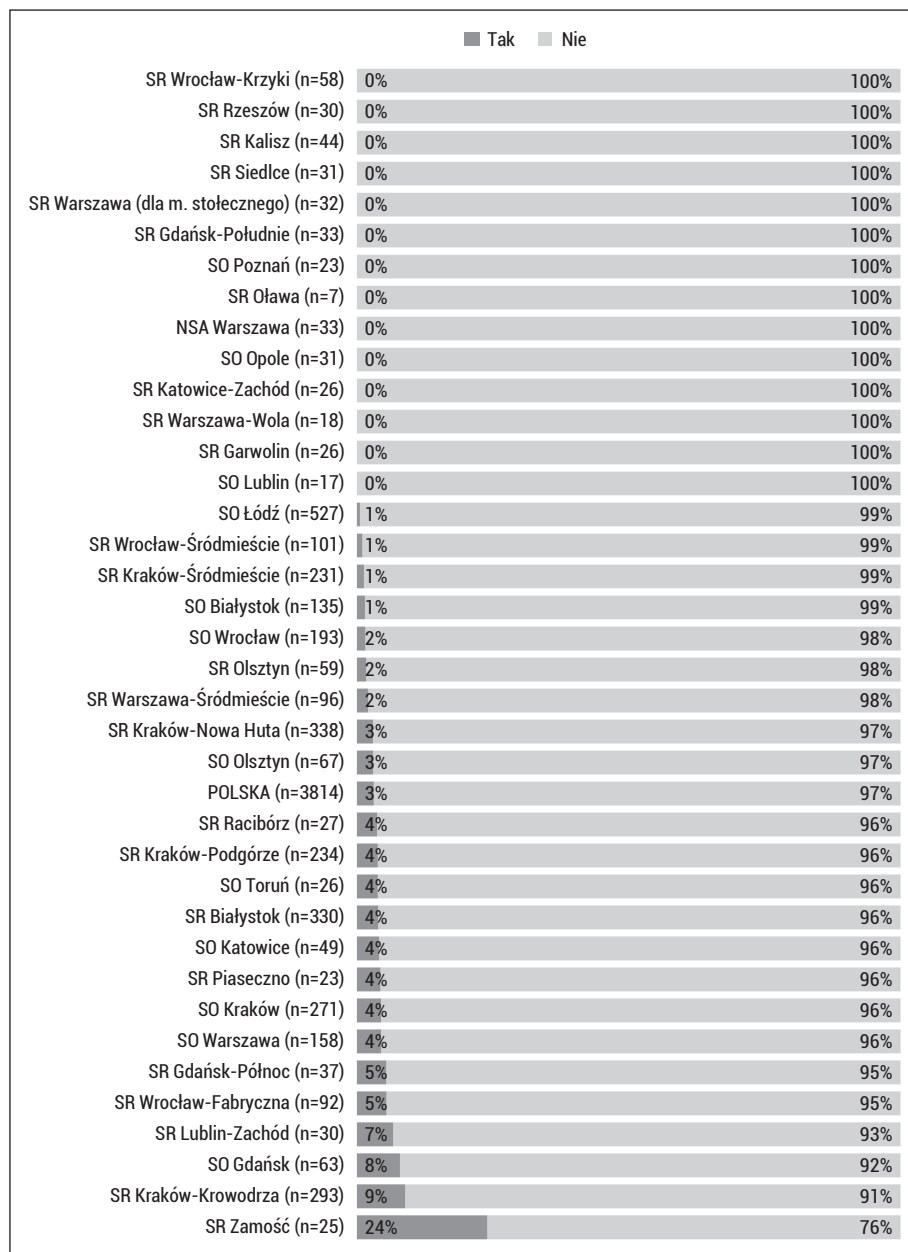

W skali kraju obserwatorzy odnotowali 134 przypadki zachowań uznanych za niekulturalne lub agresywne, co stanowi ponad 3% obserwacji posiedzeń przeprowadzonych w cyklu 2015/2016. Jest to niestety wartość wyższa niż przed rokiem, gdzie takich przypadków było w próbie tylko 2%.

W mijającym roku najczęściej obserwowano nieodpowiednie, zdaniem obserwatorów, zachowanie w Sądzie Rejonowym w Zamościu (6 na 25 obserwacji). Równie niepokojący jest duży odsetek takich przypadków w Sądzie Okręgowym w Gdańsku (5 negatywnych obserwacji na 63) oraz w Sądzie Rejonowym Kraków-Krowodrza (26 negatywnych obserwacji na 263). Szczególnie ten ostatni budzi niepokój, ponieważ SR dla Krakowa-Krowodrzy jest sądem regularnie odwiedzanym przez obserwatorów każdego roku. Niestety utrzymuje się on w negatywnej czołówce rankingu sądów, w których nieuprzejme zachowania zdarzają się najczęściej.

Jak co roku, najwięcej uwag obserwatorów dotyczyło niegrzecznego w ich ocenie ponaglenia świadków, skracania i ograniczania ich wypowiedzi oraz okazywania im lekceważenia i zniecierpliwienia.

Wykres 18: Czy zdarzyło się, że sędzia zwrócił się do kogoś na sali w sposób niekulturalny lub agresywny? (sądy)(n=3752)

PRZYKŁADY ZACHOWAŃ NIEKULTURALNYCH LUB AGRESYWNYCH

Obserwatorzy na naszą prośbę opisują w formularzu zachowania sędziów, które ich zdaniem nie powinny mieć miejsca, ponieważ są nieuprzejme lub agresywne wobec innych uczestników. Najczęściej chodzi o podnoszenie głosu, a czasem wręcz krzyczenie:

Pani Sędzia była zdenerwowana przedłużającą się rozprawą, często podnosiła głos, dyktując protokół, aby pokazać zeznającemu by poczekał z dalszymi zeznaniami. [...]

SR Kraków-Podgórze, Wydz. I Cywilny, 18.11.2015

Sędzia podnosiła głos, wręcz krzyczała, uciszając obrońców i panią prokurator, którzy nie byli natarczywi, tylko spokojnie zadawali pytania.

SR Warszawa-Śródmieście, IV Wydz. Karny, 10.12.2015

Pospieszanie świadków:

---

*Sędzia w sposób niekulturalny, a wręcz agresywny odzywał się do świadków, przerywał im, nie pozwolił rozbudować swojej wypowiedzi, oczekiwał tylko konkretnych informacji. Denerwował się, a także krzyczał, gdy świadkowie nie odpowiadali wprost na jego pytania, tylko chcieli dodać coś od siebie, opowiedzieć to, co pamiętają, co powinno być zrozumiałe zwłaszcza, że **były to osoby w podeszłym wieku**, niepamiętające wszystkich okoliczności i faktów. Sędzia chciał usłyszeć tylko konkretne fakty, szybko tracił cierpliwość. **Nie pozwalał też pełnomocnikowi na zadawanie pytań** świadkom, tłumacząc, że zależy mu na jak najszybszym zakończeniu rozprawy. [...]*

SR Zamość, I Wydz. Cywilny, 09.09.2015

Podczas przesłuchania świadka sędzia okazywała zniecierpliwienie, nie pozwalała swobodnie wypowiedzieć się, ponaglała. Sprawiała to wrażenie, jakby chciała szybko zakończyć rozprawę.

SR Zamość, II Wydz. Karny, 22.9.2015

Sędzia, pomijając niezwykle duże spóźnienie, sprawiała wrażenie, że nie szanuje świadka, który przyjechał na rozprawę specjalnie z Włocławka. Przerzywała bezzasadnie jego wypowiedź i poganiała go w niektórych momentach.

SO Warszawa, XXIV Wydz. Cywilny, 29.09.2015

Sędzia w stosunku do przesłuchiwanego świadka jak i do oskarżonego **była nieuprzejma, niecierpliwa**, sprawiała wrażenie, jakby bardzo się spieszyła i nie miała czasu na wysłuchanie tego, co świadek, jak i oskarżony mają do powiedzenia.

SR Zamość, VII Wydz. Karny, 29.09.2015

Sędzia zachowywał się co prawda w sposób profesjonalny [...] jednak dążył do jak najszybszego zakończenia sprawy, przez co sprawiała wrażenie, jakby za wszelką cenę chciał odwieść oskarżonego od dodatkowych wypowiedzi. Zaprotokołował, że pewne rzeczy zostały postanowione w sprawie, po czym oskarżony poprosił o głos i chciał jakieś kwestie wytłumaczyć, po kilku takich próbach sędzia przerwał mu (ostrzy ton wypowiedzi) i dał do zrozumienia, że decyzja w sprawie wyroku zapadła i nie zostanie zmieniona. Przy czym należy podkreślić, że oskarżony zachowywał się w sposób bardzo spokojny i grzeczny.

SR Wrocław-Śródmieście, VI Wydz. Karny, 14.01.2016

Dwukrotnie sędzina i sędzia ponaglali obrońcę [...], aby ten kończył swoją wypowiedź. Miałam wrażenie, jakby sędziowie chcieli mieć tą rozprawę „z głowy”.

SO Gdańsk, XIII Wydz. Karny, 14.04.2016

Niekulturalne zwracanie uwagi:

Po wejściu na salę rozpraw osoby nie wiedziały jak się zachować (niektórzy byli w sądzie pierwszy raz), sędzia agresywnym tonem głosu, prawie krzykiem upomniata je. Następnie podczas rozprawy wielokrotnie w **bardzo nieuprzejmy i niecierpliwym sposobie zwracała się do osób**, które zachowywały się w niewłaściwy sposób (nie robiły niczego złego, po prostu **nie wiedziały jak należy się zachowywać w niektórych sytuacjach**, co jest zrozumiałe, ponadto **były to**

starsze osoby). Agresywne upomnienia i ton głosu spowodowały łyzy u żony osoby chcącej uzyskać prawo do emerytury. Sposób traktowania tych osób powodował u nich widoczne zdenerwowanie. Ja osobiście byłam zażenowana i zła.

SO Kraków, VII Wydz. Pracy i Ubezpieczeń Społecznych,
01.12.2015

Powodami były osoby starsze, niekoniecznie orientujące się w zasadach, jakie panują na sali rozpraw (chodzi o zajęcie miejsca obok pełnomocnika). Sędzia w wulgarny sposób zwróciła im uwagę, podnosiła głos na powodów w trakcie rozprawy.

SR Białystok, XI Wydz. Cywilny, 23.07.2015

Sędzia w bardzo agresywny sposób pouczała jednego ze świadków ze strony wnioskodawcy.

SR Toruń, XI Wydz. Cywilny, 22.09.2015

Mimowolne „o k...” powiedziane pod nosem, lecz słyszalne na widowni, gdy okazało się, że będzie potrzebna następna rozprawa. Nastąpiło to na wniosek obu stron – wniosek dotyczył konfrontacji świadków, którzy opuścili już sąd.

SR Olsztyn, VII Wydz. Karny, 11.12.2015

Brak umiejętności wyjaśnienia zeznającym pytania:

Zadając pytanie powódce o zarobki, gdy ta myliła kwoty, sędzia zwróciła się do niej podniesionym głosem, ze zdaniem: „Czy Pani rozumie, co to znaczy netto?”, moim zdaniem zabrzmiało to niegrzecznie oraz mogło zestresować powódkę. Potem sędzia ponownie zwróciła powódce uwagę mówiąc „Sąd Panią już naprowadzał, skoro Pani nie rozumie”.

SO Kalisz, I Wydz. Cywilny, 21.08.2015

Pozwany występował bez pełnomocnika [...]. Jednak [sędzia] zwracała się do niego językiem specjalistycznym. Pozwany nie wie-

dział na przykład za bardzo o co chodzi, gdy ta zapytała go, czy składa wnioski dowodowe. [...]

SO Kalisz, I Wydz. Cywilny, 21.08.2015

*Świadek nie wiedział dlaczego został wezwany. **Sędzia mu nie wyjaśnił, o jaką sprawę chodzi.** Gdy świadek zapytał sędziego, czy chodzi o zakupy sprzed kilku lat, sędzia w sposób oburzony powiedział: „To sąd ma zadawać pytania, a nie Pan”.*

SR Kraków-Krowodrza, II Wydz. Karny, 04.11.2015

*Sędzia odnosił się do uczestniczek w sposób nieco kpiący i „zbyt oschły”, trudno było nazwać Jego zachowanie uprzejmym, „z **wielką łaską**” **wyjaśniał uczestniczkom zagadnienia prawne dla nich niezrozumiałe.***

SR Inowrocław, I Wydz. Cywilny, 09.10.2015

*Pani sędzia, mając do czynienia ze starszymi osobami, zwracała się do nich niekulturalnie, nie chciała powtarzać pytań i **posługiwała się terminologią prawniczą, mimo iż widoczne było, że nie są one zrozumiałe.** [...] Sprawiała wrażenie zirytowanej i znudzonej, pouczała w sposób niekulturalny osoby o prawidłowym zachowaniu w sądzie.*

SR Piaseczno, I Wydz. Cywilny, 10.11.2015

Świadek podczas zeznawania zbyt wąsko rozumiał określenie „operacje gotówkowe”. Na pytanie sędziego czy świadek jako pełnomocnik – do konta bankowego – wykonywał jakieś operacje gotówkowe, ten odpowiedział „NIE” mając na myśli wypłatę gotówki. Podczas przesłuchania okazało się, że wykonywał operacje bankowe, lecz nie były to wypłaty z banku. Sędzia zareagował wtedy nerwowo. [...]

SR Kraków-Krowodrza, II Wydz. Cywilny, 28.10.2015

Okazywanie lekceważenia i braku szacunku:

*Sędzia mówi za szybko – tak jakby chciał jak najszybciej skończyć rozprawę, **nie utrzymuje kontaktu wzrokowego. Według mnie***

wprowadza to napiętą atmosferę. Sędzia w ciągu 3 godzin obserwacji w tej sali kilkakrotnie ją opuszczał i wracał, o której chciał, tak, że kilka posiedzeń odbyło się z 10 minutowym lub większym opóźnieniem.

SR Olsztyn, Wydz. III Rodzinny i Nieletnich, 29.01.2016

Sędzia był bardzo nieprzyjemny, okazywał znudzenie sprawą, wzdychał. Wydawał się zdenerwowany i zniecierpliwiony. Komentował sarkastycznie niektóre z wypowiedzi stron.

SR Białystok, XI Wydz. Cywilny, 19.08.2015

Sąd okazał zniecierpliwienie w stosunku do powódki, miejscami odnosił się do niej lekceważąco.

SR Warszawa-Mokotów,
V Wydz. Rodzinny i Nieletnich, 21.07.2015

Sędzia okazała brak cierpliwości do stron. Strony były w wieku 70+, miały prawo niedostyszczeń, nie zrozumieć. Podczas składania zeznań Powódki, Sędzia zwróciła się do niej: „Proszę się zlitować nad sądem (...), jak zemdleję z tego gorąca, to sprawa się przeciągnie w czasie (...)”. Sędzia w chwili składania zeznań Pozwanego ostentacyjnie wachlowała się teczkami z akt.

SR Białystok, IV Wydz. Rodzinny i Nieletnich, 13.08.2015

Sędzia była opryskliwa i niesympatyczna wobec powoda, przerywała mu jego wypowiedzi, ucinając.

SO Białystok, V Wydz.
Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 11.08.2015

Zachowanie pani sędzi było raczej lekceważące w stosunku zarówno do strony jak i obserwatora. Na pytanie, czy jestem przedstawicielem Urzędu Skarbowego odpowiedziałam: „nie, występuje w charakterze publiczności”, na co pani sędzia opryskliwie odparła,

cyt.: „**kompletnie mnie to nie obchodzi kim pani jest, pytałam, czy jest pani z urzędu, tak czy nie?**”.

SR Bytom, Wydz. II Karny, 18.03.2016

Sędzia traktowała oskarżonego jak gorszego od siebie, z pogardą.

SR Kraków-Podgórze, Wydz. II Karny, 01.12.2015

Sędzia zachowywał się według mnie niepoważnie, często ziewał, patrzył za okno, wyglądał na znudzonego.

SR Kraków-Krowodrza, Wydz. I Cywilny, 29.10.2015

Oskarżony był osobą, która ma problemy neurologiczne. Niedostłyszcy i ma problemy z wyraźnym mówieniem. Kiedy prosił sędziego, aby ten mówił głośniejszym głosem, ten oczywiście robił to, ale **robił to sarkastycznie, protekcjonalnie i tonem zdradzającym znużenie**. Kiedy oskarżony automatycznie mówił niewyraźnie (sam nie zdawał sobie sprawy z tego, że to robi) sędzia reagował rozdrażnieniem, np. „Ile razy mam Panu powtarzać, żeby mówił Pan wyraźniej?!”. Sędzia wielokrotnie przerywał oskarżonemu w składaniu wyjaśnień, a ponadto w trakcie rozprawy bawił się swoim telefonem komórkowym (przeglądał coś w nim).

SR Kraków-Śródmieście, XIV Wydz. Karny, 13.10.2015

Sposób, w jaki pani sędzia mówiła do oskarżonego, sprawiał, że ten jeszcze bardziej się stresował. W moim odczuciu **sędzia traktowała oskarżonego z góry**, pierwszy raz widziałam coś takiego. Pod koniec rozprawy oskarżony nie pytał już o nic, mimo widocznej nieznamomości prawa i sprawiał wrażenie, jakby chciał jak najszybciej stamtąd wyjść.

SR Kraków-Nowa Huta, VIII Wydz. Karny, 09.12.2015

Jeden z ławników spał i nawet się z tym nie krył.

SO Warszawa, Wydz. XVIII Karny, 20.08.2015

Obiektem takiego zachowania sędziego nie zawsze są wyłącznie strony lub świadkowie. Zdarza się, że sędziowie traktują w sposób nieodpowiedni także pełnomocników. Szczególnie często dotyczy to występujących w takiej roli aplikantów. Oto przykłady:

---

*Pani Sędzia była zdenerwowana przedłużającą się rozprawą, [...] przerywała aplikantowi, unosiła na niego głos, gdy np. zadał pytanie, o którym była już mowa w czasie zeznań, i w tym momencie odpowiadała za świadka, swym zachowaniem **bardzo go zestresowała**.*

SR Kraków-Podgórze, Wydz. I Cywilny, 18.11.2015

---

*Sędzia odnosił się w bardzo lekceważący sposób do powódki oraz reprezentującego ją aplikanta. **Odnosząc się do aplikanta podważał jego autorytet, podkreślając jego niedoświadczenie** (mimo, że moim zdaniem aplikant zachowywał się w sposób profesjonalny) Cytuję: „I co pan tu wyczytał z tych dokumentów?”, „Dajmy panu aplikantowi czas na zapoznanie się z dokumentami (sarkastyczny ton)”. Odnosząc się do powódki miało się wrażenie, że sędzia uważa ją za „głupią”, lekceważąco podchodził do jej sytuacji, dawało się wyczuć, że jest bardziej po stronie pozwanej. Nie wiem jak dalej potoczyła się rozprawa ponieważ po 30 min sąd wyłączył jawność na wniosek strony pozwanej.*

SR Warszawa-Mokotów,
V Wydz. Rodzinny i Nieletnich, 21.07.2015

---

*Sąd krzyknął do aplikanta „**następnym razem proszę się przygotować na rozprawę**” i uderzył pięścią w stół.*

SO Kraków, I Wydz. Cywilny, 02.09.2015

Sędzia np. zwróciła się poniesionym głosem do Pani Mecenasa, która chciała zadać pytanie: „Pani Mecenasa, proszę się uspokoić”.

SR Białystok, XV Wydz. Karny, 17.03.2016

Kontrowersyjne jest także określanie negatywnymi epitetami stron, nawet jeśli ma to miejsce w ustnym uzasadnieniu wyroku. Pytanie brzmi, czy przedmiotem oceny ze strony sądu nie powinny być raczej konkretne czyny i zachowania, a nie osoby:

Sędzia w podsumowaniu wyroku użyła dosyć mocnych słów, takich jak: „prymitywne istoty”, „bezmózgowcy”. [...]

SR Kraków-Podgórze, Wydz. II Karny, 03.12.2015

PRZYKŁADY ZACHOWAŃ BUDUJĄCYCH AUTORYTET SĄDÓW

Niezależnie od sytuacji przedstawionych powyżej, w sądach możemy spotkać wielu sędziów, których sposób bycia, odnoszenie się do uczestników posiedzeń, entuzjazm, kultura osobista, wyważone i sprawiedliwe traktowanie stron oraz poczucie misji owocują pozytywnymi doświadczeniami obywateli w sądach i wzrostem autorytetu sądów w społeczeństwie. Wreszcie są także sytuacje, gdy uczestnicy wychodzą z wiedzą, jak swoją sprawę rozwiązać na drodze prawnej dzięki informacjom i wyjaśnieniom udzielonym przez sędziów. Obserwatorzy odnotowali szereg przykładów takich zachowań, które – wnioskuje z tego, że zostały opisane w fakultatywnych uwagach do obserwacji – musiały ich pozytywnie zaskoczyć. Oto przykłady:

Pomimo długiej rozprawy sędzia cały czas zachowywał cierpliwość i wysłuchiwał każdego świadka do końca.

Sędzia Sebastian Spałek, SR Wrocław-Krzyki,
Wydz. II Karny, 17.09.2015

Sędzia był bardzo cierpliwy. Powódka była niedostępną i nie miała aparatu słuchowego, ale mimo to sędzia głośno i wyraźnie starał się wytłumaczyć jej swoje obiekcje dotyczące jej żądania.

Sędzia Wojciech Łukowski, SO Wrocław,
Wydz. X Gospodarczy, 25.09.2015

Sędzia powiedział, że dobrze mieć kontakt z sądem i sam lubi, gdy na rozprawach jest publiczność. Zaznaczył, że nigdy nie wypytuje się szczegółowo publiczności kim jest, bo przecież Konstytucja gwarantuje co do zasady publiczne, jawne rozprawy/posiedzenia i takie być powinny. Wspomniał też, że od kiedy jest sędzią tylko raz orzekał na posiedzeniu niejawnym.

Sędzia Kamil Grzesik, SO Kraków,
Wydz. I Cywilny, 10.02.2016

Sędzia bardzo miła, nie pytała mnie o to, kim jestem. Po posiedzeniu zawołała mnie do siebie i wytłumaczyła, o co chodziło w posiedzeniu, pokazała akta, podczas rozmowy zapytała mnie, dlaczego przebywam w sądzie, czy to ze swojej woli. Opowiedziałam więc, że jestem wolontariuszem fundacji Court Watch.

Sędzia Ewa Nowakowska, SO Kalisz, Wydz.
V Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 19.08.2015

Sędzia bardzo miły, opowiadał mi o swojej pracy, pokazał mi wystawiony wyrok, na przerwach podawał mi akta, abym mogła zapoznać się z kontekstem sprawy, tłumaczył mi różne sytuacje, które występują w sądach, np: co to jest wyrok zaoczny. Po wydaniu wyroku tłumaczył podjętą decyzję.

Sędzia Dariusz Janczak, SR Kalisz,
Wydz. I Cywilny, 26.08.2015

Pan sędzia bardzo miły. Jasno przedstawił całą sprawę. Ładnie poprosił mnie o wyjście w celu ustalenia wyroku. Na samym początku spytał, w jakim charakterze jestem na sali. Po skończonej rozprawie spytał, czy jestem praktykantką, doradził mi na jakie rozprawy warto chodzić i gdzie nie będę wyproszona. Polecam!

Sędzia Maciej Rejzerewicz, SR Kraków-Śródmieście,
Wydz. I Cywilny, 15.09.2015

Pani sędzina okazała się bardzo miła i nam przychylna. Zapytała czy mamy jakieś pytania odnośnie tego co się tutaj stało, dlaczego tak a nie inaczej, czy wszystko było dla nas zrozumiałe itp. Bardzo mi się to spodobało, że nie zostałyśmy potraktowane jak nikt i że okazała nam mimo wszystko zainteresowanie, choć nie musiała. Życzyła nam również powodzenia i podziękowała za przybycie.

Sędzia Lidia Wojak, SR Kraków-Nowa Huta,
Wydz. I Cywilny, 19.11.2015

Sędzia z własnej inicjatywy tłumaczył mi kroki, które podejmuje w trakcie posiedzenia. Prawdopodobnie domyślił się, że jestem studentką. Był uprzejmy i bardzo komunikatywny.

Sędzia Krzysztof Bieńkowski, SR Olsztyn,
Wydz. II Karny, 29.01.2016

[Sędzia] był bardzo miły. Na przykład dbał o zdrowie świadków (bo było im powyżej 80 lat) pytał: „Czy Pan/Pani dobrze słyszy? Czy da Pan/Pani radę stać? Czy weźmie Pan/Pani może krzeselko?”

Sędzia Paweł Krystyniecki, SR Kraków-Krowodrza,
Wydz. I Cywilny, 30.07.2015

Czasem budujące było to, że na niewłaściwe zachowanie sędziego potrafili zareagować jego koledzy:

Biorąc pod uwagę gestykulację sędziego oraz jego ton głosu, zachował się niepoprawnie, gdyż lekko wyśmiał skarżącą żwawo przy tym gestykulując rękami, aż sędzia przewodniczący zwrócił mu uwagę, żeby pani na spokojnie mogła przedstawić swoje argumenty na poparcie tezy.

Sędzia Tomasz Adamczyk, Wojewódzki Sąd Administracyjny
Łódź, I Wydz., 18.08.2015

Na koniec zostawiliśmy przykład tego, jak ocena niezależnych obserwatorów potrafi różnić się od oceny jednej ze stron. Wolontariuszka Fundacji relacjonuje wizytę na rozprawie, na którą zaprosiła nas powódka za pomocą serwisu Wokanda Obywatelska – wokandaobywatelska.pl – i opisała tam swoje wrażenia z kontaktu z sądem:

Jest to rozprawa, która została zgłoszona przez powódkę na Wokandzie Obywatelskiej. [...] Pozwany zgodził się na moją obecność, więc sędzia pozwolił mi pozostać. To, co zostało zgłoszone na Wokandzie Obywatelskiej ma się nijak do stanu faktycznego. Sędzia nie jest stronniczy, a przeciąganie się procesu jest z winy stron, które nie mogą dojść do porozumienia w sprawie opieki nad dziećmi i występują z wnioskami, które są powtórzeniem orzeczenia sądu (tak jak dzisiaj pozwany). Dzisiejsza sprawa zakończyła się odroczeniem wniosku pozwanego, ale jako całość sprawa ciągle trwa, gdyż nie orzeczono rozwodu. Sędzia poinformował, że praktycznie rozwód jest „załatwiony”, ale nie ma zgody co do dzieci, a to utrudnia sprawę.

„To są państwa dzieci, a nie sądu. To wy musicie dojść do porozumienia”.

Sędzia Andrzej Sterkowicz, SO Warszawa,
Wydz. IV Cywilny, 11.08.2015

Oczywiście jest możliwe, że zachowanie sądu zmieniło się, gdy na sali pojawiła się publiczność, ale taką reakcję także bierzemy za dobrą monetę.

Stanisław Burdziej

WYNIKI OBSERWACJI INFRASTRUKTURY SĄDÓW

W analizowanym tu, szóstym już cyklu monitoringu (2015/2016) obserwatorzy, jak co roku, oprócz formularzy obserwacji rozpraw i posiedzeń, wypełniali także prosty formularz dotyczący infrastruktury odwiedzanych sądów. Analizy prezentowane poniżej powstały w oparciu o obserwacje zgromadzone między 15 lipca 2015 a 14 lipca 2016. Ogółem, w wyżej wskazanym okresie, Fundacji przekazanych zostało 549 obserwacji infrastruktury ze 180 budynków sądów⁶, z czego 169 odnosi się do budynków sądów powszechnych, 8 do budynków sądów administracyjnych, a 3 – budynków Trybunału Konstytucyjnego.

Przygotowując zestawienia, uwzględniające poszczególne kwestie z podziałem na sądy, ograniczyliśmy się do tych budynków sądowych, w przypadku których dysponowaliśmy minimum 4 obserwacjami od różnych osób. Takich sądów było 37. W kolejnych podrozdziałach prezentowane są wykresy porównawcze dla tego mniejszego zbioru sądów; łącznie otrzymaliśmy z nich 400 obserwacji. Ponieważ – z uwagi na braki danych oraz pominięcie odpowiedzi „Nie wiem/nie dotyczy” – liczba obserwacji będąca podstawą wyliczeń była dla poszczególnych kwestii inna, podajemy ją na każdym z wykresów⁷. War-

⁶ W sytuacjach, gdy różne sądy mieszczą się w tym samym budynku, potraktowano je w tym roku (podobnie jak i w ubiegłym) jako osobne jednostki analizy. Przykładowo, jeśli w danym budynku mieści się zarówno siedziba sądu rejonowego jak i okręgowego, ich oceny zostały agregowane osobno, aby móc dokonywać zestawień uwzględniających rodzaj sądu.

⁷ Liczba sądów w niektórych przypadkach może być mniejsza niż 37, gdyż w zestawieniach tych nie uwzględniono odpowiedzi „Nie wiem/nie dotyczy”; mogło to spowodować, że ich odrzucenie zwróciło brak jakichkolwiek

tość „POLSKA” na wykresach pokazuje natomiast średnią dla tych 37 budynków sądów, które uwzględniono w zestawieniu. Nie jest to więc średnia z całej próby, ani średnia ze wszystkich obserwacji przeprowadzonych w tych wyselekcjonowanych 37 sądach, lecz średnia ważona z tych sądów. To samo dotyczy pierwszego wykresu, zbiorczo ukazującego wyniki obserwacji wszystkich elementów i aspektów infrastruktury sądów.

Podobnie jak w kwestii obserwacji rozpraw, przypadkowa metoda doboru próby sprawia, że wyników nie można traktować jako ściśle reprezentatywnych w skali kraju czy nawet danego sądu. Niemniej, uważamy, że duża liczba obserwacji, a także znaczna liczba uwzględnionych budynków oznaczają, że zebrane dane okażą się przydatne i zasadniczo ukażą dość wierny obraz infrastruktury polskich sądów – z perspektywy niezależnych obserwatorów. Rankingi sądów powstały z myślą o zwróceniu decydentom w poszczególnych sądach uwagi na dany problem, stwierdzony w odniesieniu do ich sądu, a nie w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie o skalę danego problemu infrastrukturalnego w Polsce. Należy wszakże podkreślić, że ukazane wyniki trzeba traktować z pewną ostrożnością, gdyż niejednokrotnie liczebność obserwacji dla danego sądu była znikoma. Z tego powodu, przy każdym przedstawionym na wykresie budynku sądu wskazano również liczbę obserwacji (n).

OGÓLNY OBRAZ INFRASTRUKTURY W POLSCE

Poniżej prezentujemy zbiorczy wykres, pozwalający na przeglądowe zapoznanie się z wynikami obserwacji infrastruktury budynków sądowych. Przypomnijmy, że przedstawione na nim dane to średnie ważone dla 37 sądów (budynków sądowych) uwzględnionych w pozostałych zestawieniach w niniejszym rozdziale raportu (i oznaczone jako POLSKA). Chcemy w ten sposób zrównoważyć wpływ bardzo licznych obserwacji z jednego lub kilku najintensywniej monitorowanych sądów. W tym roku przyjmujemy więc nieco inną strategię prezentacji danych; w latach ubiegłych przedstawialiśmy dane dla całego zbioru obserwacji (także z tych sądów, których – z powodu relatywnie niewielkiej liczby obserwacji – nie uwzględnialiśmy w zestawieniach dla poszczególnych kwestii). Uznaliśmy, że taki sposób prezentacji danych będzie bardziej czytelny i spójny.

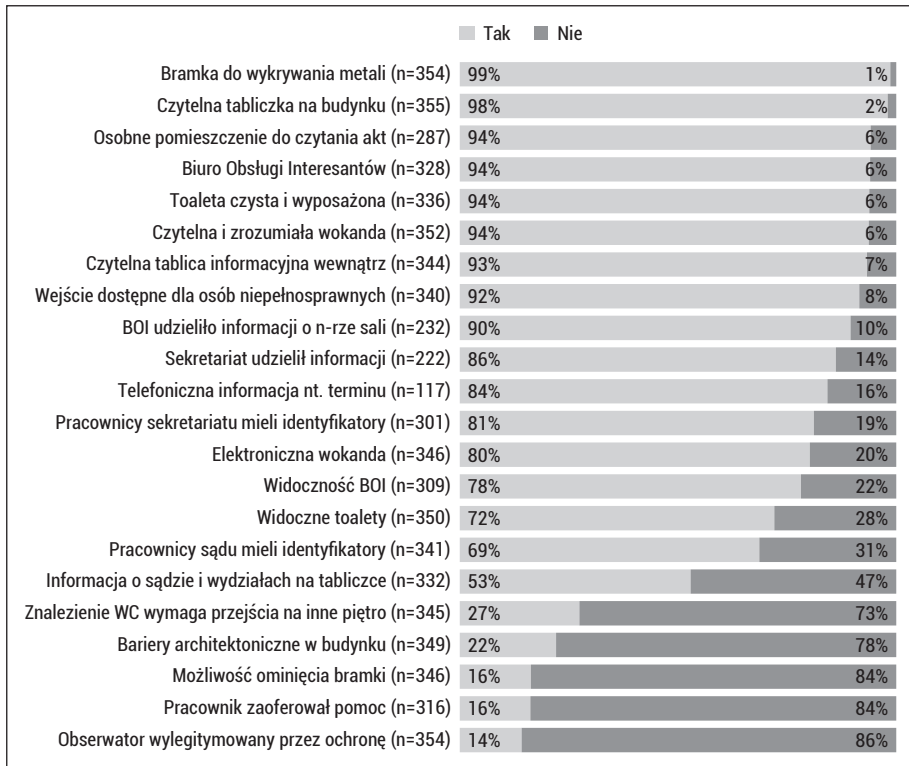
W przypadku każdego z pytań, prezentujemy tylko proporcje odpowiedzi „Tak” i „Nie”, tzn. pomijamy odpowiedź „Nie wiem/Nie dotyczy”. Niekiedy odsetek tych odpowiedzi był bardzo znaczny, dla-

---

obserwacji z danego sądu.

tego przy każdym pytaniu podajemy liczbę obserwacji (n), które były podstawą procentowania.

Wykres 19: Zbiorcze zestawienie proporcji odpowiedzi „Tak” i „Nie” na poszczególne pytania kwestionariusza dotyczącego infrastruktury

Podkreślmy, że przedstawione na wykresie zbiorczym dane pochodzą z tych sądów, w których obserwacje prowadziliśmy najbardziej intensywnie. Z jednej strony, są to przeważnie sądy większe, mające siedzibę w większych miejscowościach, i na ogół (jak wynika z naszych dotychczasowych analiz), dysponujące nieco lepszą infrastrukturą od przeciętnej dla kraju. Z drugiej strony, wpływ na wyniki mógł mieć także sam fakt intensywności monitoringu. Ponieważ większość z tych 37 sądów także w latach ubiegłych była odwiedzana przez znaczną liczbę wolontariuszy, można założyć, iż kierownictwo i pracownicy tych sądów mieli zwiększoną świadomość problemów, na jakie zwracano uwagę. Dlatego, trudno bezpośrednio porównywać przedstawione tu dane z danymi zebranymi w minionych latach (gdy prezentowaliśmy je dla całego zbioru obserwacji). Jednakże, podobnie jak w latach ubiegłych, widzimy, że oprócz kwestii, w których obserwatorzy zgłaszali zastrzeżenia sporadycznie (jak np. obecność

wykrywaczy metali, oznakowanie budynku, funkcjonowanie czytelni akt oraz istnienie Biura Obsługi Interesanta), były i takie kwestie, na które zwracano uwagę relatywnie często. Stosunkowo największe problemy infrastrukturalne dotyczą widoczności i dostępności toalet dla interesantów, czytelności wokandy oraz luk w systemie zabezpieczeń (tj. możliwość omińnięcia wykrywaczy metali). Jeśli chodzi o jakość obsługi interesantów, relatywnie największym problemem są przypadki odmowy udzielenia informacji publicznej przez pracowników sekretariatów i/lub BOI. Poniżej każdą z kwestii omówiono bardziej szczegółowo.

OZNACZENIE BUDYNKÓW

Sposób oznaczenia budynków siedzib sądów regulują przepisy Rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 7 grudnia 1955 roku w sprawie tablic i pieczęci urzędowych (Dz. U. Z 1955 r. Nr 47, poz. 316). Zgodnie z powyższym aktem prawnym budynek sądu powinien być oznaczony tablicą z godłem państwowym oraz tablicą z nazwą jednostki organizacyjnej mającej w nim swoją siedzibę.

Realizację powyższego rozporządzenia – jak co roku – sprawdzali (z punktu widzenia interesanta) obserwatorzy. W przypadku zewnętrzza budynków: po pierwsze, obserwowali czy budynek sądu oznaczony był tablicą urzędową zawierającą nazwę sądu i godło w wyraźny i czytelny sposób, a po drugie, czy tabliczki zawierały informacje o wydziałach.

W przypadku zdecydowanej większości budynków obserwatorzy byli zgodni, że podstawowe oznakowanie jest dobrze widoczne. Jedynie w przypadku budynku sądów we Wrocławiu: SO przy ul. Sądowej 1 oraz SR Wrocław-Krzyki i SR Wrocław-Śródmieście przy ul. Podwałe 30 opinie obserwatorów w tej kwestii były podzielone. Wynikało to z pewnością z faktu, iż w okresie obserwacji prowadzono remont tych budynków:

Budynek sądu przechodzi renowację i cały jest otoczony rusztowaniem i folią. Z zewnątrz widać tylko wejście do budynku.

SO Wrocław, ul. Sądowa 1, 12.08.2015

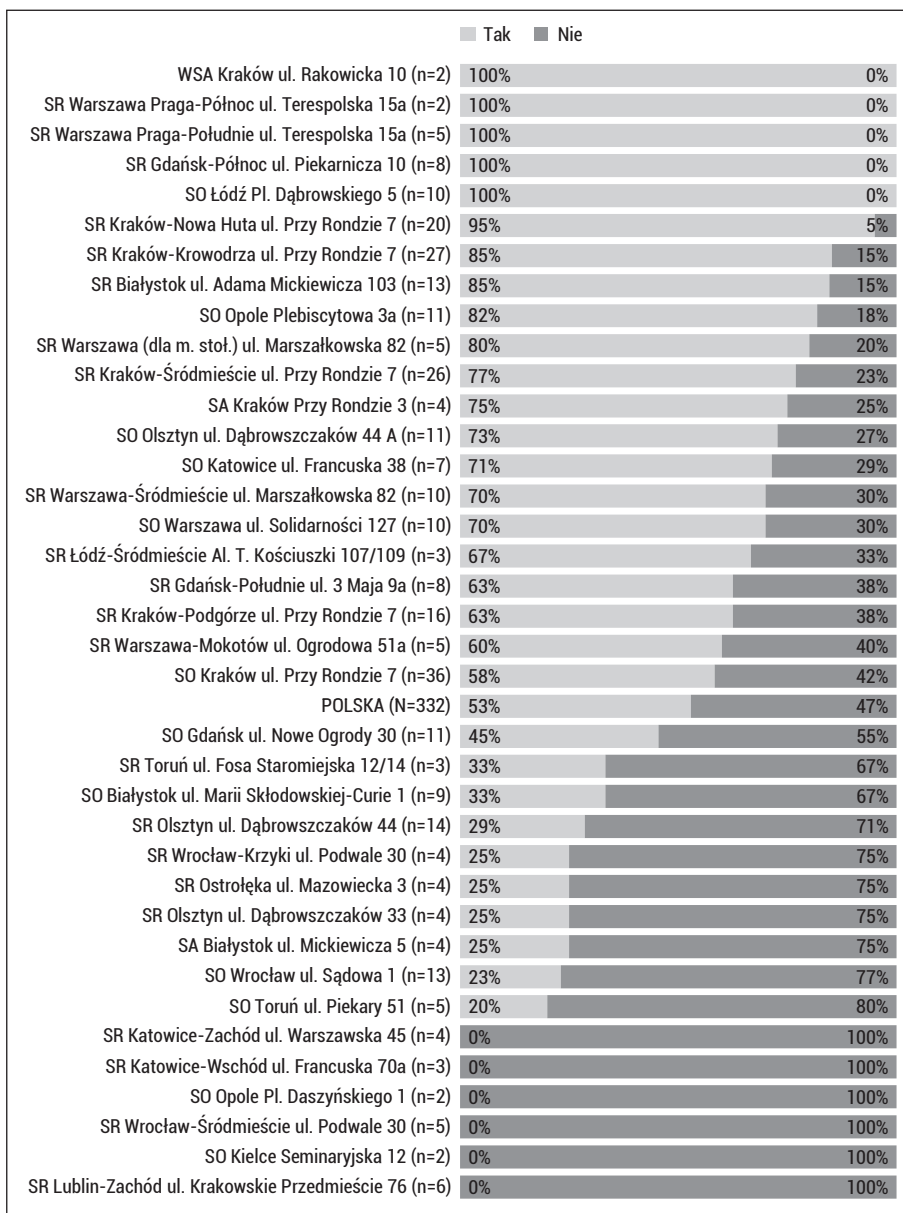

Taka sama sytuacja ograniczała widoczność tablicy i godła w przypadku SO w Bydgoszczy:

Tabliczka urzędowa była niewidoczna, ponieważ trwa remont elewacji budynku sądu.

SO Bydgoszcz, ul. Wały Jagiellońskie 2, 08.02.2016

Wykres 20: Czy tabliczki na zewnątrz zawierały informacje o wydziałach? (budynki)

Podkreślmy, że zastrzeżenia wobec oznakowania wymienionych powyżej budynków zgłaszała jedynie część obserwatorów; we wszystkich przypadkach, problemy ze znalezieniem oznakowania miał jedynie co trzeci lub co czwarty obserwator. Niemniej, warto zasygnalizować, że także w czasie koniecznych remontów należy zadbać o odpowiednie oznakowanie budynku, by nie utrudniać dodatkowo interesantom znalezienia sądu.

Problem niedostatecznego oznakowania dotyczy zwłaszcza dużych budynków, w których mieszczą się sądy różnych instancji:

---

*W Poznaniu Sąd Rejonowy stanowi jeden budynek z Sądem Okręgowym. Niestety, o ile wydziały Sądy Rejonowego były oznaczone odpowiednio i czytelnie, to w przypadku Sądu Okręgowego nie było już tak dobrze. Dodatkowo **nie zauważyłam nawet przejścia z jednego sądu do drugiego**, ponieważ zabrakło stosownej tabliczki z tą informacją.*

SO Poznań, Al. Marcinkowskiego 32, 08.04.2016

Obserwatorzy sprawdzali także inne informacje na elewacji, w tym obecność tablic zawierających nazwy mieszczących się w danym budynku wydziałów sądu. Ma to szczególne znaczenie wówczas, gdy rozmaite wydziały danego sądu mieszczą się w kilku różnych budynkach. Nierzadko problemem w tym względzie była selektywność w podawaniu takiej informacji:

---

*Na zewnątrz była **tylko jedna tablica dotycząca wydziału** [usytuowanego w innym budynku – przyp. red.], a mianowicie wydziału gospodarczego.*

SO Opole, ul. Plebiscytowa 3a, 25.11.2015

Zwłaszcza w większych miejscowościach problemem jest rozproszenie budynków na terenie miasta. W takich sytuacjach odpowiednie opisanie mieszczących się w danym budynku wydziałów lub zamieszczenie informacji na temat lokalizacji pozostałych wydziałów jest szczególnie ważne:

---

*[Tabliczki] zawierały **informację o wydziałach, które znajdują się na innej ulicy**, natomiast nie było napisane, które wydziały znajdują się w tym budynku.*

SR Kalisz, Al. Wolności 13, 13.08.2015

W kilku przypadkach można się domyślać, że zapewnienie od-

powiedniej tabliczki ułatwiłoby znalezienie wejścia interesantom, zaś pracownikom zaoszczędziło konieczności udzielania wskazówek:

Wejście do wydziału cywilnego znajduje się w innym miejscu, nie było przy nim żadnej informacji, a przy wejściu tabliczki. O tym, że wejście jest z innej strony informowała ochrona.

SO Toruń, ul. Piekary 49, 26.10.2015

Są dwa wejścia do Sądu Rejonowego w zależności od Wydziału. Do Wydziału VI wejście jest z tyłu budynku głównego. Nad drzwiami jest tylko tabliczka z informacją „Sąd Rejonowy Budynek B”.

SR Gdynia, ul. Jana z Kolna 55, 27.11.2015

TABLICE INFORMACYJNE WEWNĄTRZ BUDYNKU

W przypadku zdecydowanej większości sądów uwzględnionych w zestawieniu, obserwatorzy uznali, że tablica informacyjna wewnątrz budynku była czytelna i zawierała niezbędne informacje. Zastrzeżenia do czytelności lub kompletności informacji zgłaszano w stosunku do 11 budynków sądowych, przy czym tylko w stosunku do jednego wszyscy obserwatorzy podzielali te uwagi.

Obserwatorzy rzadko zgłaszali poważniejsze sugestie pod adresem treści wewnętrznych tablic informacyjnych. Kilkakrotnie powtórzył się sygnał o niekompletności informacji:

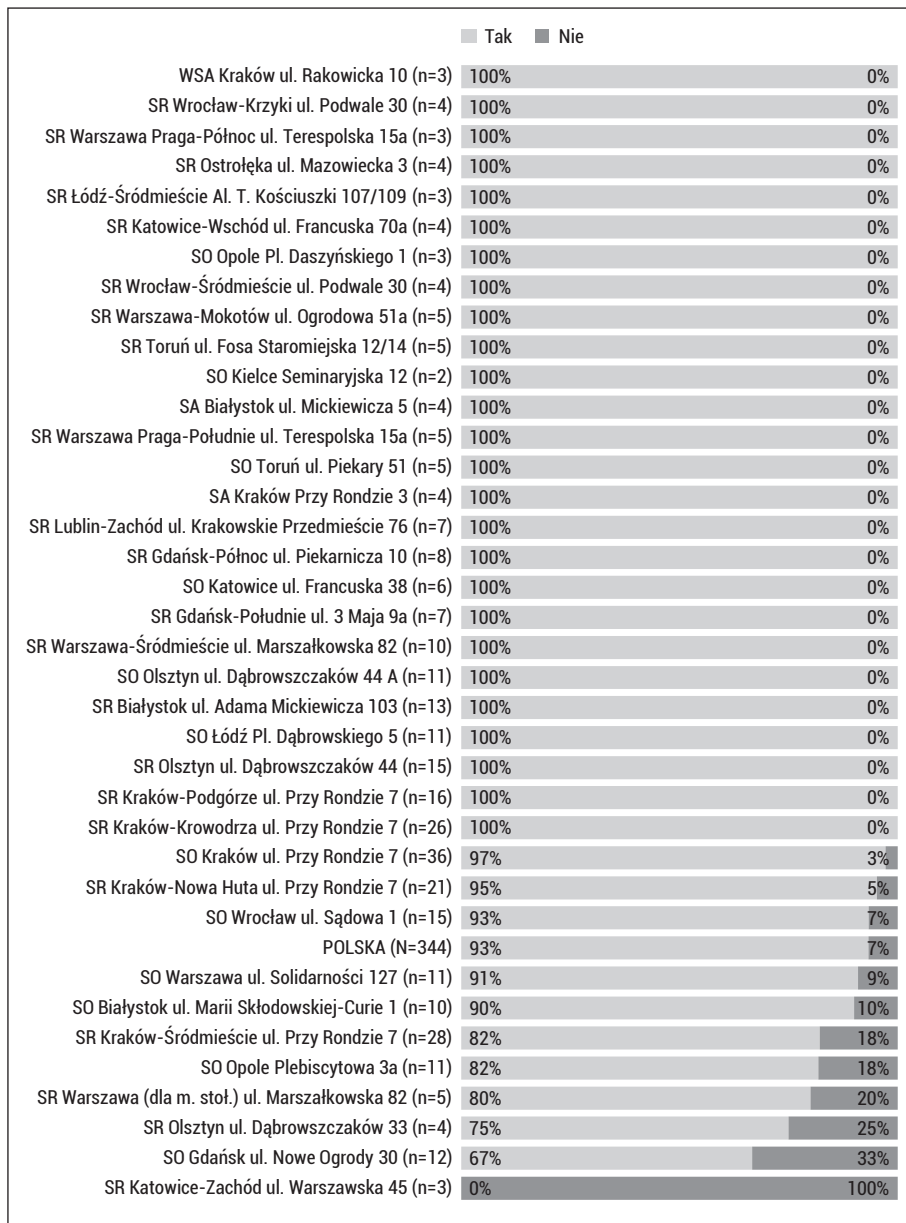

Nie mogłam znaleźć informacji, gdzie znaleźć prezesa sądu.

SR Kraków-Śródmieście, ul. Przy Rondzie 7, 14.12.2015

Wykres 21: Czy tablica informacyjna wewnątrz była czytelna i zawierała informacje, gdzie znaleźć prezesa sądu i wszystkie wydziały sądu (także te w innych budynkach)? (budynki)

DOSTĘPNOŚĆ BUDYNKU DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Swobodny dostęp osób z niepełnosprawnością do obiektów użyteczności publicznej zagwarantowany jest w polskim ustawodawstwie kilkoma aktami normatywnymi. Kwestię tę regulują, między innymi, zapisy Karty Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 13.08.1997 r. Nr 50 poz. 475), oraz prawo budowlane. Wytyczne zawarte w Kartie Praw Osób Niepełnosprawnych mówią, że osoby te mają prawo do „życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym: dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej [...]” (§ 1 ust. 8). Z kolei, zgodnie z przepisami prawa budowlanego, przy projektowaniu i budowaniu należy stworzyć „niezbędne warunki do korzystania z obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego przez osoby niepełnosprawne, w szczególności poruszające się na wózkach inwalidzkich” (art. 5 ust. 1 pkt. 5).

Zadaniem obserwatorów było przyjrzenie się infrastrukturze budynku sądu z perspektywy interesanta z niepełnosprawnością ruchową. Zwracano szczególną uwagę na samo wejście do budynku, a następnie na ewentualne bariery architektoniczne wewnątrz, które mogłyby utrudniać poruszanie się po budynku osobie na wózku.

W przypadku większości budynków uwzględnionych w zestawieniu (23), wszyscy obserwatorzy zgodnie uznali, iż wejście do budynku jest dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. W odniesieniu do pozostałych 14 budynków część z nich miała w tej kwestii wątpliwości. Stwierdzając pewne deficyty w zakresie dostępności budynku, obserwatorzy najczęściej sygnalizowali brak odrębnych wejść bądź wyposażenia ułatwiającego dostanie się do budynku sądu osobom niepełnosprawnym ruchowo:

Budynek nie posiada odrębnego wejścia dla osób niepełnosprawnych, a główne wejście nie jest do tego w żaden sposób przystosowane.

SR Kraków-Krowodrza, ul. Lubicz 27, 29.06.2016

Wejście do sądu rejonowego nie było przystosowane dla osób niepełnosprawnych, nie było żadnego podjazdu dla wózków ani windy.

SR Gdynia, Pl. Konstytucji 5, 23.03.2016

---

*Wejście nie jest dostępne dla osób niepełnosprawnych, gdyż **brak jest wind, podnośników. Wysokie i strome schody** uniemożliwiają swobodne poruszanie się po budynku. Brak jest również odrębnego wejścia dla takich osób.*

SO Zamość, ul. Partyzantów 10, 22.04.2016

---

*Schody zewnętrzne nie są wyposażone w windę, ani nawet w **podjazd** umożliwiający osobom na wózkach inwalidzkich samodzielne dostanie się do budynku sądu. Nie ma też odrębnego wejścia.*

SR Bytom, ul. Piekarska 1, 18.03.2016

W pojedynczych przypadkach obserwatorzy zwracali uwagę na relatywnie drobne przeszkody utrudniające skorzystanie z pomocy:

---

*Była informacja, że osoby z poważnymi problemami narządów ruchu będą obsługiwane w holu na parterze Sądu, i że w tym celu należy zgłosić się do pracownika ochrony, ale by to uczynić **trzeba pokonać dwa stopnie do drzwi wejściowych zewnętrznych i trzy wewnątrz budynku, by dostać się do pomieszczenia ochrony.***

SR Jelenia Góra, ul. Bankowa 18, 02.12.2015

---

*Był podjazd i windy w środku, ale na zewnątrz były **dwa stopnie do samodzielnego pokonania.***

SO Jelenia Góra, ul. Wojska Polskiego 56, 12.04.2016

Niekiedy obserwatorzy uznają, że istniejąca infrastruktura dla osób niepełnosprawnych nie spełnia swoich funkcji lub spełnia je w stopniu niedostatecznym:

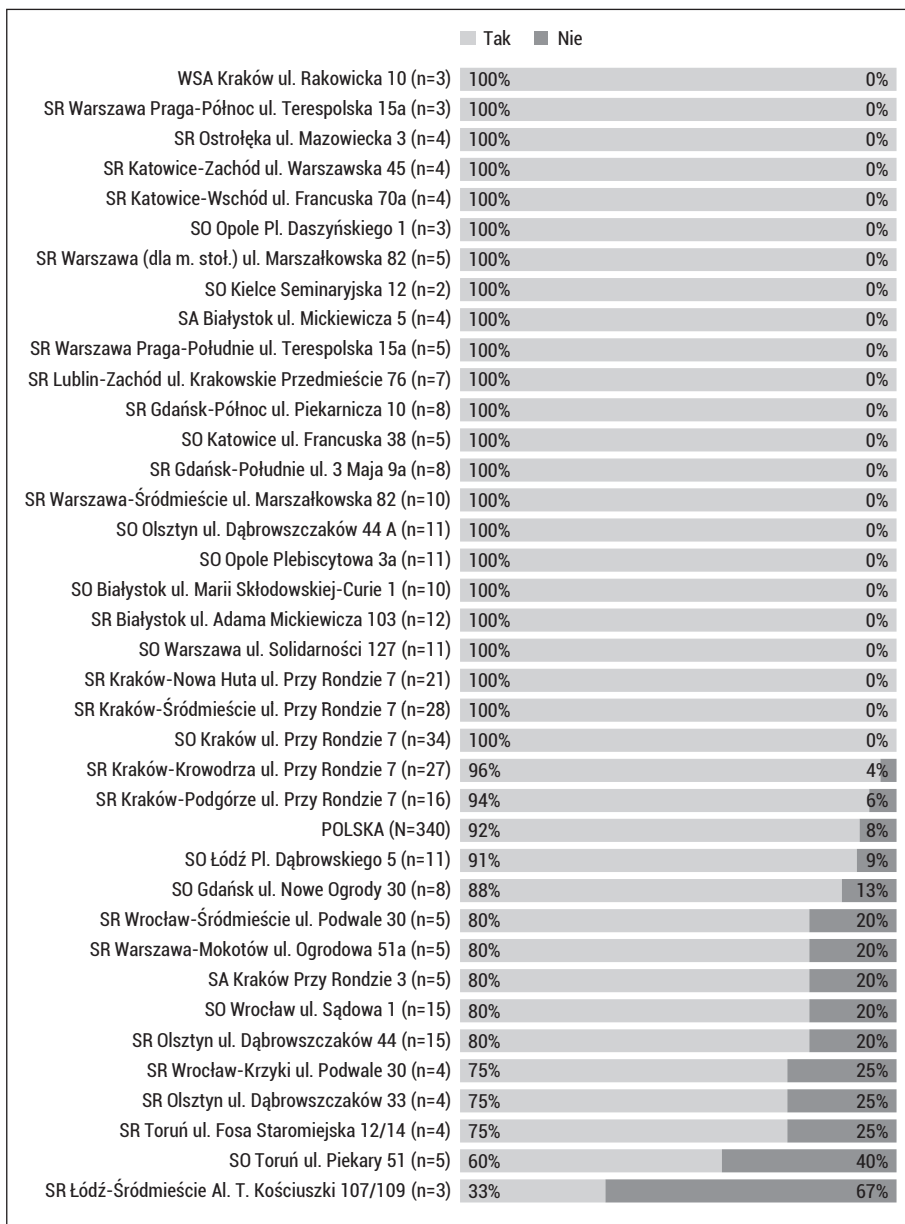
---

*Wprawdzie jest podjazd na wózki, jednak osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim nie będzie w stanie samodzielnie dostać się do budynku. **Podjazd jest skonstruowany pod zbyt ostrym kątem.***

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 12.11.2015

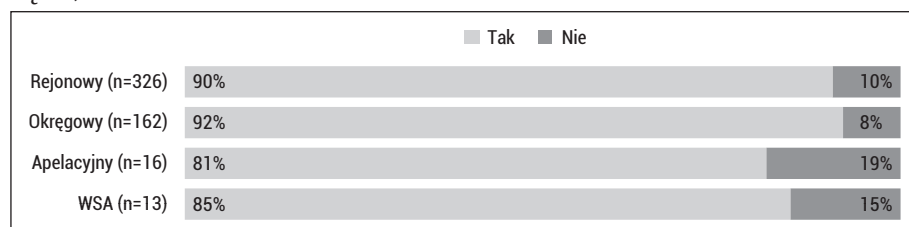
Wykres 22: Czy wejście do budynku było dostępne dla osób niepełnosprawnych (lub czy istnieje dla nich odrębne wejście)? (budynki)

Podkreślmy, że przedstawiono tu opinie obserwatorów, a nie fachowców (np. inżynierów budownictwa); mogło się zdarzyć, że obserwatorzy nie spostrzegli odpowiednio zamieszczonej informacji lub istniejącej infrastruktury. Proponujemy jednak, by zgłoszone przez nich

problemy potraktować jako sygnały do sprawdzenia. Wart przywołania w tym kontekście jest przykład prezesa Sądu Rejonowego Katowice-Zachód, Jarosława Gwizdaka, który w ramach odbioru budynku sądu po remoncie zdecydował się na własnej skórze – i to na wózku inwalidzkim – przetestować infrastrukturę pod tym kątem, zresztą w towarzystwie osoby niepełnosprawnej. W zeszłym roku, starania te nagrodzono nagrodą Obywatelskiego Sędziego Roku, jako sygnał autentycznego zainteresowania potrzebami osób, które będą korzystać z budynku sądu.

Wykres 23: Czy wejście do budynku było dostępne dla osób niepełnosprawnych (lub czy istnieje dla nich odrębne wejście)? (rodzaj sądu)

Odrębne lub odpowiednio dostosowane wejścia dla osób niepełnosprawnych częściej dostępne są w sądach apelacyjnych oraz wojewódzkich sądach administracyjnych; relatywnie rzadziej znaleźć je można w sądach rejonowych, zaś względnie najrzadziej w sądach okręgowych.

Obserwatorzy zwracali też uwagę na bariery architektoniczne wewnątrz samego budynku:

Schodów jest mnóstwo. Wysokie progi do sal rozpraw. W BOI nie było stanowiska dla niepełnosprawnych (stanowiska były bardzo wysoko ustawione), nigdzie nie zauważyłam windy dla niepełnosprawnych.

SR Piotrków Trybunalski, ul. Słowackiego 5, 07.12.2015

Niektóre ze wskazanych barier są trudne do przezwyciężenia: wiele sądów mieści się w starych budynkach, czasem jedynie adaptowanych na potrzeby sądu. Niemniej, warto zwrócić uwagę szczególnie na te bariery, które powinny być łatwiejsze do usunięcia. Należą do nich, przykładowo, ciężkie, trudno otwierające się drzwi, wysokie progi sal rozpraw lub zastawione szafami korytarze:

W budynku sądu, poza jedną windą, która jest przystosowana dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, występują bariery

*w postaci drzwi, które – pomijając fakt, że są **trudne do otwarcia nawet dla osoby pełnosprawnej** (trzeba raczej mocno popchnąć drzwi, aby się otworzyły i szybko przez nie przechodzić, bo zamykają się natychmiast), to **ich szerokość** na pewno nie jest wystarczająca, aby zmieścił się w nich wózek inwalidzki.*

SO Kraków, ul. Przy Rondzie 7, 04.07.2016

---

*Niestety, **nie ma zjazdu dla osób niepełnosprawnych do pomieszczenia, w którym znajduje się BOI oraz kasy.** Przynajmniej ja nie zauważyłam takiego. Są za to strome schody w dół.*

SO Częstochowa, ul. Dąbrowskiego 23/35, 10.08.2015

---

*Są windy, a korytarze są szerokie, jednak **drzwi – ciężkie i duże** – bardzo trudno się otwierają, więc przypuszczam, że dla osoby niepełnosprawnej może stanowić to problem.*

SO Szczecin, ul. Kaszubska 42, 19.11.2015

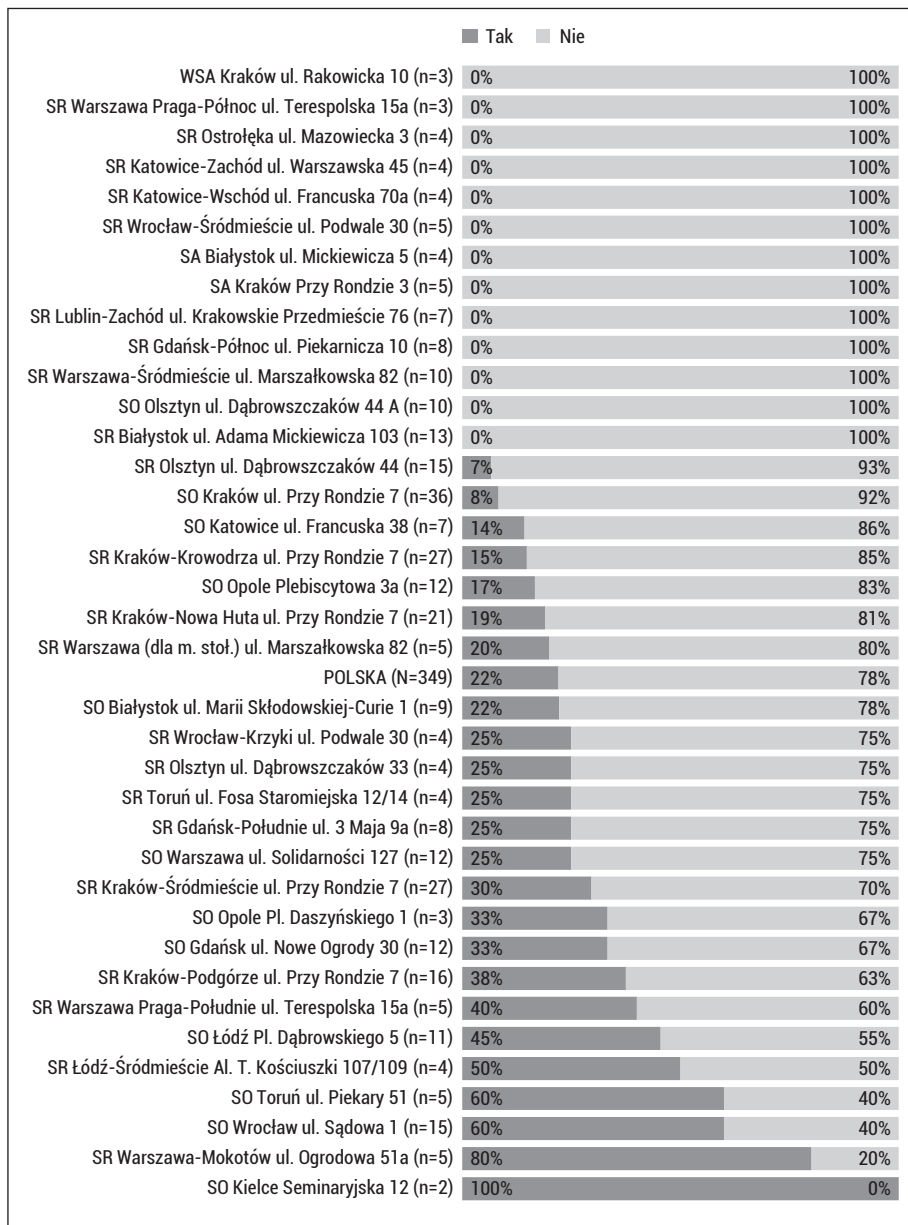
*Korytarze są oddzielone od siebie **ciężkimi drzwiami wahadłowymi**, które są przeszkodą dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Winda jest bardzo mała – nie wiem czy zmieści się tak osoba na wózku inwalidzkim i ewentualny opiekun takiej osoby.*

SR Kraków-Nowa Huta, ul. Przy Rondzie 7, 14.01.2016

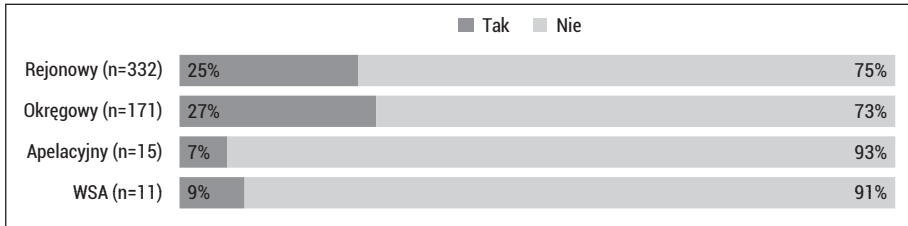
Wykres 24: Czy w budynku występowały bariery architektoniczne uniemożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich, np. schodki, wąskie korytarze, drzwi? (budynki)

Problem niedostatecznego dostosowania budynku do potrzeb osób niepełnosprawnych dotyczy przede wszystkim sądów rejonowych i okręgowych. Tam pojawia się w przypadku co czwartego z podda-

nych obserwacji budynków. Z uzyskanych danych wynika, że w sądach apelacyjnych i wojewódzkich sądach administracyjnych problem ten występuje o wiele rzadziej.

Wykres 25: Czy w budynku występowały bariery architektoniczne uniemożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich, np. schodki, wąskie korytarze, drzwi? (rodzaj sądu)

OCHRONA BUDYNKU

Podstawowym zadaniem pracowników ochrony sądów jest zapewnienie bezpieczeństwa osobom przebywającym w budynku – zarówno pracownikom, jak i interesantom. Pracownicy ochrony odgrywają także ważną rolę w kształtowaniu wizerunku sądów – to z nimi wszak interesanci spotykają się zaraz przy wejściu do sądu. Z komentarzy obserwatorów wynika, że nierzadko pracownicy ochrony są ważnym źródłem informacji, zaś ich podejście do własnych obowiązków rzutuje na całościowe doświadczenie kontaktu z sądem.

PRAKTYKA LEGITYMOWANIA OSÓB WCHODZĄCYCH DO SĄDU

W części sądów osoby wchodzące do budynku są legitymowane. Naszym zdaniem, pomijając szczególne okoliczności, praktyka ta nie jest uzasadniona, gdyż nie przyczynia się do poprawy bezpieczeństwa interesantów i pracowników. Przyczynia się natomiast do budowy poczucia dystansu u wchodzących; odbierając anonimowość może też zniechęcać do udziału w rozprawach w charakterze publiczności.

Konsekwentne legitymowanie praktykuje się jedynie w dwóch spośród 37 sądów uwzględnionych w zestawieniu; dużo częściej zdarza się, że nie jest ono praktykowane w ogóle – jak ma to miejsce w 18 sądach z rankingu. W kolejnych 18 sądach obserwatorzy spotykali się z legitymowaniem tylko w części przypadków. Poniżej doświadczenia trójki obserwatorów w tym względzie:

Zostałam poproszona o **pokazanie dowodu osobistego**, po czym ochroniarz sprawdził jego pasek magnetyczny w urządzeniu, następnie przeszłam przez bramkę do wykrywania metali.

SO Wrocław, ul. Sądowa 1, 12.08.2015

Dokument tożsamości został sprawdzony czytnikiem magnetycznym, przy głównym wejściu (tylko tam) znajduje się urządzenie służące do prześwietlania wnoszonych bagaży (przy drugim wejściu, gdzie tego urządzenia nie ma, nikt nigdy nie przeszukiwał mojego bagażu), przy każdym z wejść wchodzący musi przejść przez wykrywacz metali.

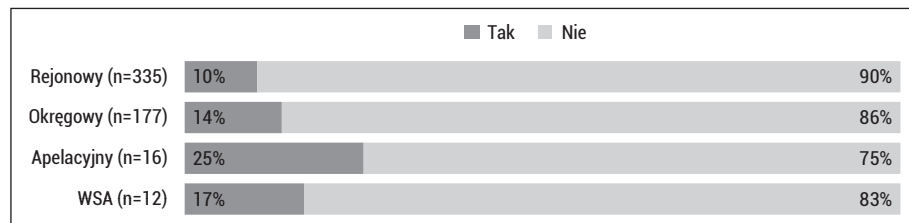
SO Wrocław, ul. Sądowa 1, 28.12.2015

Policjant **spisał moje dane**. I podał **numer PESEL do sprawdzenia**.

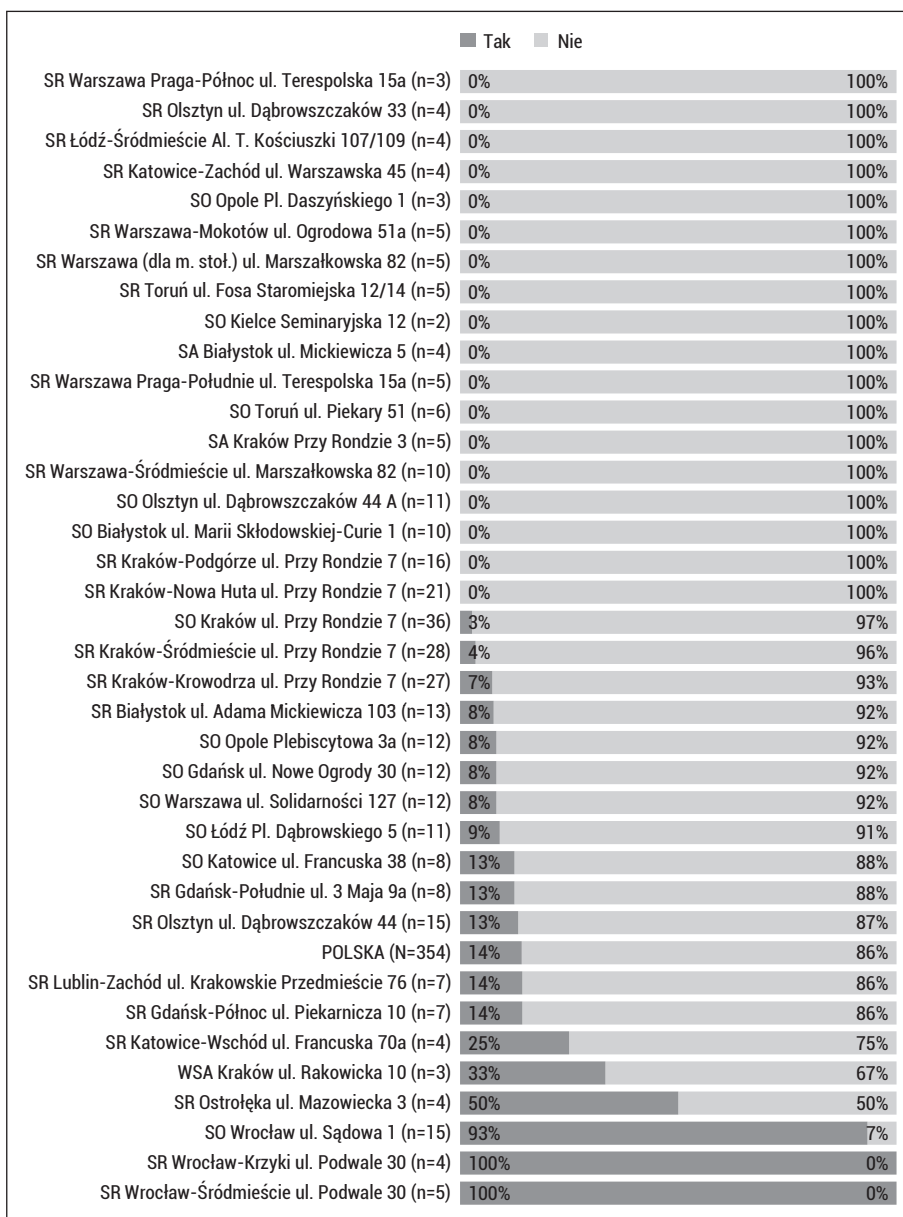
SR Kraków-Krowodrza, ul. Przy Rondzie 7, 30.11.2015

Pomiędzy sądami różnego typu widać niemałe różnice w podejściu do praktyki legitymowania osób wchodzących. Interesanci najczęściej legitymowani byli w sądach apelacyjnych; konieczność okazania dokumentu osobistego zadeklarował tam co czwarty z obserwatorów. W przypadku sądów rejonowych legitymowany był już tylko co dziesiąty obserwator, co zapewne wynika ze znacznie większej liczby interesantów, trafiających do tych sądów. Utrudnia to konsekwentne legitymowanie wszystkich wchodzących.

Wykres 26: Czy po wejściu do budynku sądu obserwator został wylegitymowany przez ochronę (musiał okazać dokument tożsamości)? (rodzaj sądu)

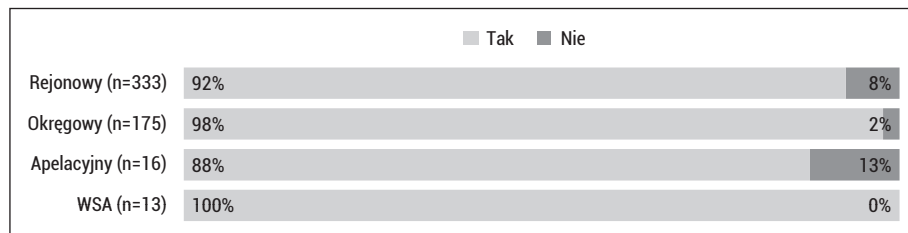
Wykres 27: Czy po wejściu do budynku sądu obserwator został wylegitymowany przez ochronę (musiał okazać dokument tożsamości)? (budynek)

URZĄDZENIA DO WYKRYWANIA METALI I ICH WYKORZYSTANIE

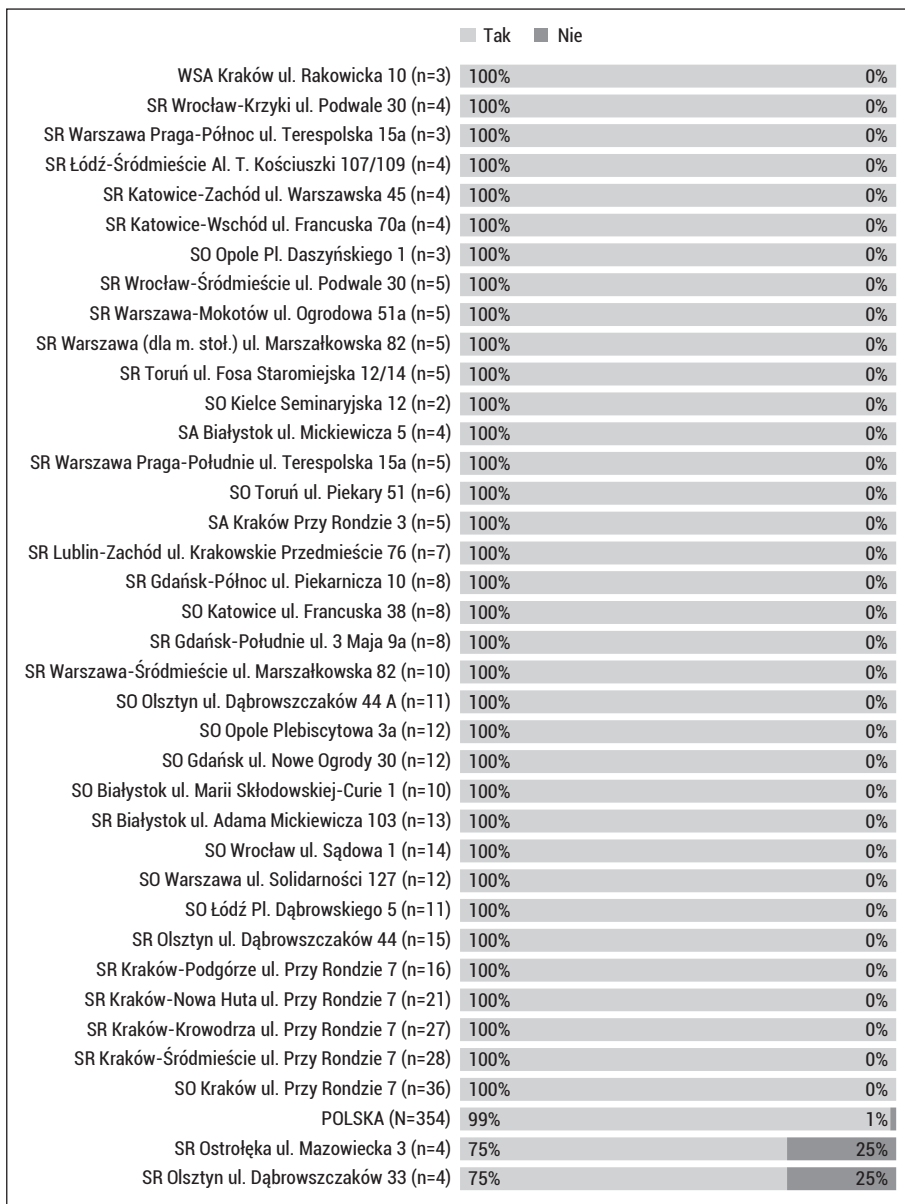
Można uznać, że niemal wszystkie z uwzględnionych z zestawieniu sądów wyposażone były w urządzenia do wykrywania metali. Wątpliwości dwójki obserwatorów w tym zakresie, zgłoszone w przypadku dwóch różnych sądów, trzeba zapewne uznać za odnoszące się do sytuacji wyjątkowych. Różnie jednak wygląda praktyka wykorzystania tych urządzeń. Sprawdzanie wszystkich wchodzących ma duże znaczenie nie tylko w kontekście sporadycznie odnotowywanych w Polsce przypadków napaści (zarówno na uczestników postępowań, jak i samych sędziów), lecz także przyczynia się do budowy wizerunku sądu jako instytucji poważnej. Konsekwentna strategia bezpieczeństwa pozwala też unikać stereotypowego podejścia do pewnych kategorii osób. Takie podejście z jednej strony mogłoby być dla nich krzywdzące, a z drugiej – mogłoby stwarzać przewidywalne luki w systemie zabezpieczeń.

Wykres 28: Czy ochrona była wyposażona w bramkę do wykrywania metali? (rodzaj sądu)

Choć infrastruktura sądów apelacyjnych była na ogół oceniana lepiej niż w przypadku pozostałych sądów, w kwestii wyposażenia w urządzenia do wykrywania metali jest dokładnie odwrotnie – o ile takie urządzenia były we wszystkich z uwzględnionych w zestawieniu wojewódzkich sądów administracyjnych, i niemal we wszystkich sądach okręgowych, brakowało ich w aż co ósmym sądzie apelacyjnym. Nieco lepiej było w sądach rejonowych – bramek nie było w co dwunastym sądzie.

Wykres 29: Czy ochrona była wyposażona w bramkę do wykrywania metali? (budynki)

Obserwatorzy, przyglądając się funkcjonowaniu bramek, zwracali uwagę na szereg problemów. Pierwszym z nich jest brak obsługi:

Przy bramce nie było żadnego pracownika sądu.

SR Sokołów Podlaski, ul. ks. Bosco 3, 20.07.2015

---

*W momencie, w którym wchodziłem do sądu, **nikt nie kontrolował przechodzących przez bramkę**. Wszedłem do środka pomimo tego, że bramka sygnalizowała, że wnoszę metalowe przedmioty. Kiedy wychodziłem z sądu, ochrona już była.*

SO Białystok, ul. Skłodowskiej-Curie 1, 07.10.2015

Drugim, brak reakcji na sygnały wykrywacza:

Bramka była całkowicie ignorowana przez ochronę. Na osoby wchodzące do sądu również nie zwracano uwagi, każdy mógł swobodnie wejść.

SO Poznań, Al. Marcinkowskiego 32, 08.04.2016

Mimo, że przeszłam z koleżanką przez bramkę, która zapiszczała, ochroniarz machnął ręką. Dodam, że w torebce miałyśmy gaz pieprzowy.

SO Opole, ul. Plebiscytowa 3a, 17.11.2015

---

*Pomimo wykrycia u mnie przez bramkę metalu zostało to zignorowane przez ochroniarzy. Z obserwacji wynika, że **praktycznie zawsze osoby, u których bramka dała sygnał o wykryciu metali zostały przepuszczone bez sprawdzenia**.*

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 09.11.2015

Trzecim, selektywność kontroli przez ochronę; jest ona ściślejsza w stosunku do niektórych kategorii osób:

---

*Ogólnie zauważyłam, że ochrona **szczegółowo kontroluje mężczyzn** a kobiety puszcza bez sprawdzania mimo sygnału z wykrywacza metali.*

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 08.10.2015

---

*Przez bramkę nie musiały przejść osoby, pokazujące jakąś legitymację. Widziałam także jak ochrona **przepuściła obok bramki pana, który „bardzo się spieszył”**.*

SR Warszawa-Śródmieście, ul. Marszałkowska 82, 24.03.2016

Na ogół wszakże sygnalizowano prawidłowe postępowanie ochro-

ny:

Prześwietlenie torby, zweryfikowanie zawartości butelki znajdującej się w niej. Nie musiałem okazywać dokumentu tożsamości.

SR Kraków-Śródmieście, ul. Przy Rondzie 7, 23.12.2015

MOŻLIWOŚĆ OMINIĘCIA BRAMKI DO WYKRYWANIA METALI

Jak co roku, prosiliśmy naszych obserwatorów, aby spróbowali ominąć bramkę do wykrywania metali na zasadzie mini-eksperymentu społecznego, lub zaobserwowali, czy istnieje możliwość ominięcia tejże bramki. Ich komentarze dają obraz funkcjonujących zabezpieczeń i pokazują, jak niewiele czasem trzeba, aby dostać się na teren sądu bez poddawania się jakiegokolwiek kontroli:

Ochrona była wyposażona w wykrywacz metali, jednak swobodnie można było go ominąć.

SO Poznań, Al. Marcinkowskiego 32, 08.04.2016

Niekiedy, luką w systemie bezpieczeństwa są odrębne wejścia do budynku:

Obok znajdowało się przejście dla pracowników, które było pozbawione bramki metalowej. Jedne i drugie przejście dzieliła bardzo mała taśma odgradzająca, więc korzystając z chwili nieuwagi można było ją przejść niepostrzeżenie.

SR Warszawa-Mokotów, ul. Ogrodowa 51a, 17.02.2016

Obok wejścia „przez bramkę” znajduje się wejście, którym dostałam się do korytarza budynku.

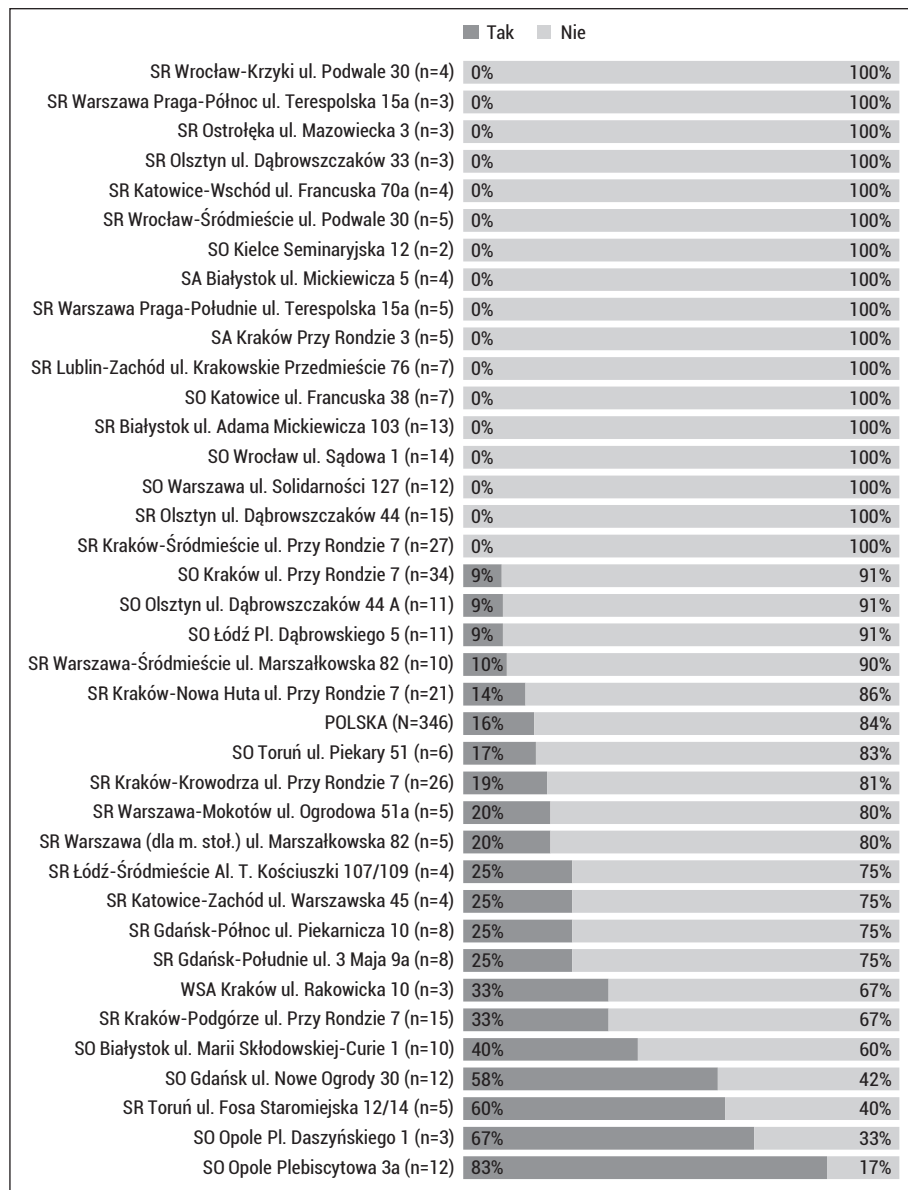

SR Piła, Al. Powstańców Wielkopolskich 79, 04.03.2016

Wejście do budynku z pominięciem przejścia przez bramkę było możliwe w przypadku 20 spośród 37 poddanych obserwacji budynków. W części z tych sądów chodziło raczej o pewne odstępstwa od reguły, jaką jest regularna kontrola; w kilku jednak większość obserwatorów stwierdziła możliwość ominięcia bramki.

Wykres 30: Czy można było wejść do sądu, omijając wykrywacz metali (lub czy bramka nie działała, była ignorowana przez ochronę)? (budynki)

Wypada w tym miejscu powtórzyć rekomendacje w odniesieniu do pracy ochrony w sądach, które sformułowaliśmy w raporcie ubiegłorocznym. Pozostają one aktualne. Sugerujemy zatem:

1. zadbanie, aby oprócz strzeżonego wejścia do budynku nie istniały inne, niestrzeżone wejścia;

2. konsekwentne przeszukiwanie większych toreb wnoszonych do budynku;
3. realne i konsekwentne wykorzystywanie bramek do wykrywania metali.

OBSŁUGA ZE STRONY PRACOWNIKÓW SĄDU

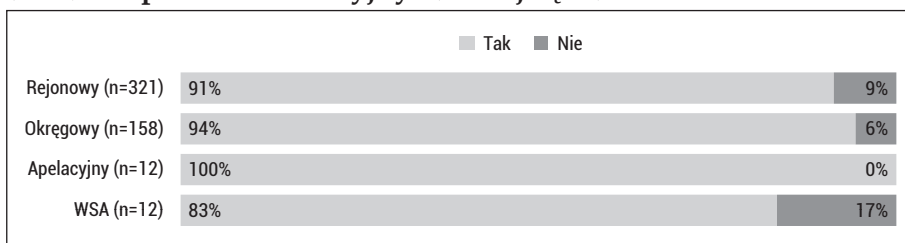
Jak co roku, obserwatorzy oceniali także jakość obsługi interesantów przez pracowników sądów. W tym celu wykorzystaliśmy podobny zestaw wskaźników, który obejmował pytania o to:

- czy w budynku funkcjonuje Biuro Obsługi Interesantów (Punkt Informacyjny)?
- czy w sekretariatach można otrzymać prostą informację?
- czy pracownicy sądu, w tym osobno pracownicy sekretariatu, nosili identyfikatory?
- czy pracownicy sądu gotowi są z własnej inicjatywy udzielić pomocy zdezorientowanemu interesantowi, błądzącemu po korytarzach?

BIURO OBSŁUGI INTERESANTÓW

W większości z uwzględnionych w rankingu budynków sądowych wszyscy obserwatorzy byli zgodni co do tego, że BOI istnieje. W przypadku tych 9 sądów, w których niektórzy obserwatorzy uznali, że BOI nie istnieje, można wnioskować, że wskazuje to raczej na jego nieodpowiednie usytuowanie lub oznakowanie, niż faktycznie na całkowity brak takiego biura lub punktu informacyjnego. Oczywiście, wyjaśnieniem może być także niedostateczna spostrzegawczość części obserwatorów; niemniej, można założyć, że tam, gdzie znaczny odsetek obserwatorów (nawet mylnie) uznał, że BOI nie ma, do podobnego wniosku dojdzie także część interesantów. Być może więc, warto zadbąć tam o poprawę oznaczenia BOI.

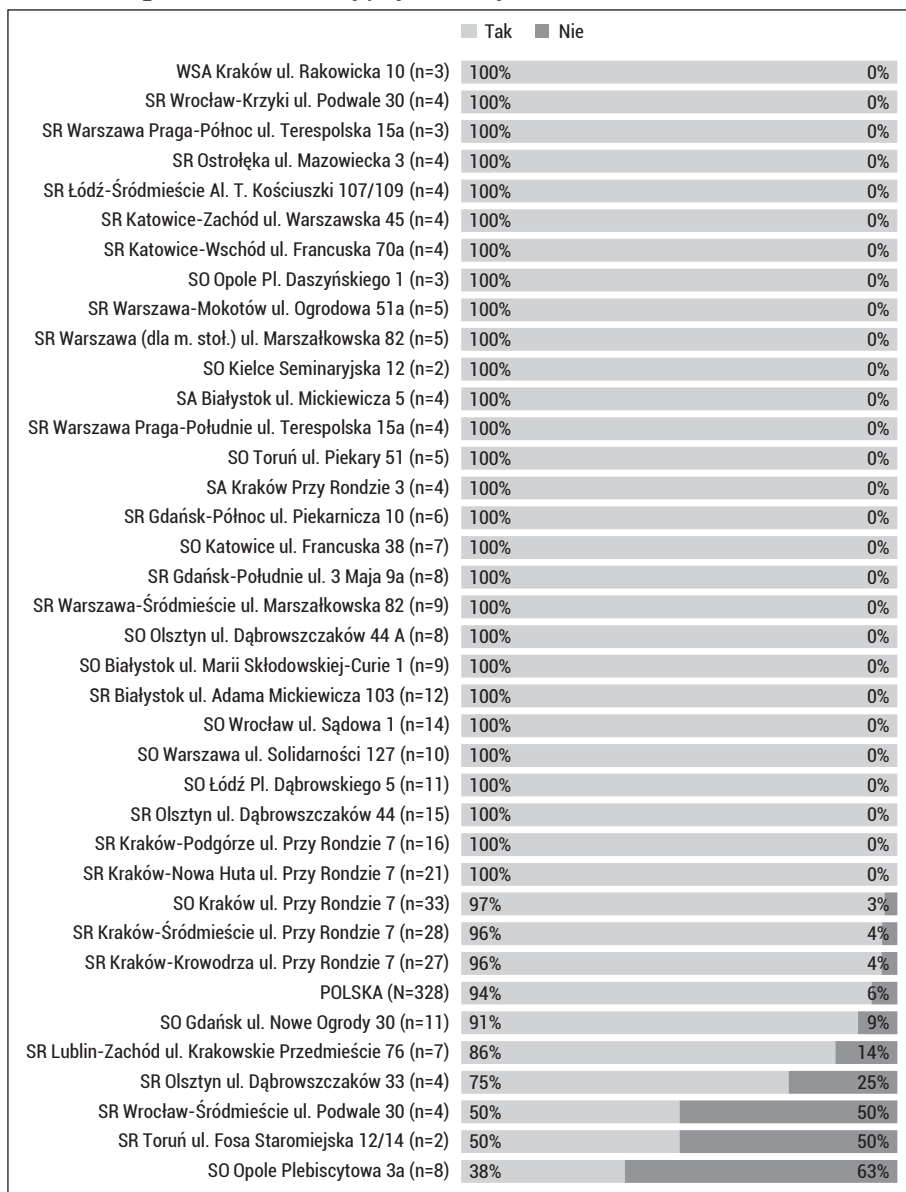
Wykres 31: Czy w budynku jest osobne Biuro Obsługi Interesanta (BOI) lub punkt informacyjny? (rodzaj sądu)

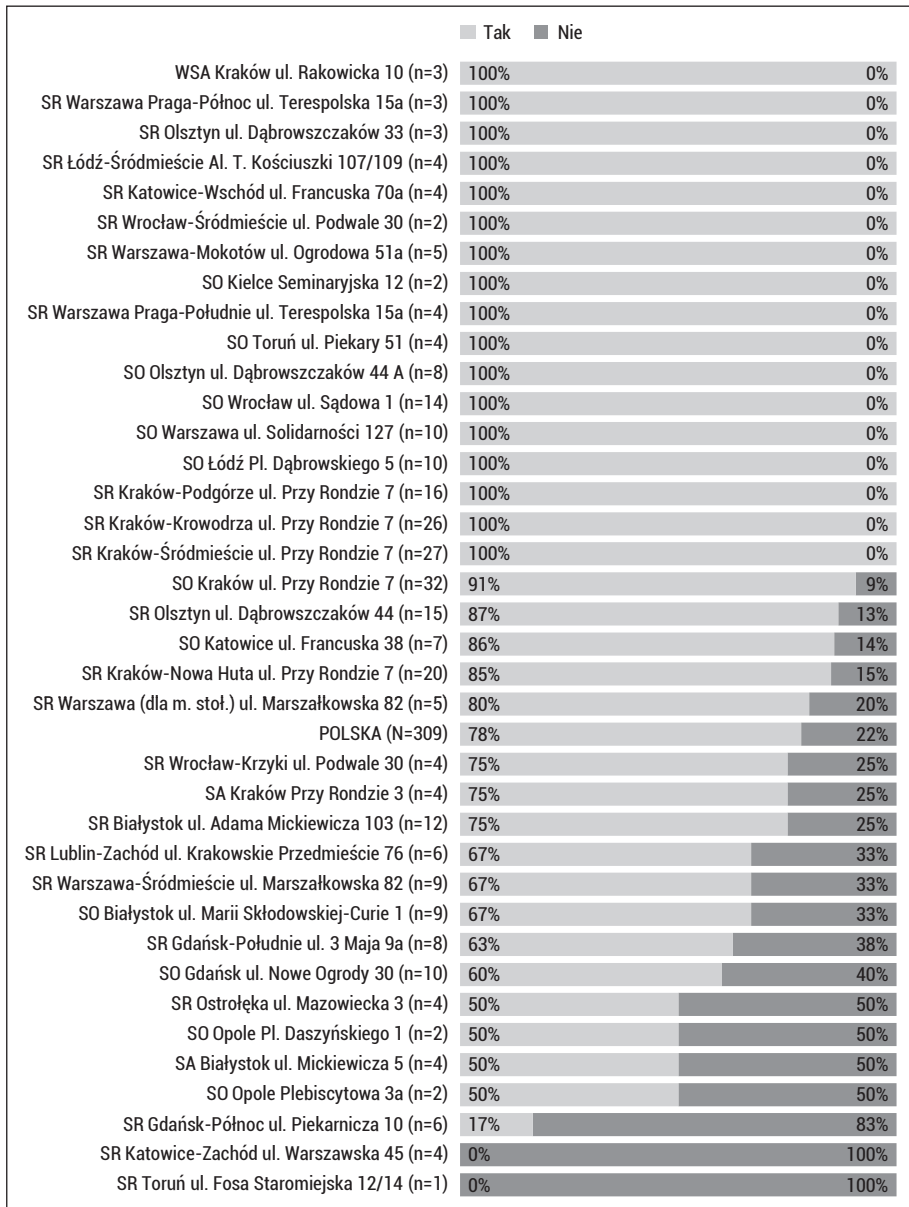
Po drugie, obserwatorzy zwracali uwagę na usytuowanie BOI w budynku. Powinno ono znajdować się w pobliżu wejścia do sądu, tak, by potrzebujący informacji interesanci nie musieli błąkać się po

budynku w poszukiwaniu Biura. Pod tym względem, jedynie wobec 17 budynków nie zgłaszano zastrzeżeń; w przypadku 18 obserwatorów byli podzieleni w kwestii tego, czy Biuro jest widoczne od razu po wejściu. Rzecz jasna, Biuro Obsługi Interesanta, o którego lokalizację trzeba wypytywać innych pracowników sądu, nie do końca spełnia swoją funkcję: powinno być ono łatwe do znalezienia, tak, by wchodzący właśnie tam mógł uzyskać wszelkie potrzebne informacje.

Wykres 32: czy w budynku jest osobne Biuro Obsługi Interesanta (BOI) lub punkt informacyjny? (budynki)

Wykres 33: Czy BOI jest widoczne po wejściu do sądu? (budynki)

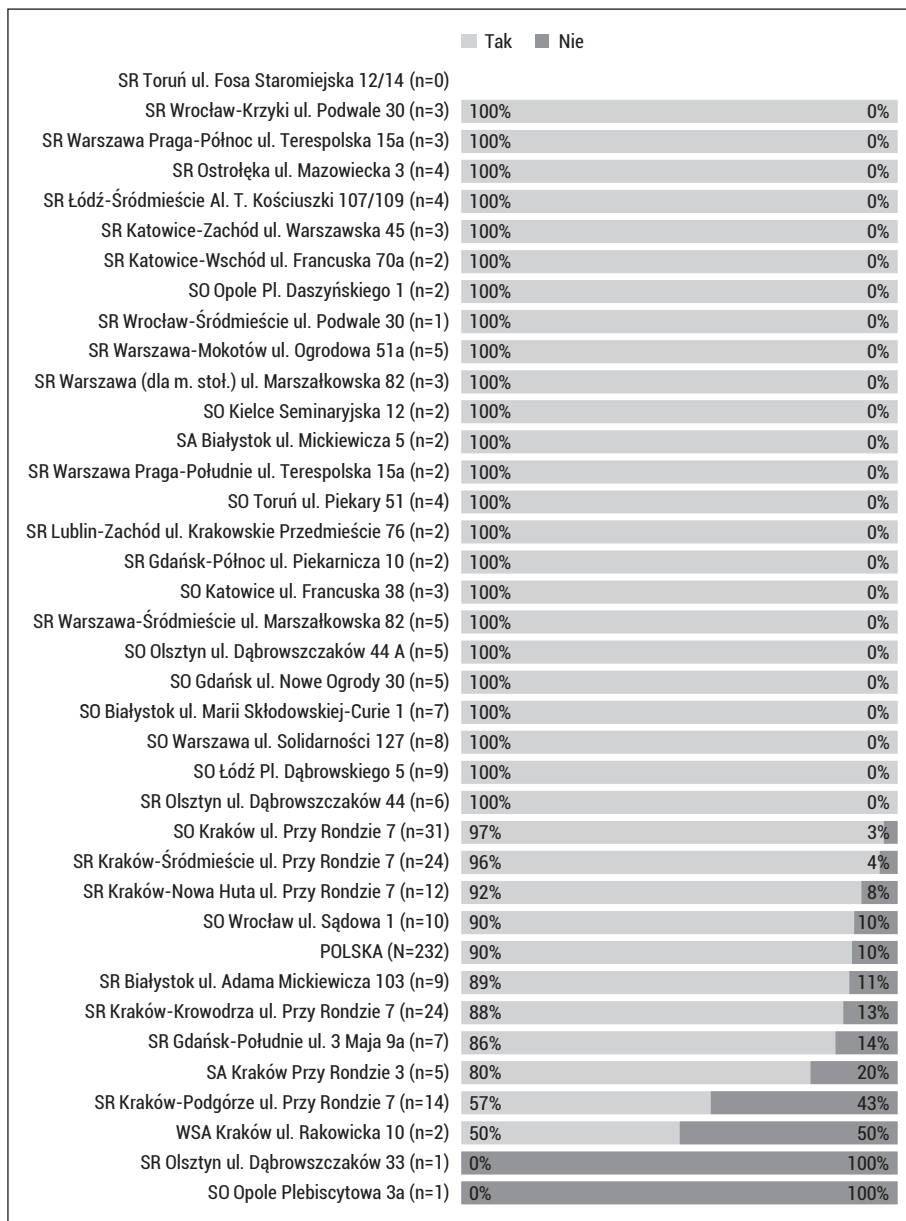

FUNKCJONOWANIE BOI

Jak co roku, obserwatorzy sprawdzali możliwość uzyskania prostej informacji w BOI. Pytali o numer sali, w której odbędzie się rozprawa o danej sygnaturze. Uznaliśmy, że tak prosta odpowiedź w sposób oczywisty będzie spełniać kryteria informacji publicznej. Znaczna część obserwatorów (37%, n=202) z różnych przyczyn nie podjęła pró-

by uzyskania owej informacji, co nieco ogranicza możliwość wyciągnięcia ogólniejszych wniosków.

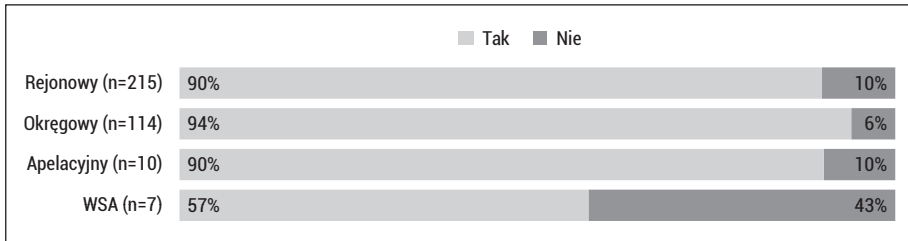
Wykres 34: Czy obserwator otrzymał w BOI informację o n-rze sali, w której odbywa się rozprawa o danej sygnaturze? (budynek)

Relatywnie najczęściej obserwatorzy spotykali się z odmową udzielenia informacji przez pracowników BOI w wojewódzkich sądach administracyjnych, najrzadziej – w sądach okręgowych. Co dzie-

siąty spotkał się z odmową w przypadku zarówno sądów rejonowych, jak i apelacyjnych.

Wykres 35: Czy obserwator otrzymał w BOI informację o n-rze sali, w której odbywa się rozprawa o danej sygnaturze? (rodzaj sądu)

Część obserwatorów podjęła się dodatkowo sprawdzenia, czy prostą informację uda się w BOI uzyskać telefonicznie. Prosiłiśmy ich o zapytanie o termin najbliższej rozprawy w sprawie o podanej przez obserwatora sygnaturze. Generalnie, Biura udzielały takiej informacji, jedynie 16% obserwatorów spotkało się z odmową. Rezygnujemy z prezentacji zestawienia dla 37 sądów, gdyż z tych sądów na ogół dysponowaliśmy jedynie danymi od pojedynczych obserwatorów.

Wśród kilkunastu krytycznych komentarzy, ilustrujących problemy z uzyskaniem informacji w BOI, najczęściej wskazywano na odmowę udzielenia informacji, uzasadnianą np. tym, że jest ona dostępna w Internecie:

Otrzymana odpowiedź: „Wszystkie rozprawy są na wokandach”.

SR Kraków-Nowa Huta, ul. Przy Rondzie 7, 14.01.2016

Pani w BOI długo prowadziła prywatną rozmowę przez telefon, zanim zwróciła na mnie uwagę. Po chwili jednak, nie rozłączając rozmowy, spytała „słucham?”. Gdy zapytałam ją o salę, w jakiej miała odbyć się rozprawa o wskazanej przeze mnie sygnaturze, odpowiedziała „nie wiem, ale chyba w innym budynku”. Na co ja – „Prosiłabym o sprawdzenie, bo potrzebuję się tego dowiedzieć”. Wtedy zerknęła do komputera, jednak i tak nie znalazła informacji i odpowiedziała, że w drugim budynku odbywa się dzisiaj tylko jedna rozprawa, więc powinnam trafić.

SR Tychy, ul. Budowlanych 33, 31.01.2016

Po zapytaniu Pani siedzącej w biurze o konkretny wydział, otrzymałam odpowiedź, że od tego są **tablice informacyjne i mam sobie sama poradzić**.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 12.11.2015

Czasem obserwatorzy spotykali się z irytacją lub niegrzecznością; niekiedy, jak się wydaje, mogły one wynikać z faktu, że w danym sądzie podobne pytanie zadało już wcześniej szereg obserwatorów:

Nie były udzielane informacje typu: czy dzisiaj lub w najbliższym czasie odbędzie się jakaś sprawa z udziałem biegłego. Takie zapytanie kończyło się odpowiedzią: „**Pani znajomi chodzą tutaj stadami i nikomu nie udzielaliśmy takiej informacji**. Przy każdej sali są wokandy, proszę sobie pochodzić między salami i popytać”. **To było niegrzeczne**.

SR Kraków-Śródmieście, ul. Przy Rondzie 7, 03.12.2015

Panie w Biurze Obsługi Interesanta były bardzo niemiłe, byłam tam dwa razy i w obu przypadkach spotkałam się z niemiłą obsługą. **Panie były zszokowane, że chcę iść na rozprawę a nie jestem żadną ze stron. Zadawały mnóstwo niepotrzebnych pytań zamiast odpowiedzieć na moje pytanie, gdzie odbywa się dana rozprawa**.

SO Kraków, ul. Przy Rondzie 7, 19.11.2015

Zdarzały się pojedyncze przypadki odmowy lub niezdolności do udzielenia informacji, bądź też udzielenia informacji błędnych:

W BOI otrzymaliśmy błędną informację i **zostaliśmy przekierowani na zły pawilon**. W wyniku czego **błądziliśmy przez dłuższy czas**.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 05.11.2015

Zostaliśmy wprowadzeni w błąd i pokierowani na zupełnie inny wydział niż ten, o który pytaliśmy.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 19.11.2015

Pracownicy sekretariatu czy BOI byli ogromnie zaskoczeni faktem, iż **chcę dowiedzieć się, jakie będą rozprawy w następnym dniu, i po co**

w ogóle mam zamiar iść na jakąś rozprawę. Jedna z pań powiedziała mi nawet, że wątpi by sędzia pozwolił mi na obserwacje jakiegokolwiek rozprawy...

SR Piotrków Trybunalski, ul. Słowackiego 5, 07.12.2015

Ten ostatni komentarz świadczy o konieczności rozpowszechnienia wśród pracowników sądu wiedzy o obowiązkach instytucji państwowych w zakresie dostępu obywateli do informacji publicznej.

Przydatne mogą się okazać także następujące dwa komentarze nt. infrastruktury i funkcjonowania BOI; pierwszy opisuje kwestie do poprawy, drugi zaś to przykład dobrych praktyk:

Biuro Obsługi Interesanta znajduje się od razu na wprost od wejścia, więc nie ma możliwości jego niedostrzeżenia. Sama obsługa jest przyjazna i stara się pomóc. Nawet gdy nie znamy sygnatury, ale wiemy co nieco o sprawie, to podadzą nam numer sali bądź termin rozprawy. Przed BOI jest zaledwie 6 (lub 8) miejsc do siedzenia i zaobserwowałem sytuację, gdy interesantów było nieco więcej, przez co musieli stać. Istnieje system elektronicznej kolejki. Szkoda, że w Sądzie są tylko 3 stoliki z krzesłami. Często się więc zdarza tak, że jakieś wnioski z BOI ludzie wypełniają na kolanach bądź na ścianie.

SR Warszawa-Mokotów, ul. Ogrodowa 51a, 17.02.2016

Bardzo dobrze działa elektroniczny system kolejkowy do kas oraz do BOI, czytelnik akt, czy KRK. Jest dużo ławek, dobrze zorganizowana poczekalnia z aktualnymi informacjami na temat podstawowych pism procesowych. Widoczne są druki formularzy i broszury. Obsługa w BOI bardzo sympatyczna, przyjazna. Wszyscy noszą identyfikatory.

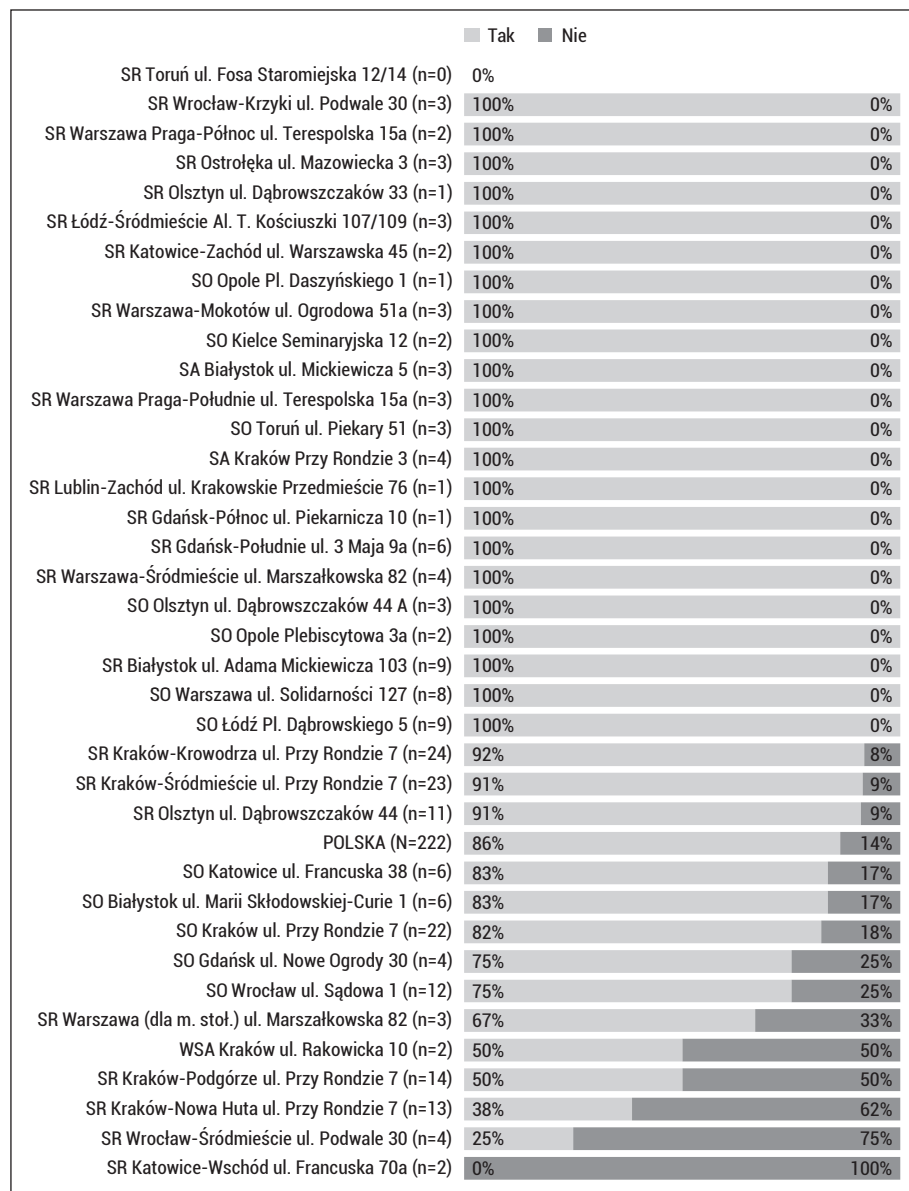
SO Częstochowa, ul. Dąbrowskiego 23/35, 10.08.2015

UZYSKANIE PROSTEJ INFORMACJI W SEKRETARIACIE

Podobny zestaw problemów pojawił się w (bardzo nielicznych) komentarzach krytycznych na temat możliwości uzyskania informacji w sekretariatach. Jak widać, w przypadku większości sądów w zestawieniu (22), wszystkim pytającym udało się uzyskać informację o wotandzie na kolejny dzień. W przypadku pozostałych sądów poziom odmów był zróżnicowany. Zastanawia w szczególności fakt, iż o ile

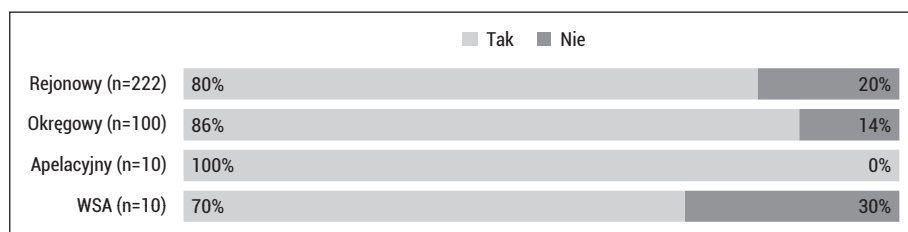
w SR Kraków-Krowodrza niemal wszyscy obserwatorzy uzyskali informację, w SR Kraków-Nowa Huta, mieszczącym się w tym samym budynku, dwie trzecie pytających odesłano z kwitkiem. Może to wskazywać na odmienne podejście do interesanta nie tyle na poziomie poszczególnych pracowników, ile na poziomie kultury organizacyjnej całego sądu.

Wykres 36: Czy w sekretariacie udzielono obserwatorowi informacji na temat wokandy na kolejny dzień? (budynki)

Podobnie jak w przypadku testu możliwości uzyskania informacji w BOI, tak i w przypadku prób zasięgnięcia prostej informacji w sekretariacie, obserwatorzy relatywnie najczęściej spotykali się z odmową w wojewódzkich sądach administracyjnych. Najlepiej wypadły pod tym względem sądy apelacyjne, gdzie wszystkim obserwatorom udało się uzyskać w sekretariatach potrzebne informacje. Wyraźnie bardziej otwarte na interesantów były sądy okręgowe niż sądy rejonowe.

Wykres 37: Czy w sekretariacie udzielono obserwatorowi informacji na temat wokandy na kolejny dzień? (rodzaj sądu)

Wśród problemów, na jakie wskazywali obserwatorzy w swoich komentarzach, powracała kwestia nieuzasadnionej odmowy udzielenia informacji, czasem wiążąca się również z udzielaniem przez pracowników sekretariatów błędnych informacji na temat dostępu do informacji publicznej:

Nie udzielono mi żadnej informacji, ponieważ powiedziano mi, że nie jestem stroną lub pełnomocnikiem strony.

SR Nowy Sącz, ul. Strzelecka 1a, 13.04.2016

Panie z sekretariatu Wydziału Rodzinnego i Nieletnich twierdziły, że wokanda jest jawna tylko i wyłącznie w dniu, w którym odbywają się rozpisane na niej rozprawy.

SR Olsztyn, ul. Dąbrowszczaków 44, 29.01.2016

Spytałam o kolejną rozprawę o sygnaturze IC 848/15, zostałam poproszona o czekanie kilka minut, następnie poproszono mnie o nazwiska (stron) i gdy powiedziałam, że nazwisk nie znam i jestem zainteresowana rozprawą tylko i wyłącznie jako osoba w charakterze publiczności, to powiedziano mi, że nie dostanę takiej informacji.

SO Wrocław, ul. Sądowa 1, 21.12.2015

W sekretariacie otrzymaliśmy informację o konieczności umawiania się z sędzią na rozprawę, którą chcielibyśmy obserwować.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 05.11.2015

Pani pracująca w sekretariacie odpowiedziała, że nie może udzielić takiej informacji, aby ją otrzymać należy wysłać pismo do prezesa sądu.

SR Lublin-Zachód, ul. Krakowskie Przedmieście 78, 09.10.2015

Po zapytaniu się pracownika czy jest możliwość zobaczenia, jakie sprawy odbędą się w dniu następnym, otrzymałam informację, że nie ma takiej szansy.

SR Kraków-Nowa Huta, ul. Przy Rondzie 7, 10.11.2015

Obserwator został poinformowany, że jedyną osobą udzielającą odpowiedzi na zadane pytania jest kierownik sekretariatu, który był chwilowo nieobecny. Po powrocie kierownik zaczął rozmowę od wylegitymowania obserwatora, po czym również nie udzielił wyczerpujących informacji. Kierownik sekretariatu nakazał obserwatorowi ciągłe uzyskiwanie zgody sędziego na udział w rozprawie.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 18.11.2015

Obserwatorzy narzekali też czasem na zbędny formalizm, z jakim potraktowano ich prośbę o udzielenie prostej informacji:

Pani wypytywała, po co mi takie informacje. Jak przedstawiłam, że wypełniam formularze dotyczące sądu i jest to w ramach praktyk, stwierdziła, że jak chcę uzyskać jakiegokolwiek informacje dotyczące spraw mogę napisać pismo.

SO Wrocław, ul. Sądowa 1, 17.08.2015

Jedna z pań stwierdziła, że nie może udzielać takich informacji. Natomiast dopiero u kierownika można było się czegoś dowiedzieć.

SR Gorzów Wielkopolski, ul. Chopina 52, 08.04.2016

---

*Pani, którą o to zapytałam **odpowiedziała**, że **nie ma upoważnienia do udzielania mi odpowiedzi na takie pytania** i że jeśli mnie to interesuje, mam się zgłosić do kierownika.*

SR Gorzów Wielkopolski, ul. Chopina 52, 08.04.2016

---

*W sekretariacie **panie uparcie twierdzą**, że **abyśmy mogli wejść na rozprawę potrzebna jest nam pisemna zgoda sędziego**.*

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 19.11.2015

Odnotowaliśmy także szereg pozytywnych komentarzy, zarówno w kontekście kontaktu z pracownikami BOI, jak i z innymi pracownikami. Oto jeden z nich:

---

*Pracownicy sądu, z którymi miałam do czynienia **wykazywali się dużym zaangażowaniem** w pracę. Dostawałam odpowiedzi na wszystkie moje pytania, **bez irytacji i złości**. Gdy oprócz numeru sali poprosiłam o wytłumaczenia, jak mam się do niej dostać, Pani odeszła od swojego stanowiska pracy i wytłumaczyła mi drogę, dokładnie wskazując, jak mam iść. Z podobnym nastawieniem spotkałam się podczas rozmowy telefonicznej. Pani podała mi sygnaturę sprawy, numer sali i godzinę rozpoczęcia. **Była uprzejma i pomocna**.*

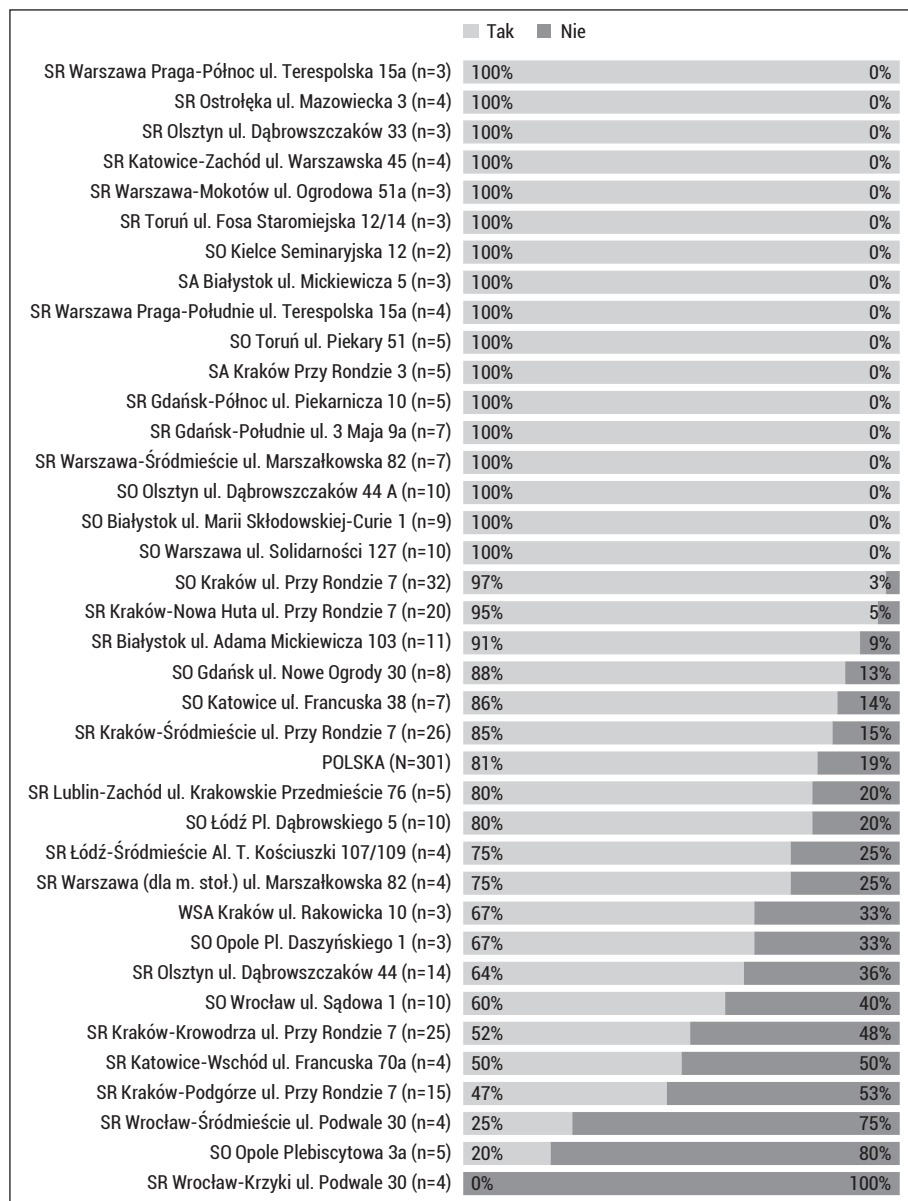

SO Łódź, Pl. Dąbrowskiego 5, 28.07.2015

NOSZENIE IDENTYFIKATORÓW

Dobłą praktyką, a na ogół także wymogiem regulaminowym, jest noszenie przez pracowników instytucji publicznych identyfikatorów. Ułatwiają one interesantom uzyskanie pomocy w załatwieniu swojej sprawy, a także pomagają utrzymać pewną dyscyplinę służbową. Noszenie ich przez pracowników pozytywnie wpływa na wizerunek instytucji dbającej o społeczny odbiór. Wśród pracowników natomiast, noszenie identyfikatora służy budowaniu etosu pracy. Dlatego, jak co roku, nasi obserwatorzy zwracali uwagę na to, czy pracownicy sekretariatów oraz pracownicy sądu spotykani na korytarzu nosili identyfikatory.

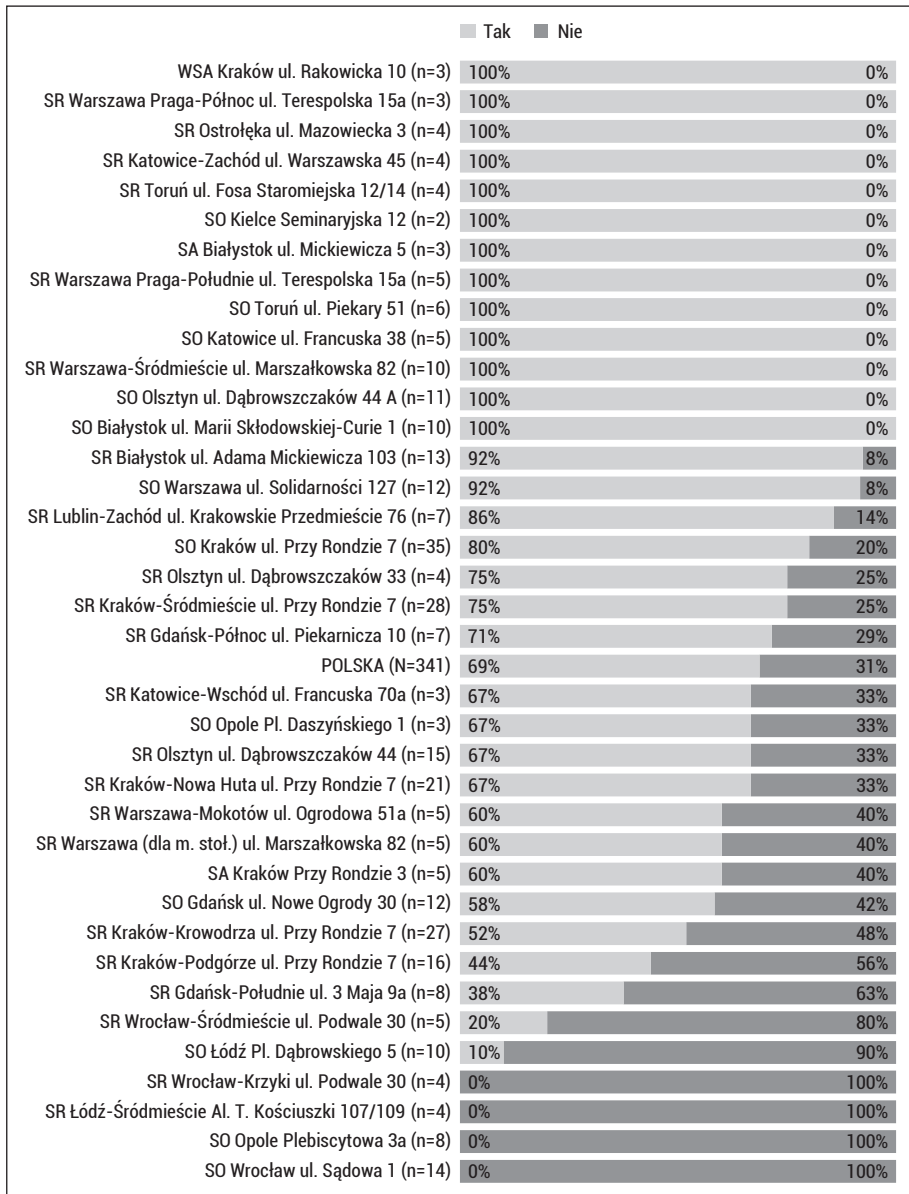
Wykres 38: Czy pracownicy sekretariatu mieli widoczne identyfikatory? (budynki)

I pod tym względem pomiędzy sądami widoczne jest duże zróżnicowanie. W przypadku 17 sądów, wszyscy obserwatorzy zgodzili się, że pracownicy sekretariatów nosili identyfikatory. Tylko w jednym sądzie – SR Wrocław-Krzyki przy ul. Podwale 30, żaden z obserwatorów nie stwierdził praktyki noszenia takich oznaczeń. W przypadku pozostałych sądów w zestawieniu, praktyka w tym zakresie była róż-

na – część obserwatorów stwierdzała fakt noszenia identyfikatorów, część nie. Ta rozbieżność może wynikać z niespójnej praktyki w danym sądzie, w tym z faktu, iż obserwatorzy odwiedzali tylko wybrane sekretariaty.

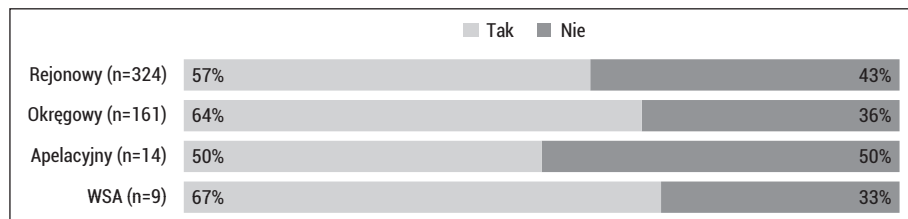
Wykres 39: Czy pracownicy sądu (poza ochroną) nosili identyfikatory, poruszając się po korytarzach? (budynki)

Osobno pytaliśmy o to, czy identyfikatory mieli pracownicy spotykani na korytarzu. O ile wiadomo, że osoba za biurkiem w sekretariacie jest pracownikiem sądu, o tyle nie mamy już takiej jasności w stosunku do pracowników poruszających się po korytarzach. Stąd, zgłaszane przez niektórych obserwatorów zdziwienie, że niewyróżniająco się ubrane osoby przenoszą akta lub mają uprzywilejowany dostęp do niektórych pomieszczeń.

W przypadku 13 sądów w zestawieniu, obowiązek noszenia przez pracowników identyfikatorów na korytarzu jest konsekwentnie realizowany; w przypadku 4 sądów – najwyraźniej nie ma takiego wymogu, gdyż zdaniem obserwatorów nikt go nie respektował. W przypadku najliczniejszej grupy sądów wydaje się, że istniejący regulamin jest respektowany tylko połowicznie.

Wykres 40: Czy pracownicy sądu (poza ochroną) nosili identyfikatory, poruszając się po korytarzach? (rodzaj sądu)

Zarówno jeśli chodzi o noszenie identyfikatorów przez pracowników sekretariatów, jak i pozostałych pracowników (zob. wykres powyżej), nie widać większych różnic pomiędzy sądami różnego typu. Nieco gorzej od pozostałych wypadają tylko sądy rejonowe – tam wyraźnie rzadziej niż w pozostałych sądach identyfikatory noszono w sekretariatach.

Warto przytoczyć w tym miejscu kilka komentarzy nadesłanych przez obserwatorów, by zilustrować, jak problem wygląda z perspektywy interesanta:

Zaden z pracowników sądu nie nosi identyfikatora, przez co można pomylić pracownika sądu z osobą niepracującą w sądzie.

SR Łódź-Widzew, Al. Piłsudskiego 143, 28.12.2015

Identyfikatory pracowników sekretariatu nie były widoczne, nie było wiadome czy jest to pracownik czy osoba spoza sądu.

SR Kraków-Krowodrza, ul. Przy Rondzie 7, 04.11.2015

Obserwatorzy stwierdzali także różnice w obrębie tego samego sekretariatu:

Tylko jedna osoba w sekretariacie miała identyfikator, pozostałe osoby – nie.

SO Opole, Pl. Daszyńskiego 1, 06.11.2015

Szereg obserwacji prowadzi do wniosku, że identyfikatory wymagane są przede wszystkim od pracowników o niższym statusie w sądowej hierarchii:

Pojedynczy pracownicy noszą identyfikatory – m.in. ci związani z pchaniem wózków z aktami. Ci „na wyższym szczeblu” nie noszą.

SO Łódź, Pl. Dąbrowskiego 5, 02.12.2015

Osoby pracujące w sekretariacie nie posiadały identyfikatorów. Jedyną osobą posiadającą identyfikator była Pani roznosząca akta.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 18.11.2015

Tylko ochroniarze mieli widoczne identyfikatory natomiast osoby z sekretariatu czy pracownicy przemieszczający się po korytarzu takich identyfikatorów nie posiadali.

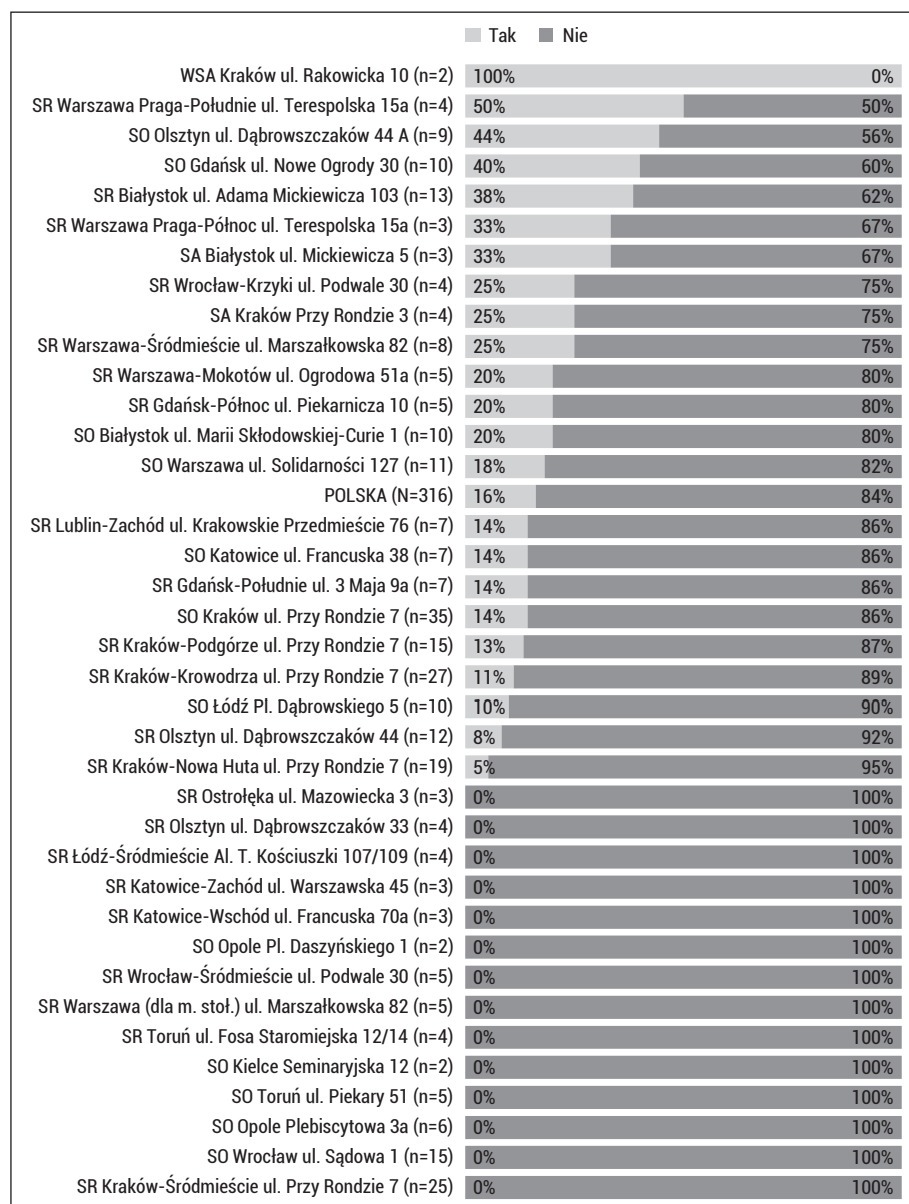

SR Lublin-Zachód, ul. Krakowskie Przedmieście 78, 18.12.2015

SPONTANICZNA POMOC

Jednym z zadań obserwatorów było sprawdzenie gotowości pracowników do udzielenia pomocy z własnej inicjatywy interesantowi, który sprawiał wrażenie zagubionego w budynku sądu. Pamięamy o tym, że takie działania nie należą do obowiązków pracowników sądu, jednak mogą świadczyć o ich otwartości wobec interesantów. W 14 sądach taki przypadek wyjścia pracownika z inicjatywą nie miał miejsca ani razu. W pozostałych 23 sądach część obserwatorów (czasem znaczna) spotkała się z takimi sytuacjami. Cieszy, że generalnie w tym roku przypadków spontanicznej pomocy odnotowaliśmy więcej, niż w latach ubiegłych; w cyklu 2014/2015 było to średnio 12% obserwacji, zaś w bieżącym cyklu – 16%.

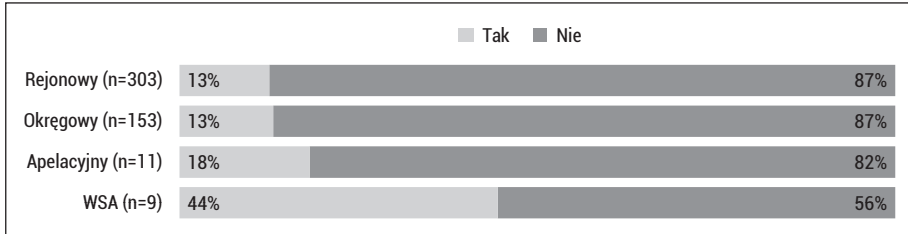
Wykres 41: Czy jakiś pracownik sądu (poza ochroną) sam zaoferował obserwatorowi pomoc (gdy obserwator „błądził” po korytarzu)? (budynki)

Pracownicy częściej sami oferowali pomoc w wojewódzkich sądach administracyjnych oraz w sądach apelacyjnych, rzadziej zaś w sądach okręgowych i rejonowych. Zapewne, wynika to z faktu, że WSA i SA odwiedzane są przez interesantów mniej licznie niż SR

i SO, co pozwala pracownikom na bardziej zindywidualizowane podejście.

Wykres 42: Czy jakiś pracownik sądu (poza ochroną) sam zaoferował obserwatorowi pomoc (gdy obserwator „błądził” po korytarzu)? (rodzaj sądu)

Oto szereg opisywanych przez obserwatorów sytuacji, gdy pracownicy sądu spontanicznie oferowali im pomoc:

Na parterze przy okienku dla interesantów kilka razy w czasie pobytu w sądzie panie pracujące na tym stanowisku pytały się, czy potrafię sama trafić na daną salę rozpraw.

SO Częstochowa, ul. Dąbrowskiego 23/35, 11.08.2015

W momencie, gdy patrzyłam na tablice informacyjną, Pan z recepcji zapytał czy może mi w czymś pomóc.

SR Warszawa-Śródmieście, ul. Marszałkowska 82, 11.12.2015

Zapytałam, gdzie jest sala rozpraw nr 2, pracownik najpierw dokładnie mi wyjaśnił jak tam dotrzeć, a następnie zaprowadził mnie pod same drzwi. Był bardzo uprzejmy i chętnie pomógł.

WSA Białystok, ul. Sienkiewicza 84, 28.10.2015

Gdy chodziłem po sądzie szukając sprawy, którą mógłbym obserwować wielokrotnie zdarzało mi się, że osoby z identyfikatorami pytały, jakiej sali szukam, chcąc mi ją pokazać.

SO Białystok, ul. Skłodowskiej-Curie 1, 24.05.2016

Osobna kwestia to pomoc obserwatorom Fundacji. Miło nam, że – jak wynika z sygnałów od wolontariuszy – wielu sędziów

i pracowników sądów słyszało o Fundacji i pozytywnie ocenia jej działalność. Niewątpliwie uprzejmość wobec obserwatorów sprzyja budowie pozytywnego wizerunku sądu, pomagają także sprawić, że dla setek osób co roku współpracujących z Fundacją przy monitoringu, doświadczenie kontaktu z sądem staje się ważną okazją do poszerzenia wiedzy o prawie i naturze pracy sędziów:

Przewodniczący – sędzia pomógł mi wybrać z wokandy rozprawę.

SR Sosnowiec, ul. 1-go Maja 19, 21.12.2015

Pracownik kadr widząc, że nie zostałam wpuszczona na jedną z rozpraw (na sprawę rozwodową) zaproponował mi, że pójdzie ze mną do sekretariatu zobaczyć, jakie sprawy są następnego dnia i na którą z nich mogę przyjść.

SR Kalisz, Al. Wolności 13, 13.08.2015

W tym miejscu wypada serdecznie podziękować wszystkim sędziom i pracownikom sądów, którzy zdecydowali się poświęcić swój czas, podejmując rozmowę z obserwatorami Fundacji, wyjaśniając im zawilości prawa materialnego i proceduralnego, a także doradzając w kwestii wyboru ciekawych rozpraw. Dziękujemy, a jednocześnie zapewniamy, że z naszego rozeznania wynika, że te doświadczenia przekładają się na pozytywny wizerunek sądu w oczach zdecydowanej większości naszych obserwatorów.

TECHNICZNE WARUNKI DOSTĘPU DO INFORMACJI

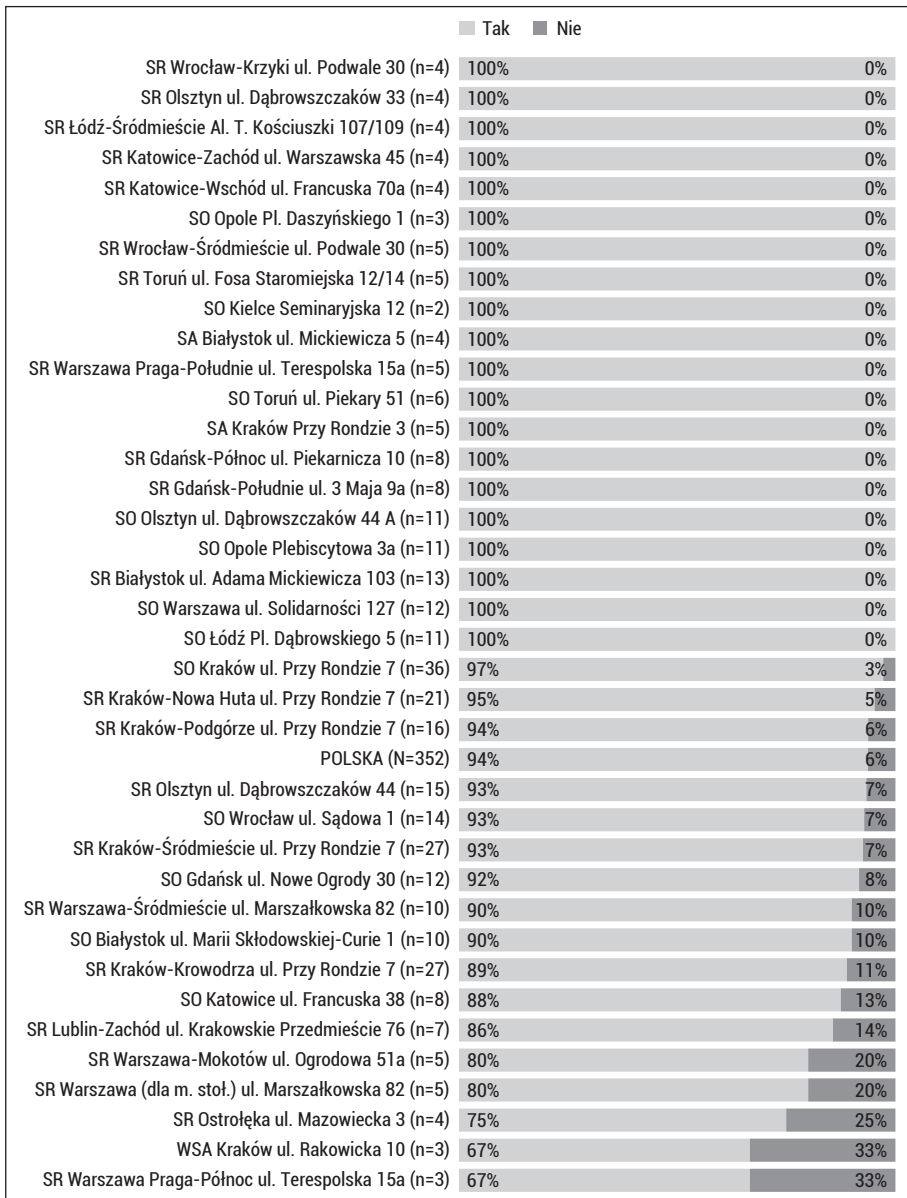
Obserwatorzy sprawdzali również techniczne warunki skorzystania obywateli z prawa do informacji. Monitoringowi podlegały zwłaszcza: czytelność wokandy oraz możliwości zapoznania się z aktami. Naturalnie, naszym oczekiwaniem nie było, że obserwatorzy taki wgląd do akt otrzymają. Ich zadaniem było raczej wysondowanie tego, jak wygląda praktyka w tym zakresie, poprzez zadawanie pytań.

CZYTELNOŚĆ WOKANDY

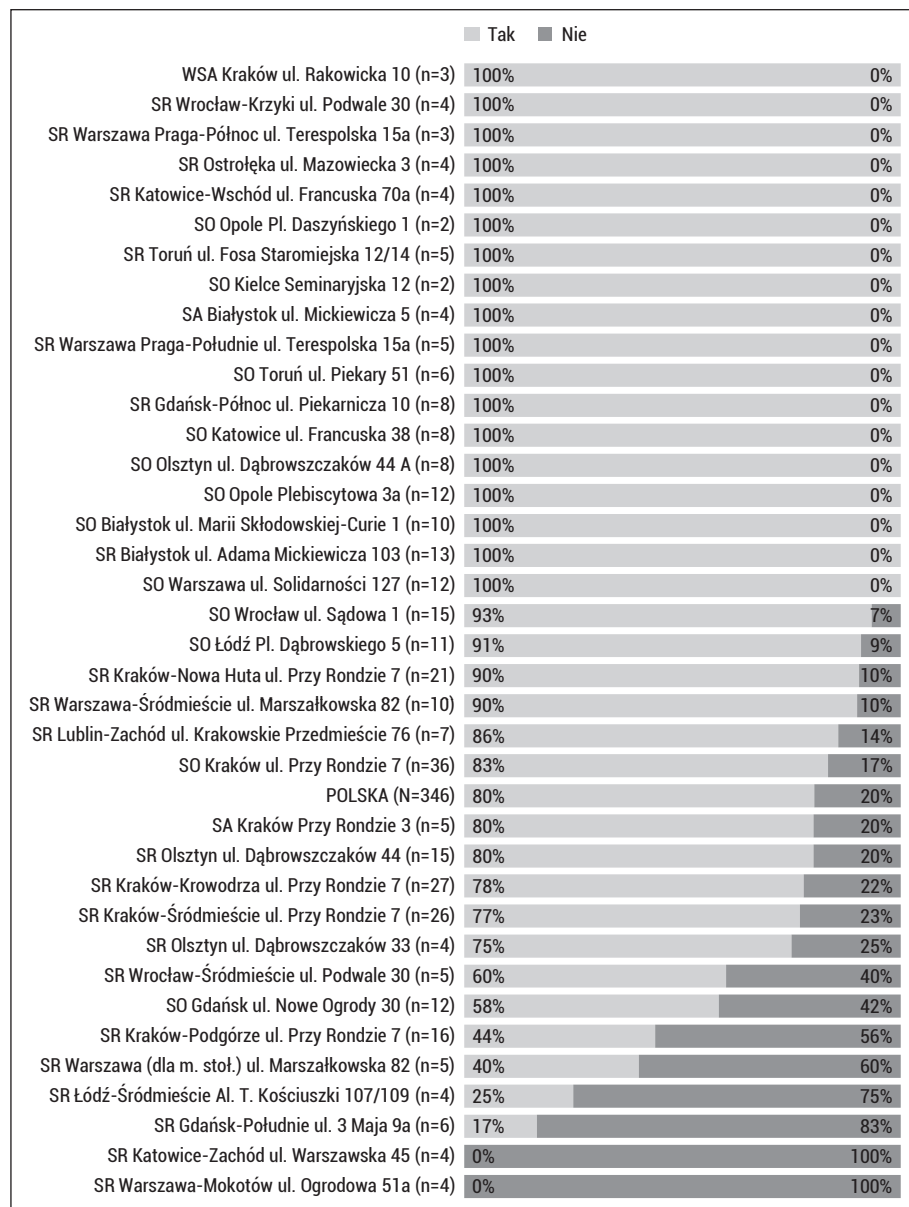
Jak wynika z zestawienia, w większości analizowanych tu sądów obserwatorzy nie zgłaszali żadnych zastrzeżeń co do czytelności wokandy. W przypadku 17 sądów problem taki sygnalizowano z różnym natężeniem; można uznać, że w kilku z nich kwestia ta okazała się

dość istotna. W SR w Ostrołęce, WSA w Krakowie oraz SR Warszawa-Praga Północ nawet co trzeci lub co czwarty obserwator miał zastrzeżenia co do czytelności wokand (trzeba jednak zaznaczyć, że mówimy tu o pojedynczych obserwacjach).

Wykres 43: Czy informacja o miejscu i czasie odbywania się rozpraw jest czytelna, aktualna i zrozumiała? (budynki)

Wykres 44: Czy działają elektroniczne wokandy (ekrany z listą rozpraw)? (budynki)

W założeniu, ułatwieniem dostępu do informacji o miejscu i czasie odbywania się rozpraw mają być elektroniczne ekrany (tzw. e-wokandy). Obserwatorzy zwracali szczególną uwagę na to, czy w sądzie znajdowały się takie ekrany i czy działały one sprawnie. Istnienie e-wokandy stwierdzono w przypadku połowy z uwzględnionych

w analizie sądów (18); w dwóch możemy założyć, że e-wokanda faktycznie nie jest dostępna. Trudniej zinterpretować sytuację w pozostałych 17 sądach, gdzie część obserwatorów wyraziła wątpliwość co do istnienia tych ekranów. Być może, odnosili się oni do konkretnych wydziałów sądu, lub też wskazywali, że istniejące ekrany były wyłączone lub niesprawne.

Oto kilka wybranych komentarzy naszych obserwatorów, ilustrujących powtarzające się problemy z e-wokandami. Podobnie jak w latach ubiegłych, zwracali oni uwagę na problemy takie jak awaria lub wyłączenie części ekranów:

---

*Działa jedynie około połowa wyświetlaczy. Pozostałe albo są wyłączone (aczkolwiek – pytałem – działają, są przy nich naklejone papierowe wokandy) albo **nieaktualizowane** (sporo nawet przez kilka godzin).*

SO Katowice, ul. Francuska 38, 12.04.2016

zbyt szybką zmianę treści wyświetlanych na ekranie:

---

*Nie na wszystkich wokandach rozprawy wyświetlane są jako lista, ale zostają wyświetlane po sobie. **Jedna rozprawa wyświetla się na moment i nie można odczytać informacji, a na następnych wokanda się zaczyna i nie zmienia się przez około 5 minut.***

SR Piotrków Trybunalski, ul. Słowackiego 5, 07.12.2015

---

*Na ekranie pojawiają się sprawy w kolejności ustalonej po godzinie, **jeśli się przegapi swoją rozprawę, to trzeba stać parę minut i czekać aż pojawią się od początku.***

SR Warszawa (dla m. stołecznego),
ul. Czerniakowska 100 A, 08.09.2015

migotanie ekranów, utrudniające lekturę:

---

*Niektóre z ekranów elektronicznych wokand **migają, co utrudnia skupienie** się na czytanim tekście. Czasem tekst w kolumnach był „sklejony”, przez co trudno było rozpoznać, jakiej sprawy dotyczą wypisane informacje.*

SR Zabrze, ul. 3 Maja 21, 25.03.2016

nieaktualność lub niekompletność informacji:

Często wyświetlane są przestarzałe informacje, brak danych o odwołanych rozprawach.

SO Kraków, ul. Przy Rondzie 7, 08.01.2016

Czasami zdarzają się wokandy, w których brakuje przedmiotu rozprawy lub sędziego przewodniczącego.

SO Białystok, ul. Skłodowskiej-Curie 1, 24.05.2016

Często spotykałam się z sytuacją, że po dotarciu pod daną salę, okazało się, że rozprawa jest przeniesiona np. na piętro niżej, co powodowało, że często błędziłam, nie mogąc odnaleźć danej sali. Miała również miejsce sytuacja, gdzie na ogólnej wokandzie, widocznej po wejściu do sądu, była napisana rozprawa, jednak po dotarciu pod podaną salę okazało się, że taka rozprawa wcale się nie odbywa.

SR Kraków-Nowa Huta, ul. Przy Rondzie 7, 25.11.2015

WARUNKI WGLĄDU DO AKT

Obserwatorów prosiłiśmy o sprawdzenie, czy w budynku sądu funkcjonuje czytelnia akt lub osobne pomieszczenie służące do tego celu. W tym roku, wśród 37 najintensywniej monitorowanych sądów jedynie w trzech niektórzy obserwatorzy uznali, że takiej Czytelni brakuje. Wątpliwości te wynikły zapewne stąd, że w przypadku tych budynków czytelnie znajdują się w sąsiednich budynkach sądowych. Mowa tu o gmachu SO w Opolu przy ul. Plebiscytowej 3a (czytelnia akt znajduje się w innym budynku SO, przy Pl. Daszyńskiego). Brak czytelni akt w SR w Toruniu przy ul. Fosa Staromiejska 12/14 tłumaczy fakt, że z aktami można się zapoznawać w sekretariatach (mają do tego wydzielone stoliki), zaś właściwa czytelnia znajduje się po drugiej stronie budynku, w Sądzie Okręgowym). Podobna sytuacja ma miejsce w SR Wrocław-Śródmieście przy ul. Podwale 30 – tu czytelnia znajduje się w innym budynku sądu, bezpośrednio do niego przylegającym.

Oto kilka komentarzy, które ilustrują stwierdzone gdzieśdeficyty w zakresie komfortowego (zapewniającego odosobnienie i dyskrecję) dostępu interesantów do akt:

W budynku nie ma Czytelni Akt, należy się udać do innego budynku sądu.

SO Opole, ul. Plebiscytowa 3a, 25.11.2015

Akta można obejrzeć w biurze obsługi klienta, tuż przed ladą, w wąskim, ciasnym miejscu przy jednym stoliku.

SO Jelenia Góra, ul. Wojska Polskiego 56, 12.04.2016

Zgodnie z udzieloną mi informacją akta przegląda się przy stoliku przy wejściu do sekretariatu, do którego drzwi były cały czas otwarte. Nie jest więc zapewniona dyskrecja i odizolowanie, ponieważ każdy z korytarza nas widzi i wchodząc do sekretariatu może obok nas przejść.

SR Kraków-Krowodrza, ul. Lubicz 27, 29.06.2016

Czytanie akt odbywa się w sekretariacie na biurku.

SR Biała Podlaska, ul. Brzeska 20-22, 08.12.2015

Akta można czytać w sekretariatach, nie jest to jednak zbyt odizolowane miejsce.

SR Kalisz, Al. Wolności 13, 13.08.2015

TOALETY DLA INTERESANTÓW

Toaleta dla interesantów jest wizytówką każdej instytucji. Prosiłiśmy naszych obserwatorów, by zwracali uwagę na dostępność sądowych toalet, a także ich wyposażenie oraz czystość, wychodząc z założenia, iż kwestie te są niebagatelnym czynnikiem kształtującym ogólne doświadczenie interesantów w kontakcie z sądem. Uważamy, że do pewnego stopnia, stan toalet pozostaje dobrym wskaźnikiem podejścia personelu (a zwłaszcza kierownictwa) danej instytucji do obywateli. Nie chodzi tu jednak tylko o komfort interesantów dla niego samego. Deprywacja najbardziej podstawowych potrzeb przekłada się przecież na późniejsze emocje i zachowanie uczestników postępowań na sali rozpraw, wpływając na warunki pracy samych sędziów i ich współpracowników.

WIDOCZNOŚĆ TOALET

Podstawową kwestią, związaną z oceną dostępności toalet dla interesantów, jest ich oznakowanie. Obserwatorzy byli proszeni o zwrócenie uwagi na sposób oznakowania drogi do toalet i/lub samych toalet. Jedynie w 9 sądach spośród uwzględnionych w zestawieniu, żaden z obserwatorów nie zgłaszał w tej kwestii zastrzeżeń. W przypadku większości pozostałych sądów, mniejsza lub większa część obserwatorów sygnalizowała problemy z widocznością toalet (lub ze zlokalizowaniem oznaczeń) z korytarza. W wielu dużych sądach (np. w budynku SR Warszawa-Mokotów przy ul. Ogrodowej, SO Gdańsk przy ul. Nowe Ogrody lub SR Wrocław-Śródmieście przy ul. Podwałe 30) problemy z widocznością toalet zgłaszała większość obserwatorów. Mimo nieznacznej poprawy względem ubiegłego roku, nadal wiele można by zmienić w zakresie odpowiedniego oznakowania toalet.

Oto kilka wypowiedzi obserwatorów, które pozwalają spojrzeć na problem dostępności i znalezienia toalety w poddanych monitoringowi sądach z perspektywy interesantów:

Tabliczki są małe, słabo widoczne.

SR Kraków-Śródmieście, ul. Przy Rondzie 7, 14.12.2015

Ogólnie dostępna toaleta znajduje się tylko na parterze i nie sposób ją odnaleźć bez pomocy ochroniarza/pracownika sądu, ponieważ nie ma żadnych oznaczeń widocznych z dalszej perspektywy.

SR Katowice-Zachód, ul. Warszawska 45, 02.09.2016

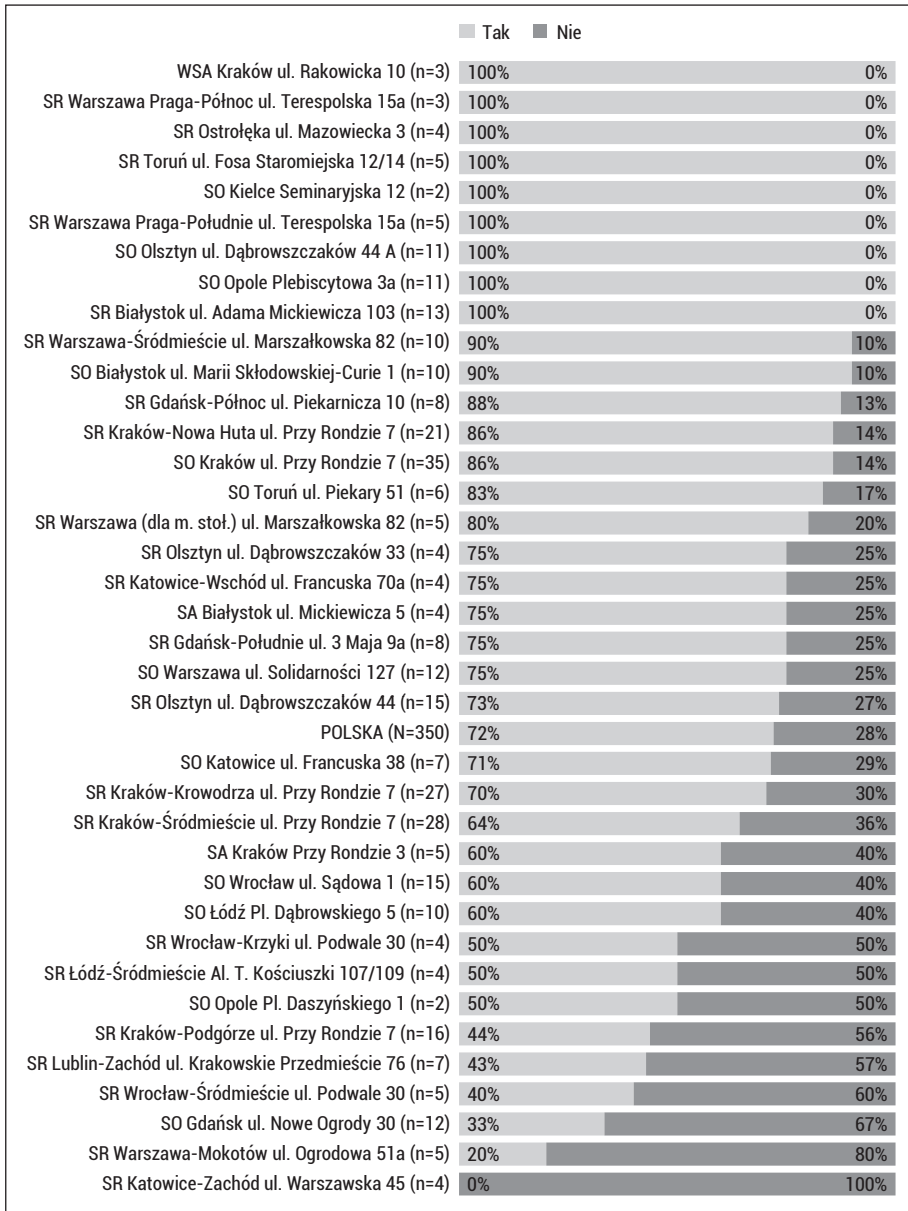
*Na ścianie, na II piętrze widniała informacja „toaleta dla interesantów znajduje się na piętrze III”. Informacja nie była zauważalna. Po dotarciu na III piętro, również miałam trudność z odnalezieniem toalety. Po przejściu długim korytarzem, miałam wrażenie, że się zgubiłam. Szukałam napisu „toaleta”, oglądając każde drzwi z osobna. **Dopiero po wejściu w boczną uliczkę dotarłam do toalety.** W jednym pomieszczeniu była zarówno toaleta damska, jak i męska.*

SO Gdańsk, ul. Nowe Ogrody 30/34, 17.03.2016

Wykres 45: Czy z korytarza widać gdzie można znaleźć toalety? (budynki)

Nie ma żadnej tabliczki na ścianie informującej gdzie są toalety. Ze względu na kręte korytarze, nie są one również widoczne z centralnego punktu korytarza. Same drzwi są oznaczone niewyróżniającą się tabliczką, więc łatwo je przeoczyć. Nie ma rozróżnienia na toaletę damską i męską.

SR Warszawa-Mokotów, ul. Ogrodowa 51a, 17.02.2016

Na drzwiach do toalety znajduje się tabliczka „Toalety”, ale z korytarza tej tabliczki nie widać i trzeba „błądzić” w poszukiwaniu toalety.

SO Tarnów, ul. Dąbrowskiego 27, 04.01.2016

Szukałam toalety dobre 10 minut. W końcu spytałam o nią osobę, która pracowała w sądzie. Udzieliła mi informacji, że toaleta znajduje się tylko na parterze (a pięter jest kilka). Na parterze są tabliczki kierujące do toalet, ale są one moim zdaniem mało czytelne.

SO Szczecin, ul. Kaszubska 42, 19.11.2015

W budynku nie znalazłam ani jednej informacji odnośnie toalety. Nie ma żadnej tabliczki. Jest tylko jedna toaleta (bez podziału na damską i męską). Znalezienie jej bez pytania graniczy z cudem – znajduje się na parterze, ale ponieważ drzwi są jakby „cofnięte” 30 centymetrów w głąb muru, aby ją znaleźć trzeba przeczytać wszystkie tabliczki na wszystkich drzwiach w budynku.

SR Inowrocław, ul. Narutowicza 42, 09.10.2015

Nie ma żadnych oznaczeń wskazujących, w którym kierunku trzeba się udać, by znaleźć toaletę. Na drugim piętrze znajduje się toaleta tylko dla pracowników sądu, żeby skorzystać z toalety trzeba pójść na pierwsze piętro.

SR Jarosław, ul. Jana Pawła II 11, 15.09.2015

Kolejny problem, sygnalizowany już powyżej, to konieczność pokonania jednego lub więcej pięter celem znalezienia toalety:

Na drugim piętrze nie ma toalety dla interesantów. Znajdują się one na pierwszym i trzecim piętrze.

SR Sokołów Podlaski, ul. ks. Bosco 3, 20.07.2015

---

*Na parterze jest ona tuż przy wejściu i tylko tam, **będąc na trzecim piętrze trzeba zejść na sam parter**, żeby dojść do toalety, jest to jedyna toaleta w całym budynku.*

SO Wrocław, ul. Sądowa 1, 21.12.2015

Toaleta znajduje się na poziomie – 1, należy przejść przez cały budynek, aby do niej trafić.

SO Częstochowa, ul. Dąbrowskiego 23/35, 11.08.2015

---

*Należy przejść jedno lub dwa piętra, toaleta dla publiczności znajduje się **jedynie na parterze**.*

SR Inowrocław, ul. Narutowicza 42, 09.10.2015

Na ogół, toalety mieszczą się na każdym piętrze, lecz część z nich jest zamykana na klucz i zarezerwowana dla pracowników. Kontrowersje niekiedy budzą jednak dysproporcje liczby toalet dla personelu i dla publiczności:

Toalety dla interesantów są ulokowane na 4 piętrach z 7, ale w tym samym położeniu. Z tego względu żeby dostać się do toalety trzeba pokonać do jednego piętra. Jest to nieco oburzające zważywszy na fakt, że dla pracowników toalety są ulokowane na każdym piętrze. Lekko łagodzi sytuację fakt, że na drzwiach toalety dla pracowników widnieje informacja gdzie można znaleźć toaletę dla interesantów (jeśli nie ma jej obok).

SR Warszawa-Mokotów, ul. Ogrodowa 51a, 17.02.2016

Budynek obfituje w zamknięte na klucz toalety dla pracowników, natomiast toalety dla interesantów wymagają dłuższych poszukiwań.

SR Warszawa (dla m. stołecznego),
ul. Marszałkowska 82, 15.07.2015

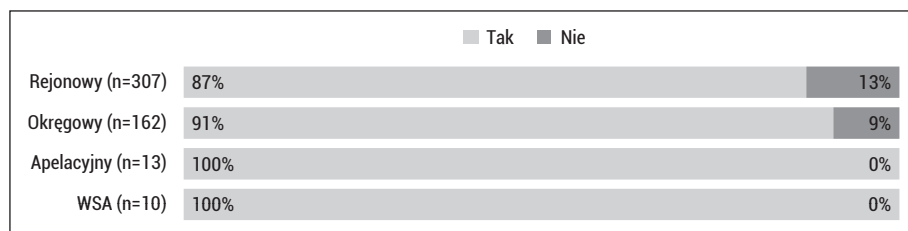

CZYSTOŚĆ I WYPOSAŻENIE TOALET

Obserwatorzy sprawdzali, czy toalety były czyste i czy można w nich było znaleźć podstawowe wyposażenie: mydło i papier toaletowy. Zdecydowana większość sądów nie budziła zastrzeżeń obserwatorów; podobnie jak w zeszłym roku, relatywnie najgorzej wypadają 4 krakowskie sądy rejonowe oraz sąd okręgowy, mieszczące się w tym samym, wielkim budynku przy ul. Przy Rondzie 7. Jak się wydaje, w pozostałych budynkach, problemy się zdarzają, zasadniczo jednak udaje się utrzymać podstawowy porządek.

Wyposażenie jest wyraźnie lepsze, a czystość łatwiej utrzymać w sądach wyższej instancji. Łatwo to wytłumaczyć o wiele mniejszą liczbą interesantów, jacy je odwiedzają. Różnice te pokazano na wykresie poniżej.

Wykres 46: Czy najbliższa toaleta była czysta i wyposażona w mydło i papier? (rodzaj sądu)

Najwięcej, bo 15, komentarzy krytycznych, dotyczyło wspomnianego już budynku sądów w Krakowie przy ul. Przy Rondzie 7:

W toalecie brakowało papieru do wytarcia rąk, bądź suszarki. Toaleta była brudna, brzydko w niej pachniało. Brak uzupełnienia listy kontrolnej dotyczącej czystości toalety przez pracownika.

SR Kraków-Podgórze, ul. Przy Rondzie 7, 12.01.2016

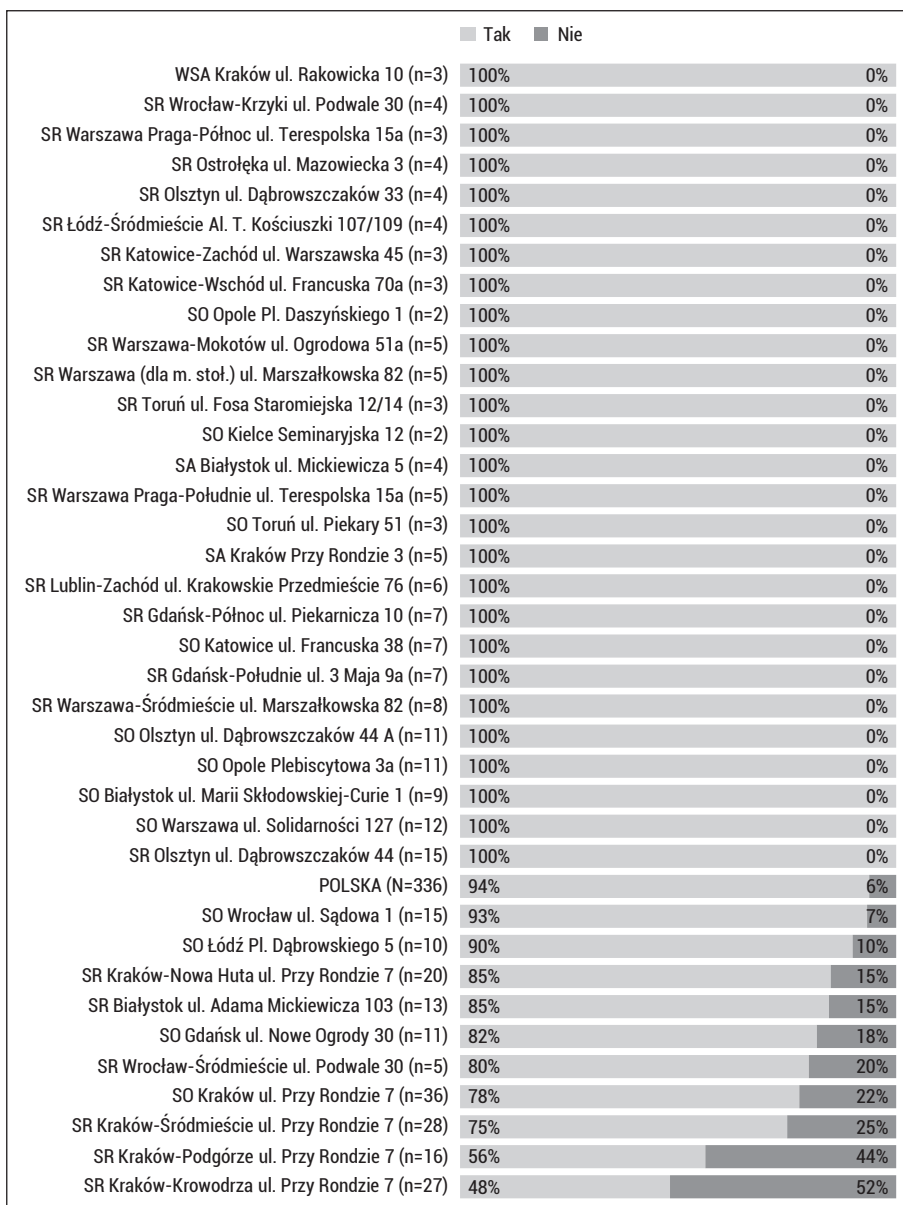
Toaleta była w bardzo kiepskim stanie. Na podłodze pełno papieru toaletowego, brak ciepłej wody.

SR Kraków-Krowodrza, ul. Przy Rondzie 7, 18.12.2015

Była wyposażona w papier i mydło, jednak nie była czysta w odpowiednim stopniu. W toalecie nie ma wieszaka.

SR Kraków-Krowodrza, ul. Przy Rondzie 7, 15.12.2015

Wykres 47: Czy najbliższa toaleta była czysta i wyposażona w mydło i papier? (budynki)

Toalety zaniedbane, brudne, zepsuty podajnik na mydło, kran, który się nie dokręca i ciągle leje się z niego woda, w toalecie brzydko pachnie (wręcz odpychająco), zepsuta, lub po prostu nie działająca suszarka do rąk.

SR Kraków-Krowodrza, ul. Przy Rondzie 7, 16.10.2015

Rano była czysta, około 14 po podłodze poniewierał się papier, a Pani wychodząca z niej uprzedziła mnie, gdy wchodziłam, że jest „obleśna”. Papier i mydło było.

SO Kraków, ul. Przy Rondzie 7, 30.11.2015

Rzadziej zastrzeżenia zgłaszano pod adresem innych dużych sądów:

Kabiny z toaletą były brudne, brak papieru toaletowego na swoim miejscu, papier był wszędzie tylko nie tam.

SR Białystok, ul. Mickiewicza 103, 23.07.2015

Toaleta damska miała otwarte okno, którego nie mogłam zamknąć, a które umożliwiało widok na wszystkie czynności. Na podłodze była woda i zrobiło się błoto. Papieru ani mydła nie było.

SO Gdańsk, ul. Nowe Ogrody 30/34, 17.03.2016

PODSUMOWANIE

Podkreślmy, że zaprezentowany powyżej obraz kondycji infrastruktury budynków sądowych nie aspiruje do reprezentatywności dla całego kraju. Świadomie koncentrujemy się na uchybieniach i mankamentach, traktując niniejszy raport jako okazję do systematycznego, zbiorczego przekazania zgromadzonej przez setki wolontariuszy wiedzy kierownictwu sądów. Liczymy, że sygnalizowane tu problemy doczekają się wkrótce rozwiązania, z pożytkiem dla interesantów odwiedzających sądy, jak i pracowników tychże sądów.

Mamy świadomość, że poszczególne sądy borykają się z różnymi wyzwaniami, takimi jak konieczność funkcjonowania w starych, niedostosowanych do nowych zadań budynkach. Widać wyraźnie, że w sądach, zajmujących nowsze siedziby, skala problemów infrastrukturalnych jest dużo mniejsza. Dlatego, w rekomendacjach ogra-

niczamy się przede wszystkim do drobnych sugestii, i usprawnień, które można wdrożyć niewielkim nakładem środków, przy istniejącej infrastrukturze. Szczególnie akcentujemy też kwestie, których nie da się rozwiązać, wnosząc nowe budynki – a mianowicie podejście pracowników do interesantów. Cieszymy się, że w niektórych kwestiach widać pod tym względem poprawę.

Bartosz Pilitowski

Współpraca: Marek Pękała, Paweł Rybicki

MONITORING ROZPRAW SĄDOWYCH Z UDZIAŁEM BIEGŁYCH

CHARAKTERYSTYKA METODOLOGII PROWADZENIA BADAŃ

METODA BADAWCZA

Badania w ramach projektu *Monitoring rozpraw sądowych z udziałem biegłych*⁸ przeprowadzono metodą Court Watch. Polega ona na prowadzeniu obserwacji pracy sądu przez zwykłych obywateli, korzystających z prawa do udziału w rozprawach publiczności. Są oni wyposażeni w wystandaryzowane formularze, za pomocą których odnotowują wartości wybranych wcześniej wskaźników i notują swoje spostrzeżenia. Formularz obserwacji przesłuchania biegłego, stworzony wspólnie przez partnerów projektu Forensic Watch, zawierał 22 pytania zamknięte. Obserwatorzy mieli także możliwość uzupełniania odpowiedzi o opisy napotkanych sytuacji.

Jednostką analizy było przesłuchanie jednego biegłego na jednym posiedzeniu sądu. Wyjątkowo mogły się zdarzyć sytuacje, w których

8 Projekt realizowany przez: Fundację EFIC – Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego, oraz Fundację Court Watch Polska.

2 wolontariuszy prowadziło obserwację tego samego przesłuchania. Możliwe było także przeprowadzenie 2 obserwacji przez jednego obserwatora na jednym posiedzeniu, gdy przesłuchiwanym na nim było 2 biegłych.

Zbiór danych poddanych analizie obejmuje 145 obserwacji przeprowadzonych między 20 kwietnia 2015 a 7 kwietnia 2016. Obserwacje przekazało w tym czasie 111 obserwatorów.

Chociaż obserwatorzy odwiedzali przypadkowe rozprawy w różnych sądach w rozmaitych częściach kraju, próba nie miała charakteru losowego i nie można określić jej mianem reprezentatywnej. Należy więc podchodzić z ostrożnością do możliwości uogólniania wyników badania na całą populację przesłuchań biegłych.

Wzór formularza obserwacji przesłuchania biegłego znajduje się w załączniku – na końcu raportu.

PROBLEMY BADAWCZE

Pierwszym problemem badawczym było ustalenie tego, w jaki sposób przebiegają przesłuchania:

- kto zadaje biegłym pytania?
- czy biegły może swobodnie udzielić wyjaśnień?
- czy biegły przebywa w sali w trakcie zeznań innych osób?

Kolejnym problemem było to, jak opinie lub kompetencje biegłych są oceniane przez sąd i strony. Obserwacja pozwala zbadać to zagadnienie jedynie pośrednio. Wskaźnikiem negatywnej oceny jest werbalna reakcja oraz ewentualne decyzje procesowe podejmowane przez sąd. Pytaliśmy więc obserwatorów o to, czy opinie lub kompetencje były kwestionowane przez sąd lub strony, a także czy sąd zdecydował się zastosować któryś z wariantów postępowania dostępnych w przypadku niesatysfakcjonującej opinii:

- uzupełnienie opinii przez tego samego biegłego,
- zlecenie dodatkowej opinii u innego biegłego,
- odmowa wypłaty wynagrodzenia biegłemu.

Ostatnim elementem było sprawdzenie, jak udział biegłych w posiedzeniu przyczynia się do realizacji prawa do sprawiedliwego procesu (art. 45 Konstytucji RP) z punktu widzenia psychologii stron. Teoretycznej podbudowy do analizy tego zagadnienia dostarcza koncepcja sprawiedliwości proceduralnej.

SPRAWIEDLIWOŚĆ PROCEDURALNA

Společną funkcją wymiaru sprawiedliwości, w którym kluczową rolę odgrywa instytucja biegłego sądowego, jest zapewnianie realizacji pra-

wa do sądu. Prawo do sądu jest jednym z fundamentalnych praw człowieka, wyrażonym, między innymi, w artykule 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i gwarantowanym nam w artykule 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Opisane jest ono jako prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy przez sąd. Ocena sprawiedliwości postępowania sądowego opieramy na dwóch filarach. Nauki społeczne rozróżniają doświadczenie sprawiedliwości dystrybutywnej oraz sprawiedliwości proceduralnej. Ocena sprawiedliwości dystrybutywnej może być utożsamiana z poziomem satysfakcji z wyniku postępowania, tj. mówi o tym, czy wyrok był zgodny z oczekiwaniami. Ocena sprawiedliwości proceduralnej dotyczy sposobu w jaki decyzja zapadła: czy był on w oczach uczestników rzetelny⁹. Z badań nad sprawiedliwością proceduralną prowadzonych od lat 70 ubiegłego wieku wynika, że niezależnie od oceny samej treści materialnej wyroku, na poziom zaufania do wymiaru sprawiedliwości oraz akceptację decyzji sądu wpływ ma kilka konkretnych cech charakteryzujących postępowanie. Są nimi (subiektywnie postrzegane):

- możliwość zabrania głosu,
- bezstronność,
- szacunek,
- zrozumiałość¹⁰.

O ile pierwsza z cech dotyczy *stricte* samego postępowania, to pozostałe możemy odnieść także do pracy biegłych sądowych. Z punktu widzenia stron, polskie przepisy proceduralne biegłych sądowych czynią *de facto* elementem wymiaru sprawiedliwości. Źródłem ich legitymacji jest bezpośrednio sąd poprzez umieszczenie na liście biegłych oraz poprzez powołanie do konkretnej sprawy. Ponadto, sąd, rozstrzygając sprawę, nie może zignorować wydanej w postępowaniu opinii. Dlatego na ocenę sprawiedliwości postępowania przez uczestników rzutować będzie więc także to, czy biegły stosował zasady sprawiedliwości proceduralnej. Ponieważ najczęściej jedynym momentem, w którym strony mają styczność z biegłym jest przesłuchanie go po wydaniu opinii, to na podstawie przebiegu tego posiedzenia strony będą wyrabiały sobie zdanie na temat tego, czy opinia była rzetelna.

Wskaźnikami przestrzegania zasad sprawiedliwości proceduralnej, dostępnymi dla oczu obserwatorów, są w przypadku szacunku: punktualne stawienie się na rozprawie, prezentowanie i zachowanie się na sali rozpraw w sposób adekwatny do powagi sądu oraz subiektywna ocena przygotowania się do przesłuchania. Natomiast w przy-

9 Tom R. Tyler, „Social Justice: Outcome and Procedure”, w: *International Journal of Psychology* 35(2)/2000, ss. 117–25.

10 Bartosz Pilitowski i Stanisław Burdziej, „Obywatelski Monitoring Sądów. Omówienie Metody i Najnowszych Wyników Badań”, w: *Krajowa Rada Sądownictwa* 4(25)/2014, ss. 26–30.

padku zrozumiałości są nimi: wyjaśnienie powodu, dla którego biegły został wezwany na przesłuchanie, a także słyszalność i zrozumiałość składanych przez biegłego wyjaśnień.

Tabela 1: Pytania w formularzu badające realizację zasad sprawiedliwości proceduralnej

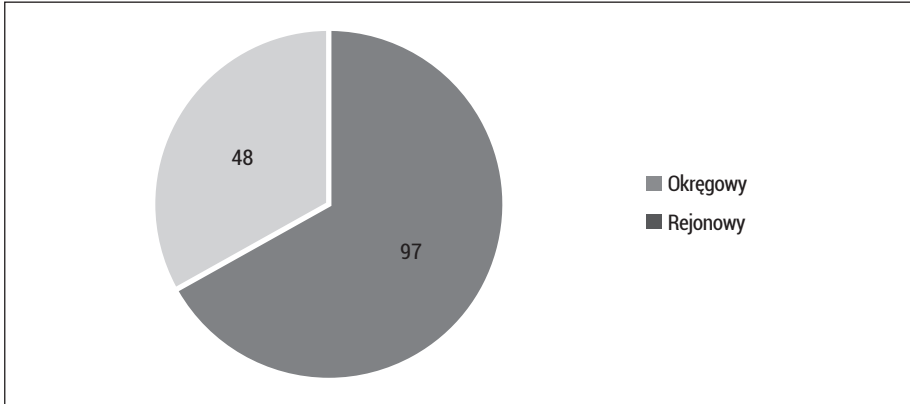
Składnik sprawiedliwości proceduralnej	Wskaźniki / Pytania w formularzu
Bezstronność	Czy zachowanie biegłego mogło wzbudzić wątpliwości co do jego bezstronności?
Szacunek	Czy biegły stawiał się na rozprawę (i czy był punktualnie)? Czy biegły prezentował się stosownie do powagi sądu? Czy biegły sprawiał wrażenie dobrze przygotowanego do rozprawy?
Zrozumiałość	Czy wyjaśniono powód wezwania biegłego do udziału w rozprawie? Czy odpowiedzi biegłego były wyraźne i dobrze słyszalne? Czy odpowiedzi biegłego były zrozumiałe dla przeciętnego słuchacza?

Na szczególną uwagę zasługuje zrozumiałość wypowiedzi biegłego. Posługiwanie się odwołaniami do nieznanymi teoriami bądź niedostępnej literatury, a w szczególności używanie przez biegłych hermetycznego i niezrozumiałego powszechnie żargonu, niweczy sens przesłuchania, jeśli przyjmujemy, że jego celem jest wyjaśnienie kwestii poruszanych w opinii osobom nieposiadającym wiedzy specjalnej. Udzielanie wyjaśnień w taki sposób poddaje w wątpliwość, czy dana osoba nadaje się do pełnienia roli biegłego, skoro nie jest w stanie wyjaśnić wątpliwości w języku zrozumiałym dla kogoś nieposiadającego podobnej wiedzy.

STRUKTURA PRÓBY

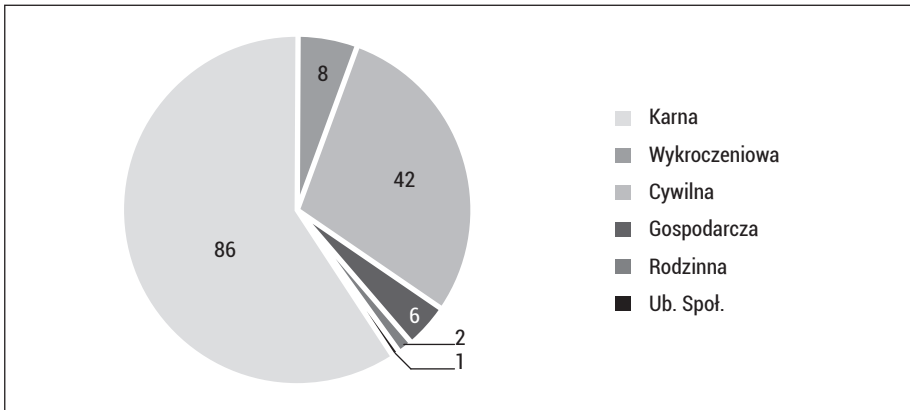
Na próbę badawczą składała się 145 obserwacji.

Wykres 48: Struktura próby ze względu na rodzaj sądu, w którym przeprowadzono obserwację

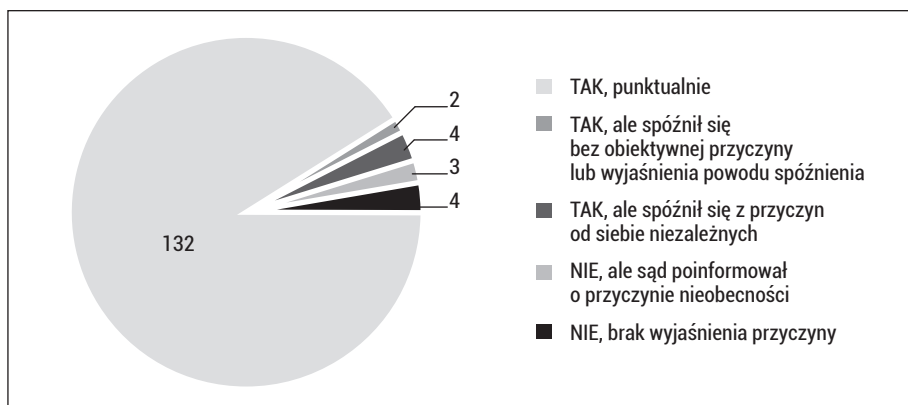
Okolo 1/3 obserwacji została przeprowadzona w sądach okręgowych, pozostałe odbyły się w sądach rejonowych.

Wykres 49: Rodzaj sprawy, na której przeprowadzono obserwację przesłuchania biegłego

Większość spraw, podczas których obserwowano przesłuchania biegłych stanowiły sprawy karne (59% obserwacji w próbie). Dużą część – sprawy cywilne (29% obserwacji w próbie). Na sprawach o wykroczenia przeprowadzono 8 obserwacji, gospodarczych 6, a na rodzinnych i dot. ubezpieczeń społecznych odpowiednio 2 i 1 obserwację.

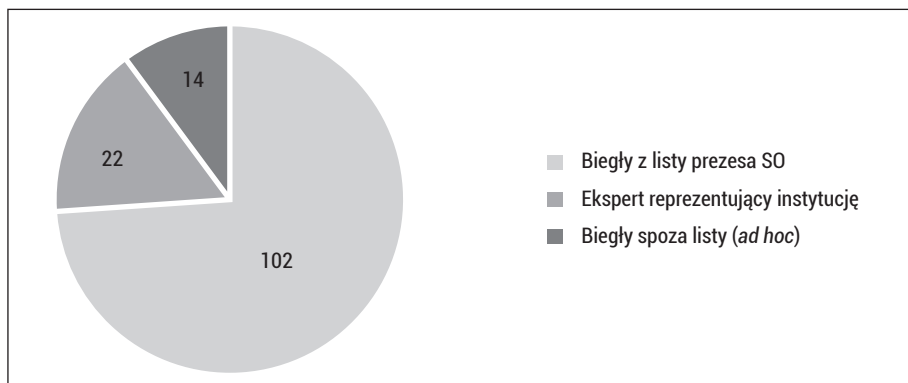
Wykres 50: Czy biegły stawił się na posiedzeniu?

Nie na każdym posiedzeniu, na którym planowano przeprowadzić obserwację przesłuchania biegłego, biegły faktycznie się stawił. W przypadku 7 posiedzeń, z wokandy wynikało, że przesłuchiwany będzie biegły, do przesłuchania nie doszło. W przypadku 2 obserwacji błędna była informacja o wezwaniu biegłego na wokandy (21.03.2016, Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe). W kolejnym, obserwator zrozumiał z wypowiedzi sędziego, iż sąd zrezygnował z zasięgnięcia opinii biegłego (21.10.2015, Sąd Rejonowy Olsztyn). W 1 przypadku sędzia wyjaśnił dlaczego biegły jest nieobecny, w 3 – nieobecność biegłego nie została wyjaśniona uczestnikom. Odpowiadając na pytanie o to, czy biegły się stawił na posiedzeniu, obserwatorzy byli proszeni także o zaznaczenie, czy stawił się on punktualnie. Biegły spóźnił się na posiedzenie w zaledwie sześciu przypadkach. W czterech z nich zdaniem obserwatora spóźnienie zostało usprawiedliwione.

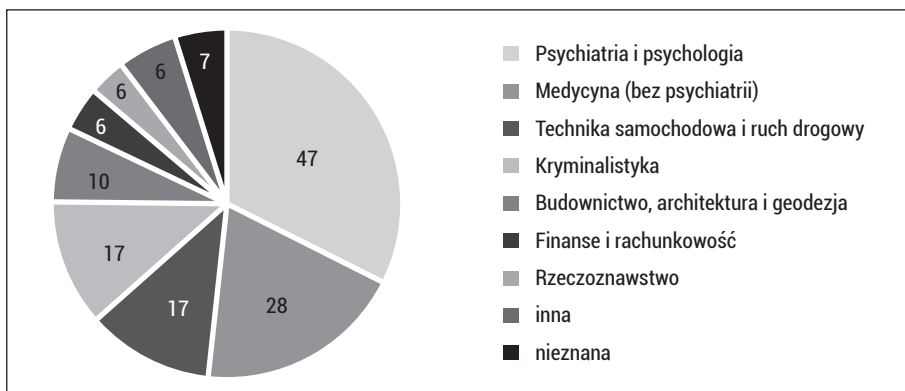
Dalsze analizy dotyczą pozostałych 138 obserwacji, w których rzeczywiście doszło do przesłuchania biegłego.

Wykres 51: Struktura próby wg kategorii/trybu powołania biegłych

Prawie 3/4 dokonanych obserwacji dotyczyło zwykłych biegłych sądowych – powołanych z listy biegłych prowadzonej przez prezesa właściwego sądu okręgowego. W przypadku 22 obserwacji przesłuchiwany był reprezentant instytucji badawczej, która wydała opinię, a 14 – specjalista spoza listy biegłych (tzw. biegły *ad hoc*).

Wykres 52: Struktura próby wg dziedziny wiedzy, którą reprezentował biegły

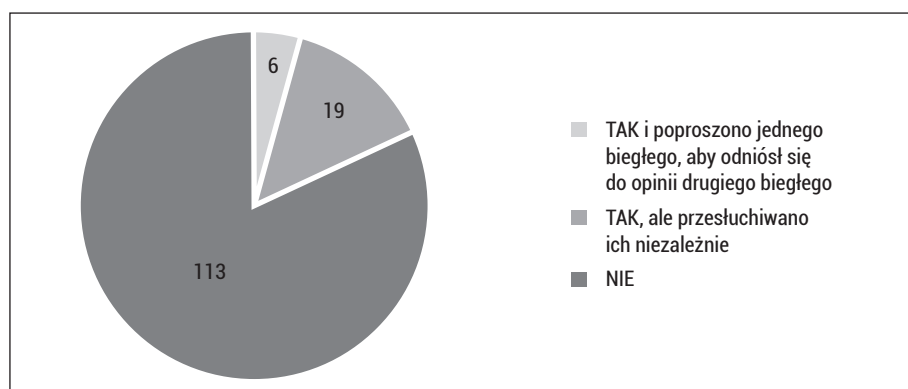

W próbie badawczej dominowali biegli związani z psychiatrią i psychologią (34% obserwacji w próbie) oraz medycyną (bez psychiatrii; 20% obserwacji w próbie). Pozostali biegli reprezentowali, między innymi, wiedzę z zakresu techniki samochodowej i ruchu drogowego oraz kryminalistyki (po 17 obserwacji w próbie), budownictwo, architekturę i geodezję (w sumie 10 obserwacji), finanse i rachunkowość (6 obserwacji), a także rzeczoznawstwo (5 obserwacji). Pozostałe dziedziny wiedzy były reprezentowane sporadycznie, a w 7 przypadkach obserwator nie był w stanie określić dziedziny wiedzy, którą reprezentował biegły.

WYNIKI OBSERWACJI

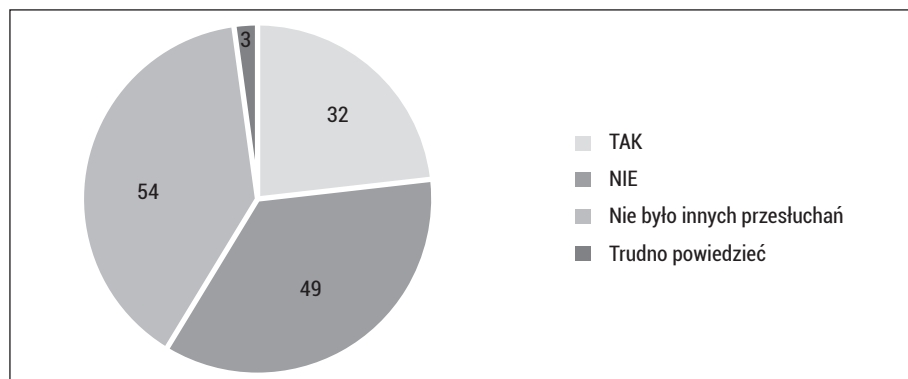
PRZEBIEG PRZESŁUCHANIA BIEGLEGO

Wykres 53: Czy na posiedzeniu przesłuchiowano więcej niż jednego biegłego tej samej specjalności?

W przypadku 25 obserwacji więcej niż jeden biegły uczestniczył w tym samym posiedzeniu. Najczęściej przesłuchiwani byli oni niezależnie. Tylko w 6 przypadkach obserwatorzy spotkali się z jednoczesnym przesłuchiowaniem kilku osób. Nie zawsze oznaczało to jednak konfrontację dwóch różnych opinii. W ten sposób przesłuchiwane były także zespoły biegłych pracujących nad jedną opinią.

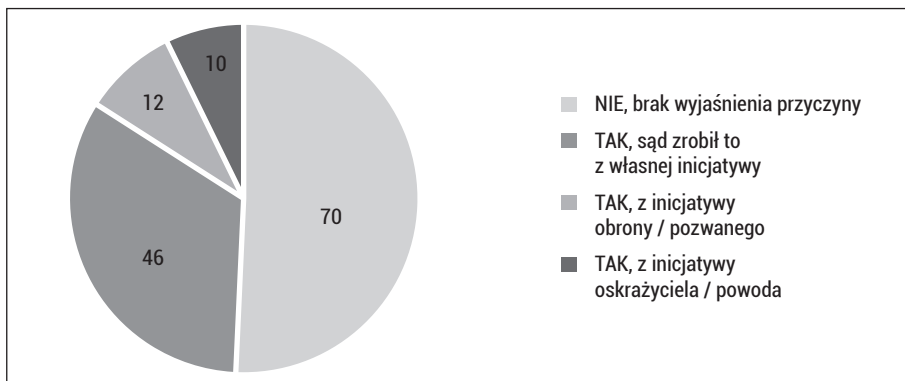
Wykres 54: Czy biegły przebywał na sali rozpraw w trakcie przesłuchań innych uczestników procesu?

Regułą jest, że na czas przesłuchania sąd prosi o opuszczenie sali rozpraw osoby, które dopiero mają zeznawać. W przypadku biegłych sędziowie robią jednak wyjątki. Na 138 obserwacji w aż 32 biegli prze-

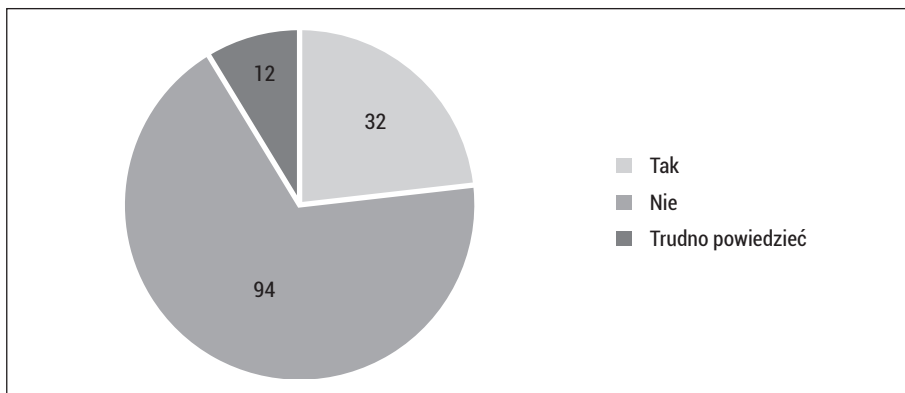
bywali na sali w trakcie przesłuchiwania innych osób.

Wykres 55: Czy wyjaśniono powód wezwania biegłego?

Niestety, tylko w przypadku 1/3 obserwacji sąd wyjaśnił uczestnikom posiedzenia powód wezwania biegłego. W połowie przypadków nie zrobił tego wcale. W pozostałych powód wezwania został przedstawiony z inicjatywy którejś ze stron.

Wykres 56: Czy sąd spytał strony czy chcą, aby biegły złożył przyrzeczenie?

W co czwartej obserwacji odnotowano pytanie sędziego do stron, czy życzą sobie, aby odebrać od biegłego przyrzeczenie. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że liczba ta oznacza, że pytanie padało też w stosunku do biegłych z listy, od których teoretycznie nie ma potrzeby przyjmować dodatkowego przyrzeczenia na rozprawie.

Po zweryfikowaniu, w stosunku do których osób sędzia proponował odebranie przyrzeczenia, okazało się, że nie ma to związku z tym, czy dana osoba jest na liście biegłych. Równie często pytanie padało w stosunku do specjalistów spoza listy. Jedynie w przypadku osób reprezentujących instytucję badawczą, sędziowie kierowali pytanie

o zdanie stron (16 na 22 przypadki). Zarówno w odniesieniu do specjalistów spoza listy, jak i przedstawicieli instytucji zdarzało się, że sąd nie pytał stron, czy życzą sobie, aby odebrać przyrzeczenie. Rozkład częstości pokazany jest w krzyżowej Tabeli nr 2.

Tabela 2: Czy sąd pytał strony czy chcą, aby biegły złożył przyrzeczenie?

	Biegły z listy prezesa SO	Ekspert reprezentujący instytucję	Biegły <i>ad hoc</i> (spoza listy)
TAK	23	6	3
NIE	69	16	9
Trudno powiedzieć	10	0	2

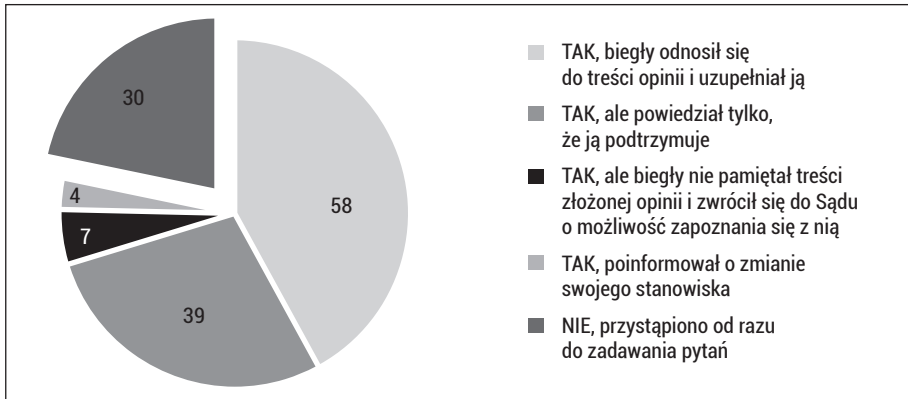
Ostatecznie przyrzeczenie odbierano sporadycznie, co pokazuje Tabela nr 3.

Tabela 3: Czy przyrzeczenie zostało odebrane od biegłego?

	Biegły z listy prezesa SO	Ekspert reprezentujący instytucję	Biegły <i>ad hoc</i> (z poza listy)
TAK	6	4	2
NIE	79	16	11
Trudno powiedzieć	17	2	1

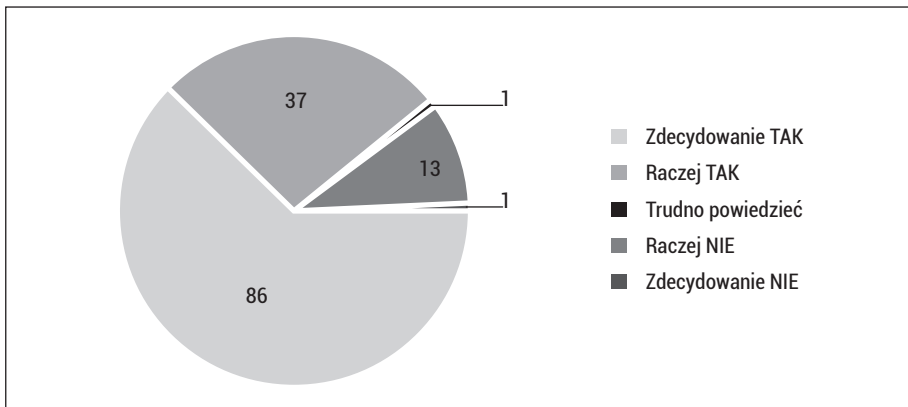
Większość przypadków, w których obserwatorzy mieli wątpliwości czy przyrzeczenie zostało odebrane, dotyczyła posiedzeń, na których kontynuowano rozpoczęte wcześniej przesłuchanie lub z przebiegu przesłuchania wynikało, że biegły nie zeznaje w sprawie po raz pierwszy i przyrzeczenie mogło zostać od niego odebrane już wcześniej.

Wykres 57: Czy sędzia spytał, czy biegły ma coś do powiedzenia na temat treści opinii złożonej do akt?

Nie zawsze sąd pytał biegłego przed rozpoczęciem zadawania pytań, czy chciałby odnieść się do treści złożonej opinii. Pytanie nie padło w przypadku 22% obserwacji. Gdy zadano pytanie, biegły wykorzystywał tę okazję do zaprezentowania opinii lub jej uzupełnienia (42% obserwacji). Nieco rzadziej biegli stwierdzali tylko, że ją podtrzymują (28% obserwacji). W 7 przypadkach biegły przyznał, że nie pamięta już treści złożonej w sprawie opinii, a w 4 – poinformował o zmianie swojego stanowiska.

Wykres 58: Czy biegły mógł odpowiadać na pytania swobodnie, bez przerywania?

Z obserwacji wynika, że nie zawsze biegły miał zapewnione warunki do swobodnej wypowiedzi. Na pytanie, czy biegły mógł odpowiadać na pytania bez przerywania 13 razy udzielono odpowiedzi „Raczej NIE” i 1 raz odpowiedzi „Zdecydowanie NIE”.

Zdarza się, że powodem przerywania jest po prostu niejasność od-

powiedzi udzielanych przez biegłego:

Wypowiedzi biegłego były przerywane przez mecenas z powodu wątpliwości. Niektóre odpowiedzi były niejasne.

SR Kraków-Nowa Huta, 13.01.2016

Najczęściej biegłym przerywali przewodniczący składów, dyktując fragmenty wypowiedzi do protokołu. Niekiedy robili to w sposób utrudniający udzielenie przez biegłego wyjaśnień:

Zdarzało się, że biegły gdy odpowiadał na pytanie, sędzina gwałtownie przerwała mu, dyktując do protokołu (bez komentarza np. „proszę poczekać”) lub gdy biegły odpowiadał powoli (jednocześnie zastanawiając się nad odpowiedzią). Biegły dwukrotnie sam przypominał, że chce coś jeszcze dopowiedzieć (po uprzednim przzerwaniu mu) i dokończyć odpowiedź na zadane pytanie przez sąd. Biegły w tej sytuacji (nagle przerywanie i niemożność dokończenia wypowiedzi) zirytował się i lekko podniósł ton głosu.

SR Kraków-Śródmieście, 29.10.2015

Sędzia często gwałtownie przerywał, dyktując do protokołu, biegły mimo to kończył swoją wypowiedź.

SR Kraków-Krowodrza, 02.12.2015

Niestety zdarzały się też sytuacje, że biegłym przerywały strony. Oto przykłady:

Obrońca pozwanego „wcinął się” w jego wypowiedzi. Często nie dawał mu szansy dokończyć wypowiedzi.

SR Kraków-Krowodrza, 16.12.2015

Oskarżony w sposób nachalny i niegrzeczny przerywał wypowiedzi biegłego, podważając jego opinie.

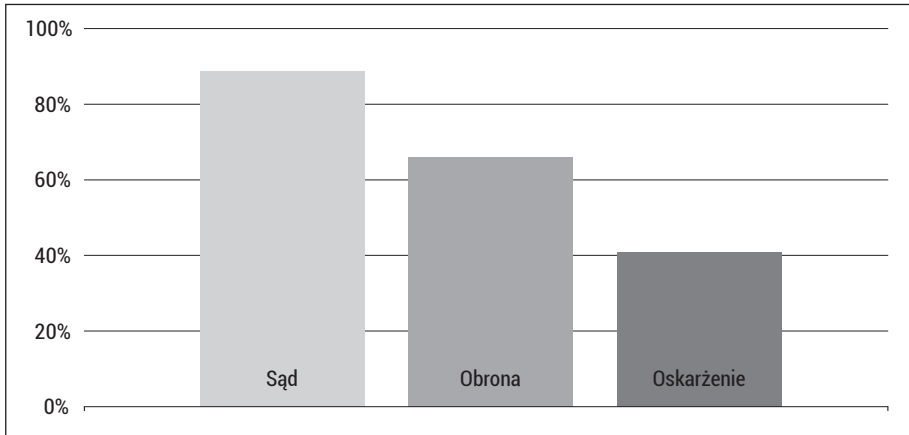

SR Kraków-Krowodrza, 29.12.2015

Aktywność stron nie ograniczała się oczywiście do przerywania biegłym. Często uczestniczyły one w przesłuchaniu, zadając pytania. O ile w zdecydowanej większości posiedzeń sąd zadawał pytania bie-

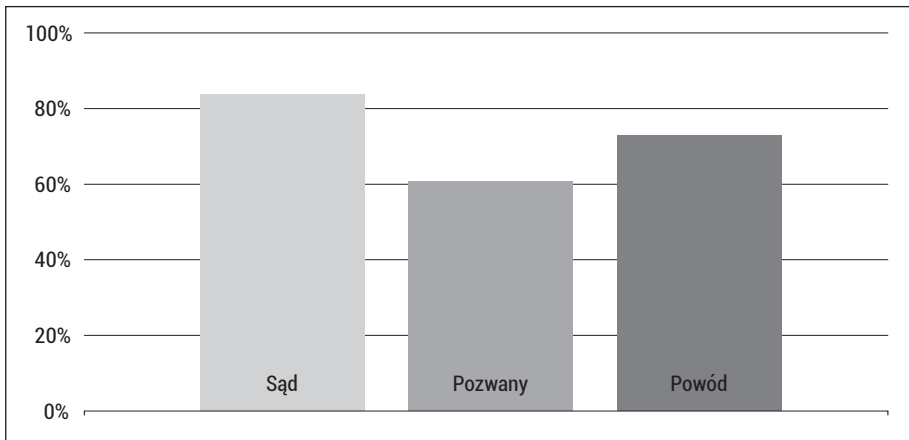
głemu, to strony postępowania nie w każdym rodzaju sprawy były tak samo aktywne.

Wykres 59: Kto zadawał pytania biegłemu? (Sprawy karne i dot. wykroczeń)

W 90% obserwacji przeprowadzonych w wydziałach karnych odnotowano zadawanie pytań przez sąd. Obrona korzystała z tej możliwości już tylko w przypadku 2/3 obserwacji, a oskarżenie w mniej niż połowie.

Wykres 60: Kto zadawał pytania biegłemu? (Sprawy cywilne i gospodarcze)

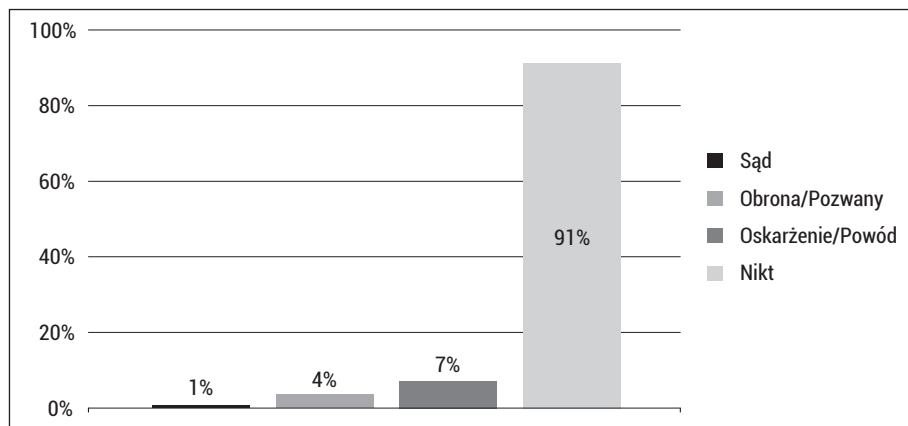

W przypadku posiedzeń w wydziałach cywilnych sędziowie i strony, przeciwko którym wniesiono sprawę, były tylko nieznacznie mniej aktywne. Natomiast strona, która wniosła sprawę do sądu, zadawała pytania znacznie częściej niż miało to miejsce w wydziałach karnych, bo w przypadku 7 obserwacji na 10.

OCENA BIEGŁEGO PRZEZ SĄD I STRONY PROCESU

Do pomiaru oceny pracy biegłych przez sąd i strony procesu wykorzystaliśmy baterię pośrednich wskaźników. Podstawowym jest werbalna krytyka na sali sądowej.

Wykres 61: Kto kwestionował kompetencje biegłego?

Sporadycznie zdarzało się, że kompetencje biegłego były kwestionowane przez uczestników. Co ciekawe, częściej robiły to strony, które wniosły sprawę do sądu niż te, które się niejako broniły:

Prokurator twierdził, że biegły pochodzi z Krakowa i solidaryzuje się z pozwanym lekarzem.

SR Kraków-Krowodrza, 16.12.2015

Pozwany kwestionował kompetencje biegłego, ponieważ uważał że specjalność biegłego nie obejmuje sprawy, którą się zajmował.

SR Kraków-Krowodrza, 29.12.2015

Niekiedy krytyka nie miała podstaw, a obserwatorzy z uznaniem wyrażali się na temat sposobu radzenia sobie z nią przez biegłych:

Biegły był bardzo dobrze przygotowany do rozprawy. Jego wypowiedzi świadczyły o dużej wiedzy z zakresu własnej specjalności. Używał fachowego nazewnictwa, a na zaczepki ze strony pozwanego odpowiadał spokojnie, nie dając się sprowokować.

SR Kraków-Krowodrza, 29.12.2015

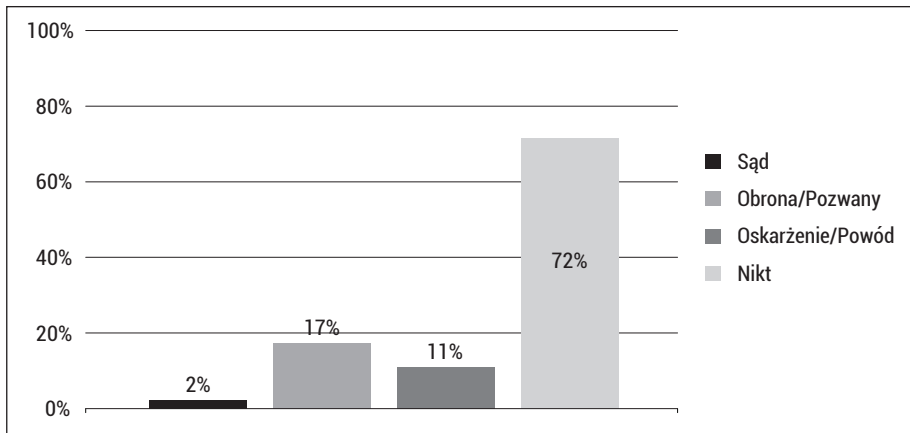
Zdarzyło się także, że wątpliwości dotyczące kompetencji biegłego wyrażali solidarnie wszyscy uczestnicy posiedzenia, włącznie z sądem:

Wszyscy zarzucili brak kompetencji osoby biegłego. Nawet ja zauważyłem, iż ta osoba zupełnie nie wykonała swojej pracy w należyty sposób. Biegły nie zbadał dokładnie stanu firmy/spółki, czy stanu zobowiązań dotyczących spółki.

SO Łódź, 27.08.2015

Jednak opisywane powyżej przypadki zwerbalizowanego kwestionowania kompetencji lub bezstronności biegłych były odnotowywane w zaledwie co dziesiątej obserwacji.

Wykres 62: Kto kwestionował zeznania biegłego?

Nieco częściej miała miejsce krytyka samych zeznań biegłego. W tym wypadku większą aktywnością wykazywały się strony, przeciwko którym wniesiono sprawę. Oto przykłady:

Obrona twierdziła, że niektóre sformułowania użyte przez biegłego są niezrozumiałe lub zbyt ogólne, umożliwiając różne interpretacje.

SO Kraków, 22.12.2015

Strona pozwana wskazywała, że wątpliwości budzi tak rozbieżna ocena tego samego stanu faktycznego. W opiniach wcześniejszych biegły miał stanowisko znacznie bliższe stronie pozwanej, natomiast w tej

dzisiejszej, która z założenia miała uzupełniać poprzednie, praktycznie te wcześniejsze ustalenia zanegował.

SO Kraków, 03.02.2016

Obrońcy zauważyli nieścisłość w kalkulacjach w pisemnej opinii biegłego i poprosili go o wyjaśnienie. Biegły przyznał, że obrońcy mieli rację, poprawiając go.

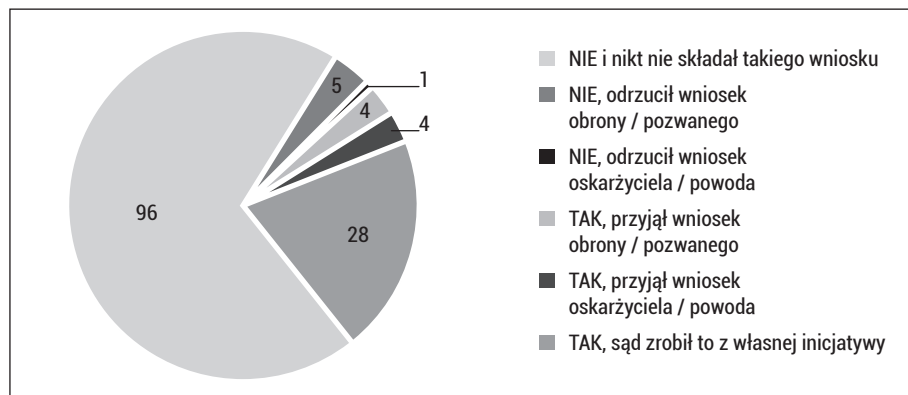
SR Warszawa-Śródmieście, 24.03.2016

[Oskarżony] kwestionował [zeznania biegłego, twierdząc], że psychiatra widział go tylko 5 minut. Psychiatra twierdził, że badanie na pewno trwało dłużej.

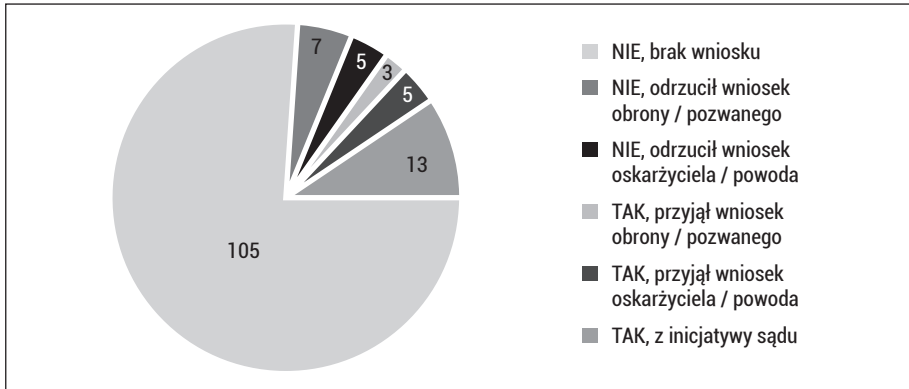
SO Kraków, 29.12.2015

Nadal jednak w przypadku 7 na 10 obserwacji nikt nie podważał słów przesłuchiwanego biegłego.

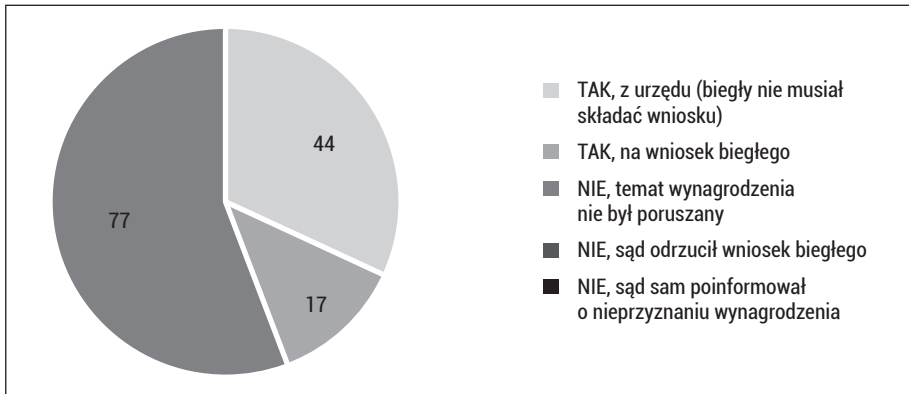
Wykres 63: Czy sąd postanowił o uzupełnieniu opinii przez biegłego?

Łącznie w przypadku co czwartej obserwacji sąd zdecydował o konieczności uzupełnienia opinii przez biegłego. W 8 obserwacjach zrobił to na wniosek którejś ze stron, a w 28 – z własnej inicjatywy. Nie wszystkie decyzje wiązały się z krytyką kompetencji lub opinii biegłego na posiedzeniu. Jednak w przypadku obserwacji, gdzie miała ona miejsce, decyzja o uzupełnieniu opinii zapadała dwukrotnie częściej. Sądy rozpatrzyły pozytywnie większość (57%) wniosków o uzupełnienie złożonych przez strony.

Wykres 64: Czy sąd powołał innego biegłego tej samej specjalności?

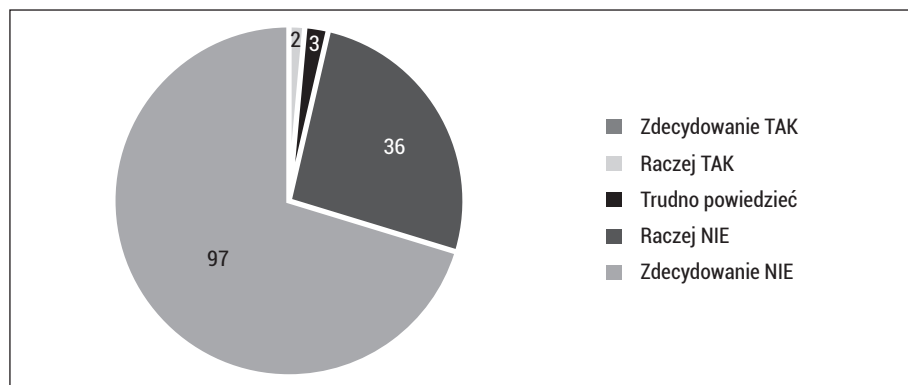
Dużo częściej sądy odmawiały stronom powołania nowego biegłego tej samej specjalności. Na 20 wniosków, których świadkami byli obserwatorzy, tylko 8 zostało rozpatrzonych pozytywnie. Poza tym, 13 razy sąd zdecydował o powołaniu nowego biegłego z własnej inicjatywy.

Wykres 65: Czy biegłemu przyznano wynagrodzenie?

Mimo to, że wielokrotnie opinia biegłego okazywała się niewystarczająca, a w jednym przypadku sąd sam przyznał, że nie została ona właściwie sporządzona, to obserwatorzy ani razu nie byli świadkami, aby sąd odmówił przyznania biegłemu wynagrodzenia. Informacja o przyznaniu wynagrodzeniu pojawiała się na rozprawie prawie równie często, jak była przemilczana.

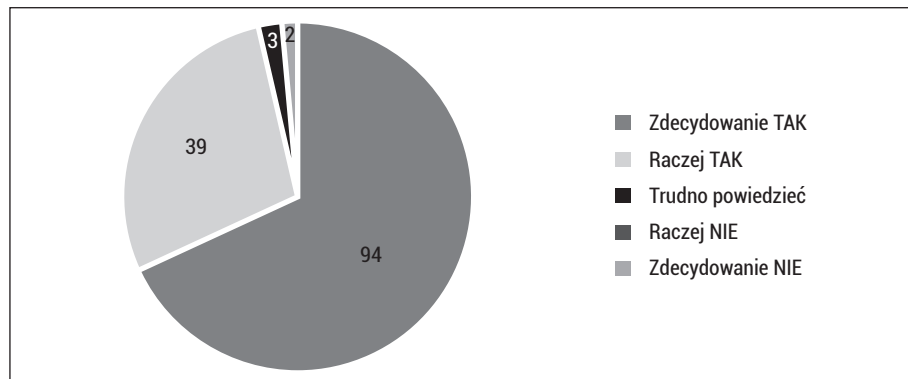
OCENA ZACHOWANIA BIEGŁEGO PRZEZ OBSERWATORA

Wykres 66: Czy zachowanie biegłego mogło wzbudzić wątpliwości co do jego niezależności od stron procesu?

W przypadku zaledwie 2 obserwacji zachowanie biegłego mogło budzić wątpliwości odnośnie jego bezstronności. Jedyne poważne zarzuty jakie pojawiły się do biegłych ze strony obserwatorów to: (1) radykalna zmiana oceny sytuacji przez biegłego w stosunku do pierwotnie wydanej opinii, (2) używanie przez biegłego określeń wartościujących oskarżyciela posiłkowego. Obserwatorzy zwrócili uwagę także na fakt, iż przed jedną z obserwowanych rozpraw biegły rozmawiał z pełnomocnikiem jednej ze stron. Nie byli pewni, czy takie zachowanie jest właściwe.

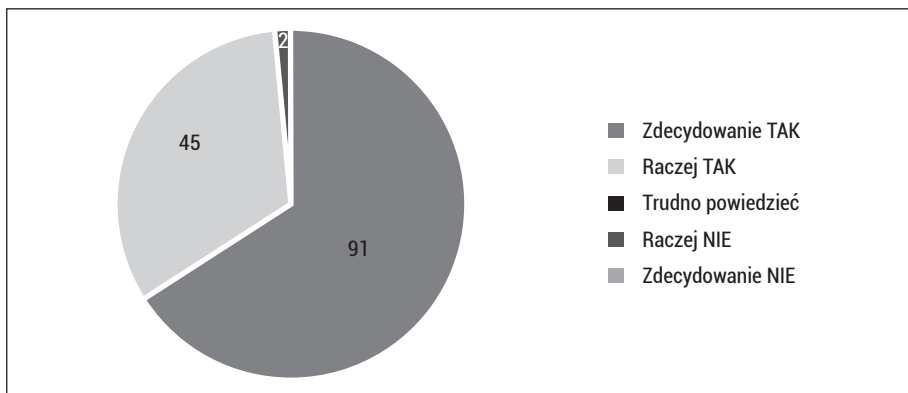
Wykres 67: Czy biegły prezentował się stosownie do powagi sądu?

Równie rzadko obserwatorzy mieli zastrzeżenia do wyglądu i zachowania biegłych względem sądu. Tylko raz ubiór biegłego (ocenionego jednocześnie przez 2 obserwatorów) spotkał się z umiarko-

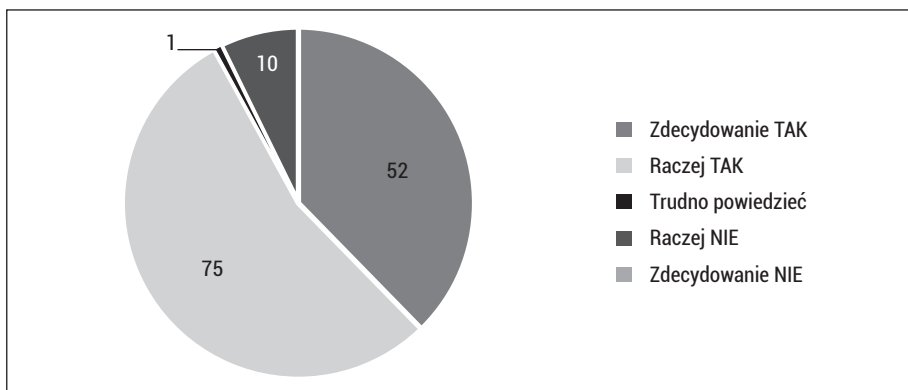
wanie negatywną oceną. W trzech przypadkach obserwatorzy mieli wątpliwości jak ocenić biegłego, który zachowywał się w sposób, ich zdaniem, nieliczący z powagą sali sądowej, np. ironizował w odpowiedziach lub przerywał wypowiedzi innych osób.

Wykres 68: Czy odpowiedzi biegłego były wyraźne i dobrze słyszalne?

Dwukrotnie zdarzyło się, że obserwator miał kłopoty ze słyszalnością słów biegłego.

Wykres 69: Czy odpowiedzi biegłego były zrozumiałe dla przeciętnego słuchacza?

Dużo częściej zdarzało się, że wypowiedzi biegłego mogły być, zdaniem obserwatorów, niezrozumiałe. Takie zastrzeżenie znalazło odzwierciedlenie w 10 obserwacjach. Oto przykłady:

Biegły posługiwał się językiem typowym dla swojej profesji, dlatego też przeciętny słuchacz nieznający słownictwa dotyczącego np. budowy pojazdów, nie był w stanie zrozumieć dokładnie jego wypowiedzi.

Biegła korzystała często z leksyki psychologiczno-psychiatrycznej, która dla przeciętnego słuchacza jest w ogóle niezrozumiała. Próbowła oczywiście tłumaczyć to na, kolokwialnie mówiąc, „nasz język”, ale bezskutecznie.

SO Łódź, 20.08.2015

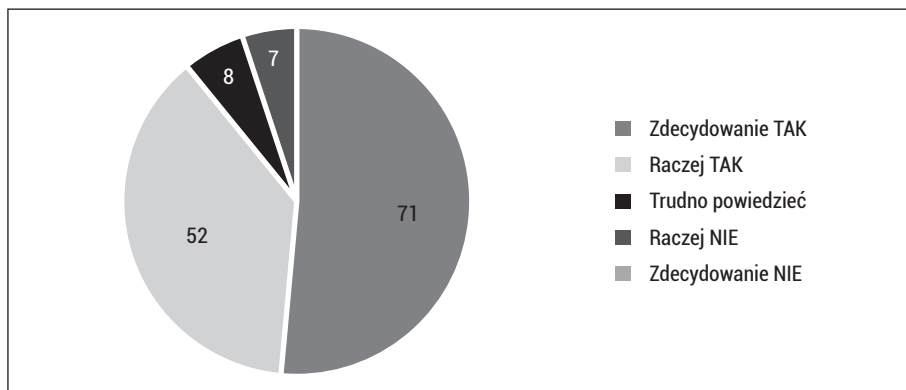
Biegły używał dużo terminologii medycznej, która dla osoby niezwiązanej z danym przedmiotem była niezrozumiała.

SO Toruń, 22.01.2016

Biegły formułował wypowiedzi w zrozumiały sposób, jednak zdarzało się, że niektóre kwestie tłumaczył w sposób zawity, językiem typowym dla swojej specjalności zawodowej.

SR Kraków-Podgórze, 02.12.2015

Wykres 70: Czy biegły sprawiał wrażenie dobrze przygotowanego do rozprawy?

Zdarzały się także przypadki, w których zdaniem obserwatora biegły nie robił wrażenia dobrze przygotowanego do posiedzenia. Jeszcze częściej wolontariusze mieli wątpliwości, jak ocenić wrażenie, jakie mógł robić biegły. Oto przykłady:

Biegły często, udzielając odpowiedzi na pytania, używał słów: „chyba”, „wydaje mi się”, „nie jestem pewna”. Poza tym biegły twierdził, że nie dostarczono mu wszystkich dokumentów niezbędnych do wydania opinii, co spotkało się ze sprzeciwem sądu i prokuratora. Sąd

uznał, że jego opinia jest nierzetelna i postanowił powołać nowego biegłego.

SO Białystok, 22.03.2016

[B]iegły już na samym początku rozprawy przyznał się, że jest tylko pobieżnie przygotowany do rozprawy.

SR Kraków-Podgórze, 02.12.2015

Biegły gubił się w swoich zeznaniach, sprawiał wrażenie, jakby nie uporządkował sobie wszystkich dokumentów potrzebnych do przedstawienia przed sądem. W pewnym momencie zaczął wątpić w słuszność swojej opinii.

SR Kraków-Podgórze, 02.12.2015

Nie pamiętał o jaką sprawę chodzi. Przypomniał sobie dopiero po odczytaniu wydanej przez siebie opinii. Nie był w stanie wiele dodać na ten temat.

SR Rzeszów, 30.09.2015

Obserwatorzy przekazywali nam w notatkach także wyrazy uznania dla innych biegłych:

Biegły był dobrze przygotowany do rozprawy, miał wiele notatek ze sobą, wypowiadał się swobodnie. Kilka faktów nie do końca pamiętał, dlatego też sąd pokazał mu jego poprzednią opinię i biegły wszystko sobie przypomniał.

SR Rzeszów, 07.10.2015

Biegły był bardzo przygotowany do rozprawy, miał walizkę pełną materiałów w razie udowodnienia swoich opinii, pomimo podeszłego wieku (78 lat) bardzo dokładnie i precyzyjnie odpowiadał na pytania zadawane przez strony i sąd, ponadto mimo trudności dyscypliny, jaką reprezentował (leśnictwo), potrafił wszystko wyjaśnić tak, że przeciętny człowiek bez trudności wszystko zrozumiał.

SO Białystok, 02.07.2015

[O]gólny koncept, by zlecać komukolwiek w 2015 roku ekspertyzę katastrofy w ruchu drogowym, która miała miejsce w roku 2012, jak nietrudno się domyślić, może prowadzić do wypaczeń względem prawdy materialnej. Subtelnie zwrócił już na to uwagę sam biegły, odpowiadając na pytanie pełnomocnika, który spytał czy biegły był na miejscu zdarzenia (które to miejsce teraz różni się dość znacznie od tego samego miejsca sprzed trzech lat).

SO Warszawa, 20.04.2015

Biegli byli zdecydowanie przygotowani do rozprawy. Mówili wyrażnie, a gdy pojawiły się sformułowania z dziedziny medycyny, chętnie je rozwijali. Również chętnie odpowiadali na pytania sędziego, obrońców oraz prokuratora.

SR Kraków-Krowodrza, 16.12.2015

Nieporozumieniem jest natomiast wymaganie przez sąd lub strony procesu, aby biegły wypowiadał się w kwestiach nie należących w zakresie jego kompetencji:

Biegły przedstawił się jako specjalista z dziedziny chemii (badał substancję znalezioną w miejscu przestępstwa), a dostawał dużo pytań z zakresu balistyki i amunicji zarówno ze strony sądu, prokuratora oraz obrońcy. Biegły zastrzegł, że są to pytania, które są skierowane właśnie do specjalisty ds. balistyki. Powtarzało się to wielokrotnie – stwierdzał, że nie może odpowiedzieć na to pytanie, bo to nie leży w jego kompetencjach. [...]

SR Kraków-Śródmieście, 29.10.2015

POSUMOWANIE WYNIKÓW

ZACHOWANIE BIEGŁEGO PRZED SĄDEM

1. W przypadku 96,4% obserwacji (133 na 138 przypadków) – biegły prezentował się stosownie do powagi sądu.
2. Podobnie – w przypadku 96,4% obserwacji (133 na 138 przypadków) – zachowanie biegłego nie wzbudzało wątpliwości co do jego niezależności od stron procesu.
3. Na 145 podjętych obserwacji w 138 przypadkach (95,2%) biegły stawiał się na rozprawę, z czego w 95,65% przypadków był

na czas (132 obserwacje) a jedynie w 6 przypadkach spóźnił się na rozpoczęcie posiedzenia, z czego w 4 – wyjaśnił przyczynę spóźnienia w sposób satysfakcjonujący obserwatora (uznał on że przyczyna spóźnienia była obiektywna, niezależna od biegłego).

4. W ogólnej ocenie przebiegu przesłuchania obserwatorzy uznali, że w 89,1% przypadków (123 obserwacje) biegły sprawiał wrażenie przygotowanego do udziału w rozprawie.
5. W zdecydowanej większości przypadków (136 na 138 obserwacje) obserwatorzy stwierdzili, że wypowiedzi biegłego były wyraźne i dobrze słyszalne na sali rozpraw.
6. Zrozumiałość wypowiedzi biegłego wzbudziła zastrzeżenia ze strony obserwatorów w 10 przypadkach (tj. 7% próby).

STRONA FORMALNA UDZIAŁU BIEGŁEGO W ROZPRAWIE

1. Struktura próby – 73,9% to biegli z listy sądu okręgowego, prawie 16% – eksperci reprezentujący biegłych instytucjonalnych i 10,1% – biegli *ad hoc*.
2. W 113 przypadkach w posiedzeniu sądu uczestniczył jeden biegły (81,9%), w pozostałych 25 przypadkach w posiedzeniu uczestniczyło przynajmniej dwóch biegłych. Z tego w 19 przypadkach byli oni przesłuchiwanymi niezależnie, a jedynie w 6 – obserwatorzy odnotowali przesłuchania wspólne kilku biegłych (konfrontacje lub zeznania zespołu biegłych).
3. W połowie przypadków sąd na sali rozpraw nie wyjaśnił przyczyn wezwania biegłego na rozprawę (70 obserwacji – 50,1%), sąd uczynił to z własnej inicjatywy w trakcie 1/3 obserwacji. W pozostałych przypadkach inicjatorami wyjaśnienia obecności biegłego na sali rozpraw byli przedstawiciele stron (oskarżyciel – w 10 przypadkach i obrona w 12 przypadkach).
4. W większości wypadków (w sumie 103) biegły nie uczestniczył w przesłuchaniach innych uczestników procesu. W 32 przypadkach (23,2% obserwacji) sąd zezwolił biegłemu na przysłuchiwanie się zeznaniom innych uczestników procesu.
5. Po stawieniu się biegłego na przesłuchanie, jedynie w przypadku 23% obserwacji sąd zadał wyraźne pytanie czy strony życzą sobie odebrania przyrzeczenia od biegłego (32 przypadki, z czego 23 dotyczyły biegłych z listy biegłych sądowych, 6 ekspertów reprezentujących biegłych instytucjonalnych oraz 3 biegłych *ad hoc*. W 9 przypadkach występowania przed sądem biegłych *ad hoc* oraz 16 przypadków ekspertów reprezentujących biegłych insty-

- tuczonalnych obserwator nie odnotował pytania ze strony sądu, czy strony życzą sobie odebrania przyrzeczenia od biegłego.
6. W konsekwencji obserwatorzy odnotowali jedynie 12 przypadków odebrania przez sąd przyrzeczenia od biegłych, z czego 6 dotyczyło biegłych z listy sądowej, 4 ekspertów reprezentujących biegłego instytucjonalnego i 2 biegłych *ad hoc*. W 11 przypadkach obserwatorzy nie odnotowali odebrania przyrzeczenia od biegłych *ad hoc*. W przypadku jednego z nich wiadomo było, że złożył przyrzeczenie na poprzednim posiedzeniu.
  7. W żadnym przypadku sąd nie kwestionował prawa do wynagrodzenia biegłego.

WSPÓŁPRACA NA LINII BIEGŁY – SĄD I STRONY PROCESU

1. W przypadku 78,2% obserwacji sąd rozpoczął przesłuchanie biegłego od fazy swobodnej wypowiedzi – biegły mógł się swobodnie wypowiedzieć co do treści złożonej opinii. W 7 przypadkach biegły stwierdził, że nie pamięta treści opinii, a w 4 – poinformował o zmianie stanowiska. W pozostałych 30 (21,75% obserwacji) – sąd pominął w przesłuchaniu biegłego fazę swobodnej wypowiedzi i od razu przeszedł do zadawania pytań.
2. W 123 przypadkach (89,1% obserwacji) w trakcie przesłuchania biegły mógł się swobodnie wypowiadać i zdaniem obserwatora nikt nie przerywał jego wypowiedzi. W pozostałych 15 – strony lub sąd przerywały wypowiedzi biegłego.
3. W 91% obserwacji ani sąd, ani żadna ze stron nie kwestionowała kompetencji biegłego (uwagi odnośnie kompetencji biegłego w 7% obserwacji zgłaszało oskarżenie, w 4% obserwacji obrona, a sąd w przypadku 1% obserwacji).
4. Zeznania biegłego nie były kwestionowane przez żadną ze stron w trakcie 72% obserwacji. Uwagi do zeznań biegłego w przypadku 17% obserwacji zgłaszała obrona, w 11% oskarżenie i w 2% sąd.
5. Mimo to w 36 przypadkach sąd postanowił o uzupełnieniu złożonej opinii (26,1% obserwowanych posiedzeń, w tym w 28 przypadkach z własnej inicjatywy).
6. Ponadto w 21 przypadkach (15,2% obserwacji) sąd postanowił powołać innego biegłego tej samej specjalności, z czego w 7 – postanowił o tym niezależnie od postanowienia o uzupełnieniu złożonej opinii przez przesłuchiwanego biegłego.
7. W 50 przypadkach na 138 obserwacji (ponad 36% próby) sąd uznał że dostarczona opinia nie rozstrzyga wątpliwości i postanowił rozszerzyć zakres zleconej opinii oraz/lub wystąpić o nową opinię

do innego biegłego.

8. Uwzględniając zebrane informacje o przebiegu rozpraw z udziałem biegłych, (z których wynika że jedynie podczas 28% obserwowanych posiedzeń którakolwiek strona kwestionowała treść złożonej opinii i zeznań biegłego, a jedynie w 9% przypadkach ktokolwiek kwestionował kompetencje biegłego), niektóre decyzje sądu, co do rozszerzenia opinii lub wystąpienia o opinię do innego biegłego, nie znajdują racjonalnego wyjaśnienia w przebiegu rozprawy. Może to świadczyć o tym, że nie wszystkie wątpliwości sądu zostały zwerbalizowane.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Przez ponad rok przeszkoleni w ramach projektu Forensic Watch wolontariusze Fundacji Court Watch Polska monitorowali posiedzenia z udziałem biegłych sądowych i wypełniali przygotowane przez ekspertów EFIC wraz z partnerami formularze obserwacji. Do zakończenia pierwszej edycji projektu w kwietniu 2016 roku 111 osób odesłało 145 prawidłowo wypełnionych formularzy badania.

WNIOSKI

1. Na podstawie analizy formularzy w zakresie dotyczącym obserwacji rozprawy należy stwierdzić, że:
  - W większości przypadków (91%) nikt z uczestników rozprawy (sąd, strony) nie przedstawiał w jej trakcie zastrzeżeń co do kompetencji biegłych. Najczęściej nie kwestionowano także ustaleń z ich opinii (72%). Mimo to, aż w co czwartej (26%) obserwacji sąd zadecydował o uzupełnieniu opinii biegłego, a w co szóstej (17%) powołał nowego biegłego tej samej specjalności. Nie zdarzyło się natomiast, aby sąd odmówił biegłemu wypłaty wynagrodzenia za sporządzoną opinię – nawet mimo bardzo surowej oceny jakości jej wykonania.
  - W połowie przypadków sąd nie wyjaśnił z jakiego powodu powołano biegłego. Nie zawsze przyjmowano przyrzeczenie, nawet od osób powołanych spoza listy biegłych sądowych, nie powołując się także na fakt złożenia takiego przyrzeczenia wcześniej. Zdarzało się również, iż sąd nawet nie pytał stron, czy życzą sobie, aby biegły taką przysięgę złożył.
  - W prawie co czwartej obserwacji sąd nie dał biegłym możliwości swobodnego odniesienia się do złożonej opinii i przechodził od razu do fazy zadawania pytań. W przypadku co dziesiątej obserwacji, biegły nie mógł spokojnie odpowiadać na pytania,

ponieważ mu przerywano.

2. Na podstawie analizy formularzy w zakresie dotyczącym obserwacji biegłego należy stwierdzić, że:
  - Stawiennictwo, punktualność, prezentowanie się odpowiednio do powagi sądu oraz słyszalność wypowiedzi biegłego budziły zastrzeżenia obserwatorów zupełnie sporadycznie.
  - W prawie 90% przypadków obserwatorzy nie zgłaszali istotnych uwag co do tego, jak biegły był przygotowany do udziału w posiedzeniu sądu. W 123 przypadkach na 138 obserwatorów na pytanie „Czy biegły robił wrażenie dobrze przygotowanego do rozprawy?” odpowiadali „Tak” lub „Raczej tak”;
  - W 10 przypadkach (7%) obserwatorzy uznali, że odpowiedzi biegłego były raczej niezrozumiałe dla przeciętnego słuchacza.

REKOMENDACJE

1. Zadawanie pytań biegłym sądowym powinno być dokonywane z większą starannością, tak by uwzględniały one wszystkie możliwe źródła wątpliwości. Decyzje o uzupełnieniu opinii lub powołaniu nowego biegłego powinny być uzasadniane przez sądy z uwagi na to, iż pociągają one za sobą przedłużanie procesu oraz narażają strony lub skarb państwa na dodatkowe koszty.
2. Z uwagi na zasady sprawiedliwości proceduralnej rekomendujemy, aby sądy zawsze informowały lub przypominały w jakim celu powołano bądź wezwano biegłego.
3. Opinie składane przed sądem powinny być wyrażane językiem zrozumiałym dla słuchacza o przeciętnej wiedzy. Biegli sądowi powinni dokładać wszelkich starań w celu jasnego i zrozumiałego formułowania opinii, unikania stosowania niezrozumiałych powszechnie zwrotów, skomplikowanego i wysokospecjalistycznego żargonu, a także wyrażenia sugerujących emocjonalny stosunek do sprawy lub którejsz ze stron.
4. Praktyką absolutnie niewłaściwą, którą sądy powinny wyeliminować, jest „wymuszanie” (pytaniami kierowanymi do biegłych) opinii na temat zagadnień wykraczających poza ich profesjonalne kompetencje.

SUMMARY

Court Watch Poland Foundation was established and launched its first monitoring program in 2010. Our aim is to organize **watchdog** activities in the area of the Polish system of justice – especially in the courts. Our first project, Citizen Monitoring of District Courts in Poland 2010/2011 resulted in a report based on ca. 2,500 hearing observations from over 150 volunteer observers. The report, released in November 2011, attracted attention of both officials and the media. It was analyzed and **recommended by the Ministry of Justice** in a letter sent to all courts in the country. The publication was followed by a series of 6 meetings with court directors and judges, to whom detailed reports for their local courts were presented.

The second report was issued in 2012, and was based on over 5,000 observations from over 500 volunteers and ca. 70 courts. This time, both regional and circuit courts were taken into account. The third report (2013) was based almost 7,000 hearing observations from over 450 volunteers and 132 courts throughout the country, the fourth (2014) summarized the results from over 5,500 hearing observations from 547 volunteers, while the fifth (2015) was based on 5,256 hearing observations from 571 volunteers and 175 courts.

The current, sixth report was based on 5124 hearing observations from 485 volunteers and 137 courts. Like in the previous years, volunteers were asked to fill in two forms: one regarded the hearing (fairness of the judge, respecting rights of participants and following legal procedures), the other – the court building infrastructure (e.g. accessibility for the disabled, public toilets, etc). Our methodology is fit for anybody who would like to visit their local courts and watch hearings – **no special knowledge of law is expected** or required. Actually, unlike some

other programs, including those previously conducted in Poland, our project aims at encouraging regular citizens, not lawyers or even law students, to visit the courtrooms. This enables us to **reconstruct the perspective of ordinary citizens**, who make for the majority of court clients, not legal professionals, who are insiders and tend to accept existing dysfunctions as a *necessary evil* or even something normal.

The **most important findings** concerning **hearing observations** conducted between July 2015 and July 2016 are:

- 12 per cent of scheduled hearings did not take place;
- 51 per cent of hearings started with a delay;
- for the hearings delayed, in 75 per cent of cases nobody explained or apologized for the delay;
- in 4 per cent of hearings observed the judge questioned the right of observers to stay in the court room and/or to take notes;
- in 11 per cent of hearings the prosecutor or the attorney of at least one party were present in the court room before the hearing started, during the break and/or after it finished with the doors to the courtroom shut and other parties absent (it considered mostly prosecutors);
- in 3 per cent of hearings observed the judge treated someone in an impolite manner;
- in 13 per cent of cases where a judgment was issued, oral reasons for the decision were not clear and comprehensive;
- only 35 per cent of hearings observed concluded the case.

Unlike in previous years, this year we concentrate in our quantitative analysis on observations from 37 courts that were monitored most intensively. Still, however, transparency and access for the public remain our focus. Our monitors are instructed to present themselves as “members of the public, unrelated to the case”, in order to avoid getting a different treatment than regular citizens. Over the past years we have seen a decrease in those cases where monitors are being denied access to the courtroom for open hearings; overall, we can see that courts and court employees, as well as the judges, are getting used to the presence of public and/or our monitors. Nevertheless, our report documents some cases when access to the courtroom was restricted in many different ways – starting with court security, through denial of access to public information (e.g. case schedules), to thorough questioning by the judges.

The **most important findings** concerning the **infrastructure of court buildings**, based on 400 observations from 37 most intensively monitored court buildings, and conducted between July 2015 and July 2016, are:

- in 14 per cent of cases court officers refused to provide simple

- public information;
- in 28 per cent of buildings public toilets were not clearly marked;
  - in 19 per cent of cases office staff did not wear ID badges;
  - in 27 per cent of court buildings finding a public toilet required going to the different floor or a different court building.

We hope that systematic feedback from our volunteers will reach court administration, improve citizens' experience before court, and ultimately lead to increased trust and public confidence in Polish judiciary.

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION. THE RESPONSIVE THIRD POWER	9
MONITORING METHODOLOGY	13
Description of research tool.....	14
Observer effect.....	14
Explanatory note on data presentation.....	15
RESULTS OF HEARING OBSERVATIONS IN 2015/2016.....	21
Organization of work.....	24
How often do the scheduled hearings not take place?.....	24
Punctuality	27
Observed reasons for delays	29
Explaining reasons for delays	30
Respecting the principle of openness	32
Announcement of the hearing	33
Reactions to the presence of public (observers)	37
Limiting the access of public to the courtroom	40
Technical difficulties hindering the access of public	42
Announcement of court decisions	44

- Understandability of oral reasons for decisions 46
- Respecting the right to a fair trial 49
  - Privileged access to the courtroom
for prosecutors and legal representatives 49
  - Impartiality 52
  - Hearing both parties 55
  - Court minutes 56
- Treatment of the parties 58
  - Examples of impolite behaviors..... 61
  - Examples of behavior promoting perceptions of court
authority 68
- RESULTS OF MONITORING COURT INFRASTRUCTURE 73**
  - General picture of court infrastructure in Poland 74
  - Designation of buildings 76
    - Information boards inside court buildings 79
  - Accessibility for the disabled 81
  - Court security 87
    - Checking the ID of those entering the court building 87
    - Metal detectors 90
    - Chances of bypassing metal detectors 93
  - Service received from court employees 95
    - Customer Service Office 95
    - Actual operation of Customer Service Office 97
    - Obtaining simple information from the secretariat 101
    - Bearing name tags 105
    - Spontaneous assistance of the employee 109
  - Technical conditions of access to information 112
    - Readability of the case-list 112
    - Conditions of access to court records 116

Public toilets	117
Availability of toilets	118
Cleanliness and equipment of public toilets	122
Conclusions	124
MONITORING OF HEARINGS WITH PARTICIPATION OF EXPERT WITNESSES.....	127
Methodology	127
Research method.....	127
Research problems.....	128
Procedural justice.....	128
Sample	131
Results of observations	134
The course of expert hearing.....	134
Evaluation of expert’s opinion by court and parties.....	140
Evaluation of expert’s behavior by the observer.....	144
Summary of results	148
Expert’s behavior	148
Formal side of expert’s participation	149
Expert – court and expert – parties cooperation	150
Conclusions and recommendations.....	151
Conclusions.....	151
Recommendations	152
ENGLISH SUMMARY	153
TABLE OF CONTENTS	157
TABLE OF CHARTS	161
OBSERVATION SHEETS	167
ABOUT COURT WATCH POLAND FOUNDATION	173
CONTACT DETAILS	176

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Wykres 1: Liczba obserwacji posiedzeń pochodzących z sądów uwzględnionych w porównaniach	17
Wykres 2: Liczba obserwacji posiedzeń w pozostałych sądach – cz. 1.....	18
Wykres 3: Liczba obserwacji posiedzeń w pozostałych sądach – cz. 2.....	19
Rysunek 1: Mapa aktywności obserwatorów w cyklu Obywatelskiego Monitoringu Sądów 2015/2016.....	22
Wykres 4: Liczba obserwacji posiedzeń przeprowadzonych w poszczególnych rodzajach wydziałów sądów	22
Wykres 5: Liczba obserwacji posiedzeń przeprowadzonych w poszczególnych rodzajach sądów	23
Wykres 6: Średnie proporcje odpowiedzi „Tak” i „Nie” na wybrane pytania w wybranych 37 sądach, gdzie przeprowadzono min. 25 obserwacji posiedzeń	23
Wykres 7: Czy rozprawa (posiedzenie) umieszczona/e na wokandzie się odbyła/o?	25
Wykres 8: Czy rozpoczęcie było punktualne? (sądy).....	28
Wykres 9: Opóźnienie nastąpiło z winy... (n=2320)	30
Wykres 10: Jeśli rozpoczęcie było niepunktualnie, czy ktoś wyjaśnił/przepraszył? (sądy).....	31

Wykres 11: Czy wywołanie rozprawy/posiedzenia było słyszalne na holu? (sądy)	36
Wykres 12: Czy sędzia miał zastrzeżenia do Twojej obecności lub robienia przez Ciebie notatek w trakcie rozprawy? (sądy).....	39
Wykres 13: Procent obserwacji, w których ogłoszenie wyroku odbyło się natychmiast lub po przerwie (sądy).....	45
Wykres 14: Czy sędzia w sposób wyczerpujący i zrozumiały dla uczestników wyjaśnił powody podjętej decyzji? (sądy).....	48
Wykres 15: Czy prokurator lub pełnomocnik którejś strony był obecny na sali rozpraw przed rozpoczęciem rozprawy, po jej zakończeniu lub w czasie przerwy? (sądy; tylko wydziały karne).....	51
Wykres 16: Czy sędzia dawał równe warunki przedstawienia swojego stanowiska obu stronom, traktował obie strony tak samo? (sądy).....	54
Wykres 17: Odsetek obserwacji, gdzie sędzia zachował się niekulturalnie lub agresywnie, na posiedzeniach, które rozpoczęły się punktualnie oraz tych, które rozpoczęły się niepunktualnie (n=4316).....	59
Wykres 18: Czy zdarzyło się, że sędzia zwrócił się do kogoś na sali w sposób niekulturalny lub agresywny? (sądy)(n=3752)	60
Wykres 19: Zbiorcze zestawienie proporcji odpowiedzi „Tak” i „Nie” na poszczególne pytania kwestionariusza dotyczącego infrastruktury	75
Wykres 20: Czy tabliczki na zewnątrz zawierały informacje o wydziałach? (budynki)	77
Wykres 21: Czy tablica informacyjna wewnątrz była czytelna i zawierała informacje, gdzie znaleźć prezesa sądu i wszystkie wydziały sądu (także te w innych budynkach)? (budynki).....	80
Wykres 22: Czy wejście do budynku było dostępne dla osób niepełnosprawnych (lub czy istnieje dla nich odrębne wejście)? (budynki)	83
Wykres 23: Czy wejście do budynku było dostępne dla osób niepełnosprawnych (lub czy istnieje dla nich odrębne wejście)? (rodzaj sądu).....	84

Wykres 24: Czy w budynku występowały bariery architektoniczne uniemożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich, np. schodki, wąskie korytarze, drzwi? (budynki)	86
Wykres 25: Czy w budynku występowały bariery architektoniczne uniemożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich, np. schodki, wąskie korytarze, drzwi? (rodzaj sądu).....	87
Wykres 26: Czy po wejściu do budynku sądu obserwator został wylegitymowany przez ochronę (musiał okazać dokument tożsamości)? (rodzaj sądu).....	88
Wykres 27: Czy po wejściu do budynku sądu obserwator został wylegitymowany przez ochronę (musiał okazać dokument tożsamości)? (budynki).....	89
Wykres 28: Czy ochrona była wyposażona w bramkę do wykrywania metali? (rodzaj sądu)	90
Wykres 29: Czy ochrona była wyposażona w bramkę do wykrywania metali? (budynki)	91
Wykres 30: Czy można było wejść do sądu, omijając wykrywacz metali (lub czy bramka nie działała, była ignorowana przez ochronę)? (budynki).....	94
Wykres 31: Czy w budynku jest osobne Biuro Obsługi Interesanta (BOI) lub punkt informacyjny? (rodzaj sądu)	95
Wykres 32: czy w budynku jest osobne Biuro Obsługi Interesanta (BOI) lub punkt informacyjny? (budynki).....	96
Wykres 33: Czy BOI jest widoczne po wejściu do sądu? (budynki).....	97
Wykres 34: Czy obserwator otrzymał w BOI informację o n-rze sali, w której odbywa się rozprawa o danej sygnaturze? (budynki).....	98
Wykres 35: Czy obserwator otrzymał w BOI informację o n-rze sali, w której odbywa się rozprawa o danej sygnaturze? (rodzaj sądu)	99
Wykres 36: Czy w sekretariacie udzielono obserwatorowi informacji na temat wokandy na kolejny dzień? (budynki).....	102
Wykres 37: Czy w sekretariacie udzielono obserwatorowi informacji na temat wokandy na kolejny dzień? (rodzaj sądu)	103

Wykres 38: Czy pracownicy sekretariatu mieli widoczne identyfikatory? (budynki).....	106
Wykres 39: Czy pracownicy sądu (poza ochroną) nosili identyfikatory, poruszając się po korytarzach? (budynki)	107
Wykres 40: Czy pracownicy sądu (poza ochroną) nosili identyfikatory, poruszając się po korytarzach? (rodzaj sądu).....	108
Wykres 41: Czy jakiś pracownik sądu (poza ochroną) sam zaoferował obserwatorowi pomoc (gdy obserwator „błądził” po korytarzu)? (budynki).....	110
Wykres 42: Czy jakiś pracownik sądu (poza ochroną) sam zaoferował obserwatorowi pomoc (gdy obserwator „błądził” po korytarzu)? (rodzaj sądu).....	111
Wykres 43: Czy informacja o miejscu i czasie odbywania się rozpraw jest czytelna, aktualna i zrozumiała? (budynki)	113
Wykres 44: Czy działają elektroniczne wokandy (ekrany z listą rozpraw)? (budynki).....	114
Wykres 45: Czy z korytarza widać gdzie można znaleźć toalety? (budynki)	119
Wykres 46: Czy najbliższa toaleta była czysta i wyposażona w mydło i papier? (rodzaj sądu).....	122
Wykres 47: Czy najbliższa toaleta była czysta i wyposażona w mydło i papier? (budynki).....	123
Tabela 1: Pytania w formularzu badające realizację zasad sprawiedliwości proceduralnej.....	130
Wykres 48: Struktura próby ze względu na rodzaj sądu, w którym przeprowadzono obserwację	131
Wykres 49: Rodzaj sprawy, na której przeprowadzono obserwację przesłuchania biegłego.....	131
Wykres 50: Czy biegły stawiał się na posiedzeniu?.....	132
Wykres 51: Struktura próby wg kategorii/trybu powołania biegłych.....	132
Wykres 52: Struktura próby wg dziedziny wiedzy, którą reprezentował biegły	133
Wykres 53: Czy na posiedzeniu przesłuchiowano więcej niż jednego biegłego tej samej specjalności?.....	134

Wykres 54: Czy biegły przebywał na sali rozpraw w trakcie przesłuchań innych uczestników procesu?.....	134
Wykres 55: Czy wyjaśniono powód wezwania biegłego?	135
Wykres 56: Czy sąd spytał strony czy chcą, aby biegły złożył przyrzeczenie?	135
Tabela 2: Czy sąd spytał strony czy chcą, aby biegły złożył przyrzeczenie?	136
Tabela 3: Czy przyrzeczenie zostało odebrane od biegłego?.....	136
Wykres 57: Czy sędzia spytał, czy biegły ma coś do powiedzenia na temat treści opinii złożonej do akt?	137
Wykres 58: Czy biegły mógł odpowiadać na pytania swobodnie, bez przerywania?	137
Wykres 59: Kto zadawał pytania biegłemu? (Sprawy karne i dot. wykroczeń).....	139
Wykres 60: Kto zadawał pytania biegłemu? (Sprawy cywilne i gospodarcze).....	139
Wykres 61: Kto kwestionował kompetencje biegłego?.....	140
Wykres 62: Kto kwestionował zeznania biegłego?	141
Wykres 63: Czy sąd postanowił o uzupełnieniu opinii przez biegłego?	142
Wykres 64: Czy sąd powołał innego biegłego tej samej specjalności?	143
Wykres 65: Czy biegłemu przyznano wynagrodzenie?.....	143
Wykres 66: Czy zachowanie biegłego mogło wzbudzić wątpliwości co do jego niezależności od stron procesu?	144
Wykres 67: Czy biegły prezentował się stosownie do powagi sądu?	144
Wykres 68: Czy odpowiedzi biegłego były wyraźne i dobrze słyszalne?.....	145
Wykres 69: Czy odpowiedzi biegłego były zrozumiałe dla przeciętnego słuchacza?	145
Wykres 70: Czy biegły sprawiał wrażenie dobrze przygotowanego do rozprawy?	146

FORMULARZE OBSERWACJI
OBSERVATION SHEETS

Fundacja
Court
Watch
Polska

Formularz obserwacji rozprawy/posiedzenia v.4.1

Obserwator: ..... / data: .....

Miasto: ..... Sąd: .....

Wydział: .....

Rozprawa   Sygnatura: ..... Przewod. składu: .....

Posiedzenie   Nr sali: ..... Przedmiot sprawy (art.): .....

Lp	Pytanie	Tak	Nie	N/N
1.	Czy rozprawa (posiedzenie) umieszczona/e na wokandzie się odbyła/o? <i>Jeśli nie, to w jaki sposób poinformowano? Jaka przyczyna? Czy było wywołanie?</i>		*	
2.	Zaplanowana godzina rozpoczęcia: : Rzeczywista godzina rozpoczęcia: : <i>Jeśli rozpoczęcie było niepunktualne to jaka była przyczyna opóźnienia? Kto się spóźnił?</i>			
3.	Jeśli rozpoczęcie było niepunktualnie, czy ktoś wyjaśnił/przeprosił? <i>Kto to zrobił? Zapisz, co powiedział.</i>	*		
4.	Czy wywołanie rozprawy/posiedzenia było słyszalne na holu?		*	
5.	Czy rozprawa/posiedzenie odbywała się z wyłączeniem jawności? <i>Jeśli tak to opisz: Czy na wniosek, czy z urzędu, czy z własnej inicjatywy sędziego? Jak poinformowano? Czy sędzia podał podstawę prawną i przyczynę wyłączenia?</i>	*		
6.	Czy sędzia miał zastrzeżenia do Twojej obecności lub robienia przez Ciebie notatek w trakcie rozprawy? Jeśli tak, opisz sytuację i słowa sędziego.	*		
7.	Czy sędzia wiedział, że jesteś Obserwatorem Fundacji Court Watch Polska?			
8.	Czy strony (lub oskarżony) miały profesjonalnego pełnomocnika lub obrońcę? Pozwanego/Oskarżonego: ☐ tak, był obecny; ☐ tak, miał zastępstwo (np. aplikanta); ☐ tak, ale był nieobecny; ☐ nie, reprezentowała go inna osoba; ☐ brak pełnomocnika lub obrońcy Powoda/Oskarżyciela pryw.: ☐ tak, był obecny; ☐ tak, miał zastępstwo; ☐ tak, był nieobecny; ☐ nie, reprezentowała go inna osoba; ☐ brak oskar. pryw. (w karnych); ☐ brak pełnomocnika			
9.	Czy na sali byli bliscy stron lub oskarżonego (nie będący świadkami)? Kto?	*		
10.	Czy prokurator lub pełnomocnik którejś strony był obecny na sali rozpraw przed rozpoczęciem rozprawy, po jej zakończeniu lub w czasie przerwy? <i>Jeśli tak, opisz dokładnie sytuację (kto to był, czy był tam razem z sędzią lub którąś ze stron, czy drzwi do sali były w tym czasie zamknięte, jak długo)?</i>	*		
11.	Czy sędzia proponował mediację lub ze słów uczestników wynikało, że taka propozycja padła lub mediacja była prowadzona? <i>Jeśli tak, opisz co dokładnie powiedziano na ten temat? Jaki był rezultat?</i>	*		
12.	Czy zdarzyło się, że sędzia zwrócił się do kogoś na sali w sposób niekulturalny lub agresywny? Jeśli tak, opisz sytuację, zacytuj słowa.	*		
13.	Czy sędzia dawał równe warunki przedstawienia swojego stanowiska obu stronom, traktował obie strony tak samo? Jeśli nie, opisz sytuację.		*	
14.	Dyktując do protokołu sędzia: ☐ odwzorowywał wiernie przebieg rozprawy, ☐ pomijał tylko nieistotne informacje, ☐ pomijał niektóre istotne informacje, ☐ poprawiał tylko lub uzupełniał protokolanta, który pisał sam, ☐ nie dyktował do protokołu, ☐ nagrywanie (e-protokół).			
Jeśli posiedzenie było ostatnim w sprawie (zakończyło postępowanie):				
15.	Ogłoszenie wyroku: ☐ odbyło się natychmiast, ☐ po przerwie, ☐ zaplanowane na koniec dnia, ☐ zostało odroczone na inny dzień, ☐ ma odbyć się przez wyłożenie wyroku w sekretariacie.			
16.	Czy poza odwołaniem się do przepisów prawa, sędzia w sposób zrozumiały uzasadnił wyrok (podał motywy rozstrzygnięcia)? ☐ w sposób wyczerpujący i zrozumiały dla uczestników wyjaśnił powody podjętej decyzji, ☐ zrobił to w sposób zrozumiały, lecz lakoniczny, ☐ zrobił to w sposób niezrozumiały dla uczestników, ☐ podał tylko podstawę prawną i nie wyjaśnił dlaczego podjął decyzję, ☐ w ogóle nie uzasadnił ustnie podjętej decyzji.			

* Odpowiedzi na pytania oznaczone gwiazdką zanotuj na odwrocie. N/N = Nie wiem lub Nie dotyczy.

Fundacja
Court
Watch
Polska

Formularz obserwacji infrastruktury sądu

Obserwator: ..... /data: .....

Miasto:..... Sąd:.....

Adres budynku: .....

Lp	Pytanie	Tak	Nie	N/N
1.	Czy budynek sądu był oznaczony tabliczką urzędową (nazwa sądu oraz godło) w wyraźny i czytelny sposób?		*	
2.	Czy tabliczki na zewnątrz zawierały informacje o wydziałach?		*	
3.	Czy tablica informacyjna wewnątrz była czytelna i zawierała informacje, gdzie znaleźć prezesa sądu i wszystkie wydziały sądu (także te w innych budynkach)? <i>Czego brakowało?</i>		*	
4.	Czy wejście do budynku było dostępne dla osób niepełnosprawnych (lub czy istnieje dla nich odrębne wejście)?		*	
5.	Czy obserwator został wylegitymowany przez ochronę (musiał okazać dokument tożsamości)? <i>Zapisz jakie czynności ochrona wykonała (przeszukanie bagaży, wylegitymowanie, zapisanie danych w zeszycie, żądanie okazania wezwania do sądu)?</i>	*		
6.	Czy ochrona była wyposażona w bramkę do wykrywania metali?			
7.	Jeśli tak, to czy można było wejść do sądu omijając wykrywacz metali lub bramka nie działała, była ignorowana przez ochronę?	*		
8.	Czy pracownicy sądu (poza ochroną) nosili identyfikatory poruszając się po korytarzach?			
9.	Czy jakiś pracownik sądu (poza ochroną) sam zaoferował obserwatorowi pomoc (gdy obserwator „błądził” po korytarzu)?	*		
10.	Czy w budynku występowały bariery architektoniczne uniemożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich, np. schodki, wąskie korytarze, drzwi?	*		
11.	Czy w budynku jest osobne Biuro Obsługi Interesanta lub punkt informacyjny? <i>Jeśli tak to, czy jest ono widoczne po wejściu do sądu?</i>	*		
12.	Czy obserwator otrzymał w BOI informację o n-rze sali, w której odbywa się rozprawa o danej sygnaturze?		*	
13.	Czy obserwator otrzymał telefonicznie informację nt. najbliższego terminu sprawy o wybranej przez niego sygnaturze?	*	*	
14.	Czy w budynku jest Czytelnia Akt? <i>Jaki jest czas oczekiwania:</i>	*		
Pytania dot. sekretariatu konkretnego wydziału i najbliższych pomieszczeń. Wydział:				
15.	Czy działają elektroniczne wokandy (ekrany z listą rozpraw)?			
16.	Czy informacja o miejscu i czasie odbywania się rozpraw jest czytelna, zrozumiała i aktualna?		*	
17.	Czy z korytarza widać gdzie można znaleźć toalety?		*	
18.	Czy znalezienie WC wymaga przejścia na inne piętro? <i>Jak daleko?</i>	*		
19.	Czy najbliższa toaleta była czysta i wyposażona w mydło i papier?		*	
20.	Czy pracownicy sekretariatu mieli widoczne identyfikatory?		*	
21.	Czy w sekretariacie udzielono obserwatorowi informacji publicznej na zadane pytanie: <i>Czy mógł(a)bym zobaczyć jakie sprawy będą na wokandzie wydziału w następnym dniu?</i>		*	
22.	Jeśli w sądzie nie ma Czytelnia Akt, spytaj gdzie można usiąść i zapoznać się z aktami. Czy wskazane miejsce jest odizolowane w sposób zapewniający dyskrecję, ale na widoku pracowników?		*	

* Opisz sytuację na odwrocie. N/N = Nie wiem / Nie dotyczy

Fundacja
Court
Watch
Polska

Europejskie Centrum
Inicjatyw w Naukach Sądowych

Formularz obserwacji przesłuchania biegłego v.1.6

Obserwator: ..... Data: .....

Miasto: ..... Sąd: .....

Sygnatura: .....

Specjalność biegłego: .....

1. Czy biegły stawiał się na rozprawę?	☐ TAK, punktualnie	☐ TAK, ale spóźnił się	☐ NIE			
2. Czy zachowanie biegłego mogło wzbudzić wątpliwości co do jego bezstronności?	☐ Zdecydowanie TAK*	☐ Raczej TAK*	☐ Raczej NIE	☐ Zdecydowanie NIE	☐ Trudno powiedzieć*	
3. Czy biegły prezentował się stosownie do powagi sądu? (ubiór, zachowanie itp.)	☐ Zdecydowanie TAK	☐ Raczej TAK	☐ Raczej NIE*	☐ Zdecydowanie NIE*	☐ Trudno powiedzieć*	
4. Czy biegły zanim zeznawał był na sali rozpraw w trakcie przesłuchań innych uczestników procesu?	☐ TAK	☐ NIE	☐ Nie było innych przesłuchań	☐ Trudno powiedzieć*		
5. Rodzaj biegłego:	☐ Biegły z listy prezesa SO	☐ Biegły spoza listy (<i>ad hoc</i>)	☐ Ekspert reprezentujący instytucję	☐ Trudno powiedzieć		
6. Czy sąd spytał strony, czy chcą, aby biegły złożył przyrzeczenie?	☐ TAK	☐ NIE	☐ Trudno powiedzieć*			
7. Czy przyrzeczenie zostało odebrane od biegłego?	☐ TAK	☐ NIE	☐ Trudno powiedzieć*			
8. Czy wyjaśniono powód wezwania biegłego do udziału w rozprawie?	☐ TAK, z inicjatywy obrony / pozwanego	☐ TAK, sąd zrobił to z własnej inicjatywy	☐ TAK, z inicjatywy oskarżyciela / powoda	☐ NIE, brak wyjaśnienia przyczyny		
9. Czy sędzia spytał, czy biegły ma coś do powiedzenia na temat treści swojej opinii złożonej do akt?	☐ TAK, ale biegły powiedział tylko, że ją podtrzymuje	☐ TAK, ale biegły nie pamiętał treści złożonej opinii i zwrócił się do Sądu o możliwość zapoznania się z nią	☐ TAK, biegły odnosił się do treści opinii i uzupełniał ją	☐ NIE, przystąpiono od razu do zadawania pytań	☐ TAK, poinformował o zmianie swojego stanowiska	
10. Kto zadawał biegłemu pytania?	☐ Sąd*	☐ Obrona/Pozwany*	☐ Oskarżenie/Powód*	☐ Nikt		
11. Kto kwestionował kompetencje biegłego?	☐ Sąd*	☐ Obrona/Pozwany*	☐ Oskarżenie/Powód*	☐ Nikt		
12. Kto kwestionował opinię biegłego?	☐ Sąd*	☐ Obrona/Pozwany*	☐ Oskarżenie/Powód*	☐ Nikt		
13. Czy biegły mógł swobodnie, bez przerywania odpowiadać na pytania?	☐ Zdecydowanie TAK	☐ Raczej TAK	☐ Raczej NIE*	☐ Zdecydowanie NIE*	☐ Trudno powiedzieć*	
14. Czy odpowiedzi biegłego były wyraźne i dobrze słyszalne?	☐ Zdecydowanie TAK	☐ Raczej TAK	☐ Raczej NIE*	☐ Zdecydowanie NIE*	☐ Trudno powiedzieć*	
15. Czy odpowiedzi biegłego były zrozumiałe dla przeciętnego słuchacza?	☐ Zdecydowanie TAK	☐ Raczej TAK	☐ Raczej NIE*	☐ Zdecydowanie NIE*	☐ Trudno powiedzieć*	
16. Czy biegły sprawiał wrażenie dobrze przygotowanego do rozprawy?	☐ Zdecydowanie TAK	☐ Raczej TAK	☐ Raczej NIE*	☐ Zdecydowanie NIE*	☐ Trudno powiedzieć*	
17. Czy sąd przyjął wniosek o uzupełnienie opinii przez tego samego biegłego?	☐ Nikt nie składał takiego wniosku	☐ TAK, sąd zrobił to z własnej inicjatywy	☐ NIE, odrzucił wniosek obrony / pozwanego	☐ TAK, przyjął wniosek obrony / pozwanego	☐ NIE, odrzucił wniosek oskarżyciela / powoda	☐ TAK, przyjął wniosek oskarżyciela / powoda
18. Czy sąd powołał innego biegłego tej samej specjalności?	☐ NIE, brak wniosku	☐ TAK, z inicjatywy sądu	☐ NIE, odrzucił wniosek obrony / pozwanego	☐ TAK, przyjął wniosek obrony / pozwanego	☐ NIE, odrzucił wniosek oskarżyciela / powoda	☐ TAK, przyjął wniosek oskarżyciela / powoda
19. Czy biegłemu przyznano wynagrodzenie?	☐ TAK, na wniosek biegłego	☐ NIE, sąd odrzucił wniosek biegłego o wynagrodzenie	☐ TAK, z urzędu (biegły nie musiał składać wniosku)	☐ NIE, temat wynagrodzenia nie był poruszany	☐ NIE, sąd sam poinformował, że nie przyzna wynagrodzenia	
20. Czy biegły pozostał w sali po zakończeniu rozprawy?	☐ TAK	☐ NIE	☐ Trudno powiedzieć			
21. Czy wezwano na to samo posiedzenie więcej niż jednego biegłego tej samej specjalności?	☐ TAK*	☐ NIE				
22. Jeśli tak, to czy proszono jednego biegłego o odniesienie się do opinii drugiego biegłego?	☐ TAK*	☐ NIE				

* Odpowiedzi na pytania oznaczone gwiazdką uzupełnij o notatkę na odwrocie. Opisz jak wyglądała zaobserwowana sytuacja.

Court Watch Poland Foundation

Court hearing observation sheet

Observer: ..... / date: .....

City: ..... Court: .....

Court Division: .....

Case number: .....

Name of judge presiding over the hearing: .....

Room no: ..... Issue involved (law/statute):.....

Lp	Question	<i>* put down any comments on the back of the sheet</i>	Yes	No	N/K
1.	Did the hearing which appeared on the schedule take place? <i>*If not, describe what was the reason and how it was communicated</i>				
2.	The planned beginning of the hearing: : Actual time: : <i>*If the hearing started late, what was the reason for the delay? Who was late?</i>		*		
3.	If the hearing started late, did anybody explain or apologize? <i>*Who did it? What did they say?</i>			*	
4.	Could the announcement of the hearing be heard in the hall?				
5.	Was the hearing closed to the public? <i>*If yes, describe who asked for it. Was it closed ex officio? By the judge's own decision? How was the public informed about the closure? Did the judge give legal grounds and reasons for closing the hearing?</i>				
6.	Did the judge have a problem with you being present at the hearing and/or taking notes during the hearing? *If yes, please describe.		*		
7.	Did the judge know you were an observer for Court Watch Poland Foundation?				
8.	Did the parties (or the defendant) have professional legal representative(s) or defence(s)? Defendant: ☐ yes, they were present ☐ yes, there was a replacement attorney ☐ yes, but they were not present ☐ no, was represented by someone else ☐ no representation/defense Plaintiff: ☐ yes, they were present ☐ yes, there was a replacement attorney ☐ yes, but they were not present ☐ no, was represented by someone else ☐ no representation				
9.	Were there relatives of the parties or defendant(s) present (as non-witnesses)? *Who were they?				
10.	Was the prosecutor or attorney of any of the parties present in the courtroom before, after, or during the break of the hearing? <i>*If yes, describe in detail (who was it, were they in the courtroom with the judge or any of the parties, was the door closed, for how long?)</i>		*		
11.	Did the judge suggest mediation, or was there any sign that there had been such a suggestion before, or that mediation had occurred?? <i>*If yes, describe what was said exactly? What was the result?</i>				
12.	Did the judge address someone in a rude or aggressive manner? <i>* If yes, please describe.</i>		*		
13.	Did the judge offer an equal opportunity to both parties to present their case and treat them in the same way? *If not, please describe.			*	
14.	While dictating the court report the judge: ☐ faithfully reflected the proceeding, ☐ omitted only irrelevant information, ☐ omitted relevant information, ☐ only corrected the court clerk who was taking notes, ☐ did not dictate, ☐ the session was electronically recorded.				
If the hearing closed the case:					
15.	The sentence was announced: ☐ immediately ☐ after a break ☐ at the end of the court day ☐ announcement postponed until another day ☐ announcement by making it available in court secretariat.				
16.	Did the judge give clear reasons for the sentence? ☐ yes, the judge provided clear and understandable reasons for his/her decision ☐ the judge did that in a clear, but very brief way ☐ the judge did that in a way which was not clear to the parties ☐ the judge only provided the legal basis for the decision and did not explain why such a decision was taken ☐ the judge did not give reasons at all				

**Court
Watch
Poland
Foundation**

Court infrastructure observation sheet

Observer: ..... / date: .....

City: ..... Court: .....

Court address: .....

Lp	Question	Yes	No	N/K
1.	Was the court building clearly marked with an official plate?		*	
2.	Did the plate contain information on what kind of court and court divisions are housed in the building?		*	
3.	Was the notice board inside clear and did it contain information about where to find the Chief Justice and all court divisions? (also those in other buildings?) *What was missing?		*	
4.	Was the entrance to the building accessible to the disabled (or was there a separate entrance for them)?		*	
5.	Upon entrance, was the observer's identity checked by security? <i>*Note what the security did (searched bags, asked to present an ID or summons, put down personal details)?</i>	*		
6.	Was the court security equipped with metal detector?			
7.	If yes, was it possible to enter the building without passing through the metal detector, or the detector did not work, or was ignored by security?	*		
8.	Did court employees (apart from the security) wear ID badges?			
9.	Did any court employee offer assistance to the observer without being specifically asked for it?	*		
10.	Were there architectonic barriers in the building that prevented persons on a wheelchair from using it, such as steps, narrow corridors or passages?	*		
11.	Was there a Customer Service Office (CSO) or an information desk? <i>*If yes, is it easily found upon entering the court?</i>	*		
12.	Did the observer obtain information from CSO about the courtroom number in which a specific hearing will take place?		*	
13.	Did the observer obtain information via telephone about the date of the next hearing in a given case?	*	*	
14.	Was there a separate room in the building for reading the court records?	*		
Questions concerning the secretariat of the specific court division and its courtrooms.				
Court division:				
15.	Was there an electronic case list in operation in the building?			
16.	Was information concerning the place and time of court hearings intelligible, clear, and up to date?		*	
17.	From the lobby, can you see where the toilets are?		*	
18.	Does finding a toilet require going to another floor? How far do you need to go?	*		
19.	Was the nearest toilet clean and equipped with soap and toilet paper?		*	
20.	Where court staff in the secretariat wearing ID badges?		*	
21.	In the secretariat, did the observer obtain answer to the question: Can I see the case schedule for the next day?		*	
22.	If there is no special room for reading court records, ask where it is possible to sit down and read them. Is the designated place isolated to ensure privacy, yet allowing supervision by court staff?		*	

* put down any comments on the back of the sheet. N/K = Don't know/ Does not apply

ABOUT COURT WATCH POLAND FOUNDATION

Court Watch Poland Foundation is a non-for-profit watchdog organization established in 2010 in Torun, Poland, to promote and coordinate citizen monitoring of trial courts in Poland.

WHAT IS COURT WATCH?

Court watch is a citizen movement consisting of the exercise of social control over the way courts and the system of justice fulfill their duties. It is especially popular in English-speaking countries such as USA and Canada. The goal of the movement is to improve the quality of civic service provided in democratic countries by the courts. This is to be achieved mainly by promoting and organizing ordinary citizens monitoring their local courts by attending court sessions as public.

WHAT ARE OUR GOALS?

- promoting knowledge about the way the justice system works;
- promoting civic attitudes towards the justice system;
- improving the performance of the Polish system of justice, and especially – the experience of procedural justice in the Polish court system.

HOW DO WE WANT TO ACHIEVE OUR GOALS?

- by promoting and organizing citizen court monitoring;

- by maintaining a website on citizen rights and duties of the court towards the parties as well as public in general;
- by training volunteers in the way Polish system of justice works, and in our methods of court monitoring;
- by publishing reports, opinion articles and recommendations pertaining to the functioning of the justice system in Poland;
- by carrying out and supporting special research projects, e.g. by scholars sharing our aims/concerns/methods.

HOW DO WE MONITOR?

Our main form of activity is citizen court monitoring. Citizen court monitoring consists of citizens participating in court hearings as members of the public. They do not represent either party, but look at the way a hearing proceeds, with special attention to the performance of the court (the judges and court employees), and to the extent the rights of the parties in front of the court are being safeguarded.

Court Watch Poland Foundation recruits and trains those who would like to systematically watch court hearings. During the training, future monitors are introduced to the court system in Poland, basic rights and duties in front of the court, as well as details of court watch method. Observers are equipped with simple observation forms, which help systematize the observation and direct attention to crucial issues. Data from these forms is then entered by the observers into our online database, and then analyzed. Based on these observations, our yearly national report is prepared and published, as well as a number of more detailed, local reports.

DANE KONTAKTOWE / CONTACT DETAILS

Adres / Address:

Fundacja Court Watch Polska
ul. Moniuszki 5/8
87-100 Toruń
POLAND
www.courtwatch.pl

Kontakt / Contact details:

Bartosz Pilitowski
Prezes zarządu / President of the Board
tel. +48.608.084.086
e-mail: b.pilitowski@courtwatch.pl

Stanisław Burdziej, Ph.D.
Członek zarządu / Member of the Board
tel. +48.604.328.378
e-mail: s.burdziej@courtwatch.pl

Fundacja jest organizacją non-profit. Swoje działania finansuje z darowizn i grantów. Możesz wesprzeć działania Fundacji, wpłacając darowiznę na cele statutowe na konto:

Alior Bank 61-2490-0005-0000-4500-2357-9689

Fundacja prowadzi działalność pożytku publicznego, dlatego darowizny na jej rzecz można odpisywać od dochodu do opodatkowania, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Prezentowany przez nas od kilku lat obraz pracy sądów z perspektywy bezstronnych obserwatorów jest generalnie optymistyczny, a z pewnością bardziej pozytywny, niż wynikałoby to z analizy opinii publicznej czy przekazów medialnych. W raporcie tradycyjnie celowo jednak koncentrujemy się na – relatywnie nielicznych – nieprawidłowościach czy doświadczeniach negatywnych. Choć podajemy także przykłady dobrych praktyk, uważamy, że zadaniem organizacji strażniczych (ang. „watchdogs”), do jakich zalicza się Fundacja Court Watch Polska, jest informowanie o sytuacjach problemowych, by ich skalę można było ograniczać.

Cieszymy się, że nasze raporty znajdują czytelników wśród sędziów; traktujemy to jako ważny sygnał responsywności trzeciej władzy. Pojęcie responsywności nie oznacza bezkrytycznego przyjmowania sygnałów płynących z otoczenia, zakłada jednak uważne wsluchiwanie się w nie. Uważamy, że każda instytucja, a już na pewno tak kluczowa, jak sądy, potrzebuje do sprawnego funkcjonowania systematycznych sygnałów zwrotnych na temat swej działalności. Takim sygnałem, z perspektywy obserwatorów-obywateli, ma być w założeniu niniejszy raport.

Fundacja
Court
Watch
Polska

ISBN 978-83-934081-8-4

9 788393 408184 >